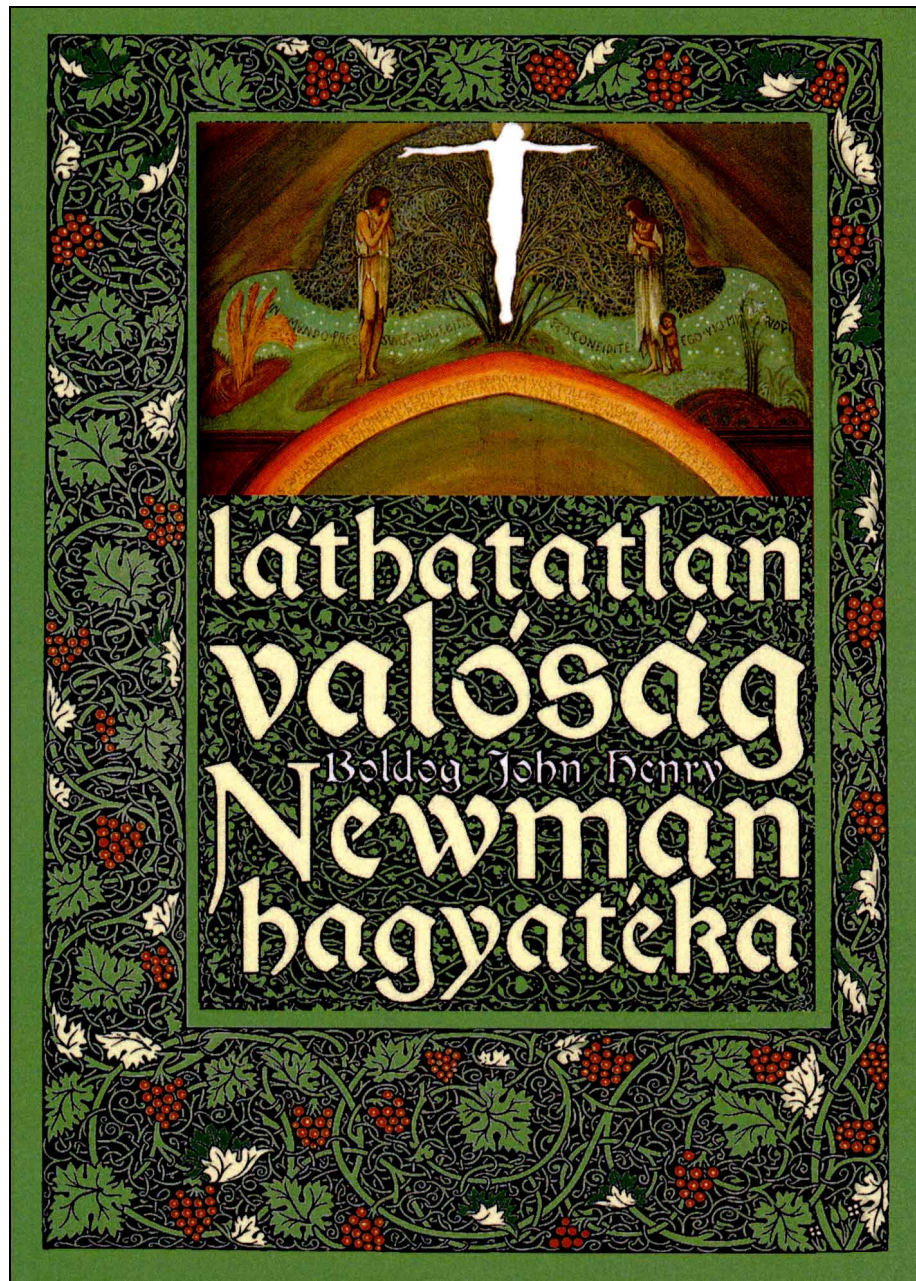

Láthatatlan valóság

Boldog John Henry Newman hagyatéka

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Láthatatlan valóság
Boldog John Henry Newman hagyatéka

Fordítás, illusztrációk, tipográfia és utószó:
Somogyi György

Fr. dr. Barsi Balázs OFM ajánlásával

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv a Newman Központ (1125 Budapest, Városkúti út 1/A) kiadásában jelent meg az ISBN 978-963-88628-5-3 azonosítóval, Budapesten, 2014-ben. Az elektronikus változat Somogyi György és Beatrix van den Borre FSO, a Newman Központ vezetője engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog Somogyi Györgyé.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Ajánlás	4
A felhőoszlop	5
A láthatatlan világ valósága	6
Míg megvirrad	11
A köztes állapot	12
Órangyal	20
A szentek egyessége	22
Az aranybörtön	30
A természet erői	31
A megholtakért	36
Az emberi élet nagyságáról és kicsinységéről	37
Az idő múlása	42
Utószó: Szántszándékkal és elszántan	46

Ajánlás

Somogyi György folyamatosan megajándékoz minket Boldog John Henry Newman bíboros szellemi-lelki kincseivel.

Nemcsak fordít egyik nyelvről a másikra, hanem utánajár az előzményeknek is, tudván, hogy egyetlen igazi költemény sem azonos előzményeivel, mint ahogy az emberi személy sem vezethető le a maga szabadságában a szüleitől kapott örökségből.

A keresztény hit, mely a megtestesült Istennek, Jézusnak a kinyilatkoztatására épül, beteljesíti az Ószövetséget. Ám ez a beteljesítés azt is jelenti, hogy beteljesíti az ősi pogány emberiség legnemesebb és igaz megsejtéseit is.

Ez a beteljesítés azonban egy teremtető „mutációval” történik, amit az Isten Fia kinyilatkoztat, és halálával-föltámadásával igazol a pogány megsejtésekből: az egészen biztos tény és tudás.

A bukott emberiség mindig sejtette, hogy a látható világnál sokkal nagyobb a világ. Ezt a sejtést sok képpel, mondával, elbeszéléssel ki is fejezte.

Az Isten Fia azonban kinyilatkoztatta, hogy vannak angyalok: értelmes szellemi személyek, akik szintén a semmiből (a nemlétezésből) lettek előhozva Isten teremtető akaratából.

Tehát a teremtetett anyagi világ egy személyes háttérrel rendelkezik.

Newman úgy él ebben a személyes világban, mint ahogy az anyagi világban.

Az ő költeményeiben nem a moralista győzi le a költőt (Doyle), hanem a krisztusi világnézet szokatlanul tág világába emelkedik a költészet.

A szépség egyébként is az igazság felragyogása (Aquinoi Szt. Tamás).

Newman megismerte azt az igazságot, amely meg is szólalt, mondván „Én vagyok az igazság”. Az ő verseiben ez a végső Igazság ragyog fel, mint a liturgia himnuszaiban, amelyek egyáltalán nem kevésbé „művésziek” mint Eliot nagyszerű művei, hiszen a „Gyilkosság a székesegyházban” c. verses drámájában az ő költeményében is győz a moralitás, de nem akármilyen, hanem a Krisztus megváltó kereszthalálának erőterébe emelkedő vértanúság.

Kurtágh Györgynek igaza van, amikor egy nagyon szép zongoradarab előadást (tanítványa játékát) hallgatva megjegyzi: „Ezt nem lehet megúszni szépséggel”. Mit? A művészetet! Mint ahogy a keresztény vallást nem lehet megúszni vallásossággal. Hát akkor mivel? Életszentséggel.

Erre Newman élete a példa. Ezért az ő élete is szép, nemcsak írásai.

fr. Barsi Balázs

A felhőoszlop

Jó fény, vezess! Körül borult az ég,
Vezess tovább!
Az éj sötét, s az otthon messze még,
Vezess tovább!

Léptem Te óvd, az épp elég nekem,
Az út végéig el nem lát szemem.
Egykor nem bántam, merre és hova
Vezet tovább,
De most könnyörgök, mint eddig soha:
Vezess tovább!

Feledd, hogy hajdan úgy játszott velem
Mi csalfa, bár gyötört a félelem!
Hiszem, hogy éltető erőd addig
Tovább vezet,

Bércen és ingoványon át, amíg
Az éj helyett
A nappal angyalarca földerül,
S velem marad már rendületlenül.

A tengeren, 1833

A láthatatlan világ valósága

„...ha nem a látható dolgokra figyelünk, hanem a láthatatlanokra. Mert ami látható, az ideigvaló, ami pedig láthatatlan, az örökkévaló” [2Kor 4,17]

Két világ van, a „látható” és a „láthatatlan”, ahogy Hitvallásunk fogalmaz – vagyis az a világ, amelyet látunk és az, amelyet nem látunk olyanformán, ahogy az előbbit látjuk. Jóllehet valóságosan létezik, mi nem látjuk. Amelyiket látjuk, annak a létezéséről azért vagyunk meggyőződve, mert látjuk. Elég, ha kinyitjuk a szemünket, és körülnézünk, máris ott van a bizonyíték a szemünk előtt. Látjuk a napot, a holdat és a csillagokat, a földet és az eget, a hegyeket és a völgyeket, az erdőket, a mezőket, a folyókat és a tengereket. Na és az embert, az ember műveit is látjuk. Városokat meg épületeket, és lakóikat is látjuk, akik ide-oda rohangálva igyekeznek gondoskodni magukról és a családjukról, akik nagy terveket szőnek, vagy üzleti vállalkozásokkal vannak elfoglalva. Mindez a szemünk előtt egy világgá áll össze. Hatalmas világgá, amely elér a csillagokig. Évezredekig száguldozhatnánk az űrben, de még ha gyorsabbak lennénk, mint maga a fény, akkor sem érhetnénk a végére. A csillagok tőlünk fölfoghatatlan messzeségben vannak. Ez a világ annyira terjedelmes, annyira mély, és mégis annyira közel jön hozzánk, hogy mindenütt ott van, látszólag nem hagyva helyet semmilyen más világnak.

És mégis, bármekkora is ez a látható világegyetem, létezik egy másik világ, amely ugyanolyan tágas, ugyanolyan közel van hozzánk, de még csodálatosabb, egy bennünket körülvevő, másik világ, amely még csodálatosabb ennél a láthatónál, ha másért nem, hát már csak azért is, mert nem látszik. Számptalan olyan dolog vesz bennünket körül, amelyet nem látunk, jóllehet jön-megy, figyel ránk, működik vagy várakozik, és ez az a szem nem látta másik világ, ahová csak a hitünk ér föl.

Foglalkozzunk hát ezzel a gondolattal! Érzékek világába születünk, vagyis a körülöttünk lévő, kézzel fogható dolgok világába, amelynek bőséges választékához érzékszerveink, szemünk, fülünk és ujjaink szoktatnak hozzá. Érezzük, halljuk és látjuk azt, tudjuk, hogy létezik, mert érzékeljük. Számptalan mozgó és mozdulatlan dolog vesz körül, de ennek a számptalan dolognak érzékeink csak egy bizonyos halmazát ismertetik meg velünk, sőt, miközben az hat ránk, jelenlétét tudatosítják bennünk. Tudatában vagyunk annak, hogy érzékeljük. Nemcsak látjuk, de tudjuk is azt, hogy látjuk; nemcsak kapcsolatot tartunk vele, de arról tudomásunk is van. Emberek vesznek körül, és ezt jól tudjuk. Fázunk és éhesek vagyunk, és tudjuk, hogy ennek mi az érzékelhető ellenszere. Eszünk, iszunk, fölöltözünk, házakba költözünk, társalkodunk másokkal, és teljesítjük társadalmi kötelességünket, élénken érzékelve, hogy hogyan viselkedünk, miközben mindezt tesszük. Ilyen a kapcsolatunk a körülöttünk lévő, számptalan lény egy részével. Tudjuk, hogy hatással vannak ránk, és azt is tudjuk, hogy mi is hatással vagyunk rájuk.

Mindez azonban nem zavarja annak a másik világnak a létét, amelyről beszélek, s amely nem tudatosítja bennünk azt a tényt, hogy hatással van ránk. Jóllehet ugyanolyan jelenvaló, és ugyanúgy befolyásolhat bennünket, mint az, amelyik elénk tárja magát. S hogy van egy ilyen világ, arról a Szentírás tájékoztat. Kérdezitek, hogy milyen az, és mit tartalmaz? Nem állítom, hogy minden ízében sokkal fontosabb, mint amit látunk, mert a látható dolgok között ott vannak felebarátaink is, és a teremtetett dolgok között semmi sem értékesebb és nemesebb az emberek fiainál. Ám mégis, az összes látható dolgot az összes láthatatlannal összevetve, a láthatatlan világ egészében véve sokkal magasabb rendű annál, amelyet látunk. Mert először

is oda tartozik Ő, aki minden létező fölött áll, aki mindent teremtett, aki előtt mindaz semminek tekinthető, és akihez semmi nem hasonlítható. A Mindenható Isten, mint tudjuk, valóságosabban és kétségtelenebbül létezik bármelyik felebarátunknál, akinek létéről érzékeink tudósítanak, jóllehet Őt nem látjuk, nem is halljuk, csak „sejtjük” anélkül, hogy megtalálnánk. Tehát úgy látszik, hogy a látható dolgok csupán egy részét, mégpedig másodlagos részét alkotják annak, ami bennünket körülvesz, már csak azért is, mert a Mindenható Isten, a létezők közt az első, nem közéjük tartozik, hanem a „nem látható dolgok” közé. Csupán egyszer, és csakis egyszer harminchárom évre méltóztatott a látható lények egyikévé válni, mikor a Szentháromság második személye, kimondhatatlan együttérzéstől indítatva, Szűz Máriától beleszületett ebbe az érzéki világba. Akkor Ő is látható, hallható és megérinthező lett; evett, ivott, aludt, társalgott, járt-kelt, és másokhoz hasonlóan cselekedett, ám jelenléte ettől a rövid időszaktól eltekintve sohasem volt érzékelhető, vagyis létéről érzékeink közvetítésével soha nem tudósított. Eljött, majd újra elrejtőzött, és számunkra ez olyan, mintha soha meg sem mutatta volna önmagát; jelenlétéről annyira kevés érzéki benyomással rendelkezünk. És mégis „örökké él”.

Sőt, a megholtak lelkei is abban a másik világban vannak. Amikor ebből eltávoznak, nem szűnnek meg létezni, csupán a dolgok látható tartományából vonulnak vissza, vagyis, más szavakkal, érzékeink közvetítésével többé nem érintkeznek velünk. Ugyanúgy élnek, mint azelőtt, de az a porhüvely, amely lehetővé tette, hogy másokkal kapcsolatba lépjenek, valamilyen számunkra ismeretlen módon levált róluk, elhervadt, és lehullott, mint az őszi lomb a fákról. Ott maradtak lecsupaszítva, megfosztva a hozzánk való közeledés és a velünk való kapcsolattartás megszokott eszközeitől. Mint amikor valaki elveszíti a hangját, vagy a kezét, de azért ugyanúgy létezik, mint azelőtt, csupán nem tud már beszélni vagy írni, esetleg másként érintkezni velünk; amikor nemcsak a hangját és a kezét veszíti el, hanem az egész porhüvelyét, vagyis azt mondjuk rá, hogy meghal, akkor ezt kizárólag onnan tudjuk, hogy elveszítettük megközelítésének eszközeit.

És újfent: az angyalok is a láthatatlan világ polgárai, akikről sokkal többet tudhatunk, mint az elhunyt hívek lelkéről, miután az utóbbiak „megpihennek”, az angyalok viszont az Egyházban közöttünk tevékenykednek mint „szolgáló lelkek, s azok szolgálatára küldték őket, akiknek az a hivatása, hogy örököljék az üdvösséget” [Zsid 1,14]. Egyetlen keresztény sem ennyire szolgálatkész, de ha hitből és szeretetből él, angyalok vigyáznak rá. Jóllehet olyan hatalmasak, annyira dicsőségesek, tiszták és csodálatosak, hogy ha láthatnánk őket, leborulnánk előttük, ahogy a szent és igaz Dániel próféta tette, mégis „szolgatársaink” és munkatársaink, akik a legjámborabb keresztényt is gondosan őrzik és védik. Hogy a mi láthatatlan világunkhoz tartoznak, az Jákob ősatyánk látomásából is kiviláglik. Tudjuk, hogy mikor testvére, Ézsau elől menekült, „eljutott egy helyre, és ott, amikor a nap leszállt, le akart pihenni, fogott tehát egy ott heverő követ, a feje alá tette, és elaludt azon a helyen” [Ter 28,11]. Honnan is tudhatta volna, hogy az egy csodálatos hely? Olyannak látszott, mint bármelyik elhagyatott, kietlen vidék: menedék sehol, leszáll az éj, és a csupasz földön kell aludnia. Ám a valóság egészen más volt! Ő csak a látható világot látta, és nem a láthatatlant, a láthatatlan világ azonban jelen volt. Ott volt, bár jelenléte nem azonnal vált nyilvánvalóvá, hanem természetfölötti módon kellett megnyilvánulnia. Álmában látta meg. „Álmában azt látta, hogy egy létra áll a földön, a teteje pedig az eget éri, és Isten angyalai fel és le járkálnak rajta. Az Úr a létrára támaszkodott...” Ez volt a másik világ. Mármost ezt jól jegyezzük meg! Mert sokan úgy beszélnek a másvilágról, mintha az most még nem létezne, csak majd a halálunk után. De nem. Az most is létezik, ha nem is látjuk. Itt van közöttünk és körülöttünk. Jákobnak álmában ez megmutatkozott. Mármost hogy angyalok vannak körülötte, bár nem tud róla. És amit Jákob álmában látott, azt Illés szolgája mintegy saját szemével látta, a pásztorok pedig Karácsonykor nemcsak látták, de hallották is. Hallották azoknak a boldog szellemeknek a hangját, akik éjjel-nappal Istent dicsérik, s akiket mi alacsonyabb

létállapotunkban utánozhatunk és szolgálhatunk. Mi tehát nemcsak egy érzéki világban vagyunk, hanem egy szellemvilágban is, amellyel kapcsolatban állunk, benne részt veszünk, jóllehet ennek nem vagyunk tudatában. Aki ezt furcsának találja, az gondolja csak meg, hogy tagadhatatlanul kapcsolatban vagyunk egy harmadik világgal, amelyet még látunk is, mégsem tudunk róla többet, mint az angyalok seregéről – ez az állatok világa. Ha nem szoktuk volna meg, lehetne-e valami bámulatosabb vagy megdöbbentőbb annál, hogy vannak körülöttünk olyan élőlények, amelyeket látunk ugyan, de létállapotukat éppoly kevésbé ismerjük, jelentőségükkel vagy rendeltetésükkel éppoly kevésbé vagyunk tisztában, mintha a nap és a hold lakóiról kellene értekeznünk? Valójában egészen félelmetes belegondolni abba, hogy rendszeresen alkalmazunk és mondhatni bizalmunkba fogadunk olyan teremtményeket, amelyek számunkra nem kevésbé idegenek és titokzatosak azoknál a mesés, az embernél hatalmasabb, de mégis őt szolgáló, földöntúli lényeknél, amelyek a távolkeleti képzelet szüleményei. Valójában még az angyalokról is többet tudunk, mint az állatokról. Nyilvánvaló, hogy nekik is vannak szenvedélyeik, szokásaik, és bizonyos fokig kiszámíthatók, de körülöttük valami titok lappang. Azt sem tudjuk, hogy vajon tudnak-e vétkezni, vajon büntetés terhe nehezedik-e rájuk, és vajon örök életük van-e. Sokuknak rengeteg szenvedést okozunk, amit ők olykor valami csodálatos törvényszerűséggel mintha megtorolnának. Sokféle szempontból függünk tőlük: az erejüket használjuk, a húsukat esszük. Ám mindez közelebb is hozza őket hozzánk: gondoljunk valamennyiükre, nagyokra és kicsikre, rengeteg erdőben, vízben vagy levegőben, és mondjuk meg őszintén, hogy ilyen változatos természetű, ennyire szertelen formájú lény számtalan sokaságának egyértelmű rendeltetés nélküli, földi jelenléte vajon nem ugyanolyan rejtélyes-e, mint bármi, amit az Írás az angyalokról mond? Érzékeink számára nem nyilvánvaló-e, hogy van egy olyan világ, amely a lét rendjében nálunk alacsonyabb rendű, s amellyel kapcsolatban állunk anélkül, hogy mibenlétével tisztában lennénk? És akkor nehéz elhinni azt, amit a Szentírás egy nálunk magasabb rendű világgal való kapcsolatunkról állít? Akik nehezen tudják elképzelni egy bennünket körülvevő szellemvilág létét, amelynek nincsenek tudatában, azok gondolják meg, hogy valójában hány világot tartalmaz egyszerre maga az emberi társadalom! Beszélünk a politika, a tudomány, a művészet, az irodalom, a vallás világáról, és joggal, mert az emberek annyira közel állnak egyesekhez, és annyira távol állnak másoktól, annyira különböző törekvések, következésképp annyira különböző alapelvek és elfoglaltságok mentén szerveződnek, hogy egy és ugyanazon a helyen egyszerre számos tömörülés, vagy ha úgy tetszik világ létezhet, amelyek egymás számára láthatatlanok, ismeretlenek, sőt érthetetlenek is. Minden ember az élet rögzös útját járja, és ugyanúgy is néz ki, de kevés közös érzés köti egymáshoz őket. Mindenki keveset tud arról, ami a saját tevékenységi körén kívül esik, és aki számára idegen közegbe merészkedik, az a saját törekvései vagy ismeretei alapján egészében véve teljesen más vagy akár ellenkező benyomásokkal fog onnan távozni, mint mások. Vagy újfent, hagyjuk csak el egy nagyváros politikai és üzleti forgatagát, hogy egy eldugott falucskában keressünk menedéket, és ott, a napi hírektől megszabadulva, vegyük szemügyre az ott lakók életformáját, szokásait, nézeteit, foglalatosságait, aztán mondjuk meg őszintén, hogy a világ egyes részletei önmagukban nem különböznek-e jobban egymástól, mint az angyaloknak az Írás által közéjük sorolt világától?

A szellemek világa tehát láthatatlanul ugyan, de jelenvaló, nem a távoli jövőben kell elképzelnünk. Nem az égben és nem a síron túl, hanem itt és most, Isten Országában közlünk van. A textus erről szól: „ha nem a látható dolgokra figyelünk” – mondja Szent Pál, – „hanem a láthatatlanokra, mert ami látható, az ideigvaló, ami pedig láthatatlan, az örökkévaló”. Mint láthatjuk, ezt olyan valós igazságnak tekintette, amelyhez viselkedésünket igazítanunk kell. Nemcsak a láthatatlan világról beszél, hanem arról is, hogy kötelesek vagyunk „figyelni” arra, és nemcsak szembeállítja az ideigvaló dolgokkal, hanem azt állítja, hogy azok ideigvaló jellege nem arra ad okot, hogy rájuk figyeljünk, hanem arra, hogy forduljunk el tőlük. Az

örökkévalóság attól még nem távoli, hogy belenyúlik a jövőbe, és a láthatatlan állapot sem közömbös számunkra attól, hogy fölfoghatatlan. Hasonlóképp írja egy mási levelében, hogy „a mi hazánk azonban a mennyekben van” [Fil 3,20]. És újfent: „(Isten) feltámasztott, és az égiek közé helyezett el Jézus Krisztus által” [Ef 2,6]. Majd „életetek Krisztussal el van rejtve Istenben” [Kol 3,3]. És ugyanarra vonatkoznak Szent Péter szavai is: „akit bár nem láttatok, szerettek; akiben bár most sem látjátok, hisztek; s mivel hisztek, örvendezni fogtok kimondhatatlan és megdicsőült örömmel” [1Pét 1,8]. És újfent, Szent Pál az apostolokról mondja: „mert látványossága lettünk a világnak, az angyaloknak is, s az embereknek is” [1Kor 4,9]. A már idézett szavakkal pedig az angyalokról beszél úgy, mint akik „szolgáló lelkek, s azok szolgálatára küldték őket, akiknek az a hivatása, hogy örököljék az üdvösséget” [Zsid 1,14].

Ilyen hát Isten rejtett országa, és ahogy most el van rejtve, úgy fog megnyilvánulni, amikor eljön majd az ideje. Sokan azt képzelik, hogy ők a világ urai, és azt tehetnek vele, amit akarnak. Azt képzelik, a föld az övék, és forgását is ők irányítják, miközben annak az urai egészen mások, és története sokkal bonyolultabb, semhogy föl tudnák fogni. Beletartoznak Krisztus lelki szegényei, akiket ők lenéznek, és az Ő angyalai, akikben ők nem hisznek, vagyis mindazok, akik majd végül birtokolni fogják a földet. Jelenleg, látszólag „minden úgy folytatódik, ahogy a teremtés kezdetén volt”, és a gúnyolódók azt kérdezik: „ugyan mikor váltja be ígétét”? De mikor eljön majd az ideje, mikor bekövetkezik „Isten fiainak megnyilvánulása”, akkor a most elrejtett szentek „úgy fognak ragyogni, mint a nap Atyjuk országában”. Mikor az angyalok megjelentek a pásztoroknak, az váratlanul érte őket: „Ekkor azonnal mennyei sereg sokasága vette körül az angyalt.”. Milyen csodálatos látvány! Az előző éjszaka ugyanolyannak látszott, mint a többi, ahogy Jákob látomásának estéje is a többihez hasonlóan látszott. A pásztorok őrizték nyájaikat, és a csillagok járását figyelték az éjszakában, amikor eljött az éjfél. De álmukban sem gondoltak volna arra, hogy nekik megjelenik egy angyal. Így működik a látható dolgok mögött rejtőző hatalom és erő, amikor Isten akaratából megnyilvánul. Egy pillanatra megnyilvánult Jákob, egy pillanatra Illés, egy pillanatra a pásztorok számára is. És mindörökre megnyilvánul majd akkor, amikor Krisztus eljön az Utolsó Napon „Atyjának dicsőségében, a szent angyalokkal”. Akkor majd ez a világ elhalványul, és fölragyog a másik. Gondolatok csak erre, testvéreim, főleg tavasszal, amikor az egész természet olyan gazdag és gyönyörű. Évente egyszer, csak egyszer, de akkor ez a látható világ megmutatja a maga rejtett erőit, és valahogyan megnyilvánul. A rügyek kipattannak, a gyümölcsfák virágba borulnak, és a fű kizöldül, a gabona szárba szökken. Hirtelen láthatóvá válik, és kivirul az a rejtett élet, amelyet Isten az anyagvilágba beleplántált. Nos, mindez példát mutat arra, hogy mit tesz az, mikor Isten szavára minden mozdul. Ez a föld, amelyik most levelet hajt és kivirágzik, egyszer majd kinyílik egy fényes és dicsőséges új világra, amelyet szentek és angyalok népesítenek be. Ki gondolná, ha nem tapasztalná meg évről-évre a tavaszt, ki hinné két-három hónappal korábban, hogy a természet akkor olyannyira élettelennek látszó arca egyszer csak földerülhet, és teljes pompájában ragyoghat? Mennyire más, mennyivel ígéretesebb egy fa levelestül, mint anélkül! Mielőtt bekövetkezne, mennyire valószínűtlennek látszik, hogy a száraz és csupasz ágak egyszer csak olyan pompás és üde köntösbe öltözzenek! Az Isten-adta lombok a fákat mégis elborítják. Lehet, hogy kissé késve, de mindez bekövetkezik. Így lesz ez majd az Örök Tavasz beköszöntével is, amire minden keresztény sóvárogva vár. El fog jönni, ha látszólag késlekedve is, ha látszólag halasztást is szenved, várjunk csak rá, „mert biztosan eljön, és nem fog késlekedni”. Ezért mondjuk naponta: „Jöjjön el a Te Országod!”. Ami azt jelenti, hogy Urunk, mutasd meg magad, tedd nyilvánvalóvá, aki a kerubok között ülsz, mutatkozz meg, szedd össze minden erődöt, gyere és segíts rajtunk! Ez a föld melyet látunk, nem elégít ki minket, ez csak a kezdet, az ígérete valaminek, ami ezen túl van, még legörvendetesebb, virágba borult formájában is megindítóan arról tanúskodik, ami benne elrejtve van. Nem elég önmagában,

mert jól tudjuk, hogy sokkal több van elrejtve benne, mint amennyit látunk. Szentek és angyalok dicsőséges világa, Isten palotája, a Seregek Urának hegye, a mennyei Jeruzsálem, Isten és Krisztus trónja, mindezek az örökkévaló, mindennél drágább, titokzatos és fölfoghatatlan csodák ott rejlenek abban, amit látunk. Mert amit látunk, az csak a külső burka egy örök királyságnak, és hitünk tekintete afelé a királyság felé fordul. Ragyogj fel úgy, ó Urunk, ahogy születésedkor angyalaid a pásztorokat meglátogatták, virágozzék a Te dicsőséged, és lombosodjon akár a fák, hogy ezt a látható világot a Te hatalmad átformálja azzá az istenibb világgá, melyet most még nem látunk, és rombold le ezt a látványt, hogy átadhassa a helyét annak, amelyben hiszünk! Bárhogy ragyogjon is a nap, az ég és a felhők, bárhogy zöldelljenek az erdők és a mezők, bármilyen édesen is daloljanak a madarak, tudjuk jól, hogy ez még nem minden, és mi nem akarjuk az egész helyett egy résszel beérni. Mindez a szeretet és a jószág kútfejéből, magától Istentől ered, de nem az Ő teljessége, a mennyországról beszél, de nem maga a mennyország, csupán Isten képének tükör által, homályosan látott, visszavert fénye, olyan, akár az asztaláról lehullott morzsák. Mi Isten napjának eljövételére várunk, amelyen ennek a bármennyire is szép világnak vége szakad, mikor az ég lángba borul, és megolvasztja a földet. A veszteséget el fogjuk viselni, mivel tudjuk, hogy csupán lehullik majd a lepel, és a látható világ leple mögül előbukkan a láthatatlan. Tudjuk, hogy amit látunk, az olyan, akár egy fátyol, amely elrejtí elölünk az Istent és Krisztust, a Szenteket és az Angyalokat. S mi várva-várjuk, hogy eltűnjön, amit látunk, mert arra vágyunk, amit nem látunk.

Valóban boldogok, akik majd látni fogják azokat a csodákat, amelyek most is a szemük előtt vannak, de amelyeket nem ismernek fel! Boldogok, akik majd végül megragadják azokat a csodákat, amelyeket halandó szem nem láthat, csak a hit közelíthet meg! Az új világ csodái most is itt vannak örök és halhatatlan valóságukban, és az ennek a tudatára ébredő lelkek majd teljes pompájukban és méltóságukban pillantják meg őket ott, ahol mindig is voltak. Alig győznek majd egyik ámulatból a másikba esni, mert érzékeik nincsenek erre fölkészülve. Ki tudná elképzelni azoknak az érzéseit, akik hitben haltak meg, és örömmel támadnak fel? Az akkor kezdődő élet örökké fog tartani, de ha az emlékezet számunkra ugyanazt jelenti majd, amit most, akkor az a nap felejtetetlen lesz mindörökké. Növekedhetünk majd az Úr előtt bölcsességben és szeretetben, ám a halálból való ébredésünk, születésünk és egyszersmind menyegzőnk napjának emlékét örökre megőrizzük. Amikor hosszú pihenés után arra ébredünk, hogy friss erő tölt el, és az örök élet magja bennünk csírázni kezd, hogy Istent képesek vagyunk teljes szívből szeretni, hogy nincs többé baj, bánat, fájdalom, gyász és aggodalmaskodás, hogy azokat a barátainkat, akiket földi életünkben, míg a romlandó testben voltak velünk, nem tudtunk eléggé megbecsülni, képesek vagyunk maradéktalanul értékelni, és mindenek fölött, hogy múlhatatlan örömmel és gyönyörűséggel tölt el a Mindenható Isten, az Egyszülött Fiú, a mi Urunk Jézus Krisztus és a velük Eglyényegű Szentlélek jelenléte – akkor elménket milyen mélységes mély, kimondhatatlan és minden képzeletet fölülmúló gondolatok gazdagítják majd! Mekkora távlatok nyílnak majd bennünk! Micsoda titkos összhang támad, amire az emberi természet képtelennek látszott! Földi szavaink valóban alkalmatlanok ekkora várakozás kifejezésére. Hunyjuk le inkább szemeinket, és csendesedjünk el!

„Minden test csak fű, és minden szépsége olyan, mint a mező virága. Elszárad a fű, elhervad a virág, ha az Úr lehelete ráfűj. Valóban csak fű a nép. Elszárad a fű, elhervad a virág, de Istenünk szava megmarad örökre.” [Iz 40,6-8]

Míg megvirrad

„Quoddam quasi pratum, in quo animae nihil patiebantur, sed manebant, nondum idoneae Visioni Beatae.” Bedae Hist. V.

Ott nyugszanak.
Éden hegyének sírbarlangjait
Ne háborgassák önző jajszavak,
Elnyomva azt, amit
A csönd visszhangjaként hallgatni jó:
Mint hömpölyög alatt a négyágú folyó.

Hullámmoraj,
A völgy mélyén örvénylő áradat,
A tájtékok közt fuldokló robaj
Nem rontja álmukat.
Tűnődniük azon éppen elég,
Partját a lassú víz meddig moshatja még?

A partfalak
Mentén a hang hús harmatként leszáll
A kertre, hol seregnyi árnyalak,
Sok angyal-örszem áll,
S ajkukról szól a legszebb térzene:
A fennen szárnyaló szeráfok éneke.

Oxford, 1835

A köztes állapot

„Mindegyiküknek hosszú, fehér ruhát adtak, és azt mondták nekik, hogy még egy kis ideig legyenek nyugton, míg teljessé nem lesz szolgatársaiknak és testvéreiknek száma, akiket kell, hogy ugyanúgy megöljenek, mint őket.” [Jel 6,11]

Ezt a szakaszt választva olvasmányul, nem állítom, hogy értelmét kielégítően megfejtethetném. Jelentése kétségtelenül meghaladja a halandó ember felfogó képességét, de mégis azért íródott, hogy tiszteletteljesen legalább elmélkedjünk róla, és talán Isten áldásával valamit nyújtson nekünk még akkor is, ha valóságos és teljes értelme az Egyház számára el is veszett azzal együtt, aki leírta őket. Ő már testben a mennyekbe nyert bebocsájtást, mint előtte Szent Pál. Láta a trónt és Azt, aki azon ül, s szavai – hasonlóan a Törvény alatt élt prófétákéhoz – inkább önkéntelen kísérői a látottaknak, semmint azok nekünk szánt, határozott és hiánytalan leírása. Mindez ugyan nyilvánvalóan a mi igényeinkhez szabott sugalmazás eredménye, ám ugyanaz a szent szándék hatókörét is korlátozta, és meghatározta azt, hogy milyen tekintetben és milyen körülmények között táruljon föl benne a mennyek rettentő valósága. Így csupán vetett árnyéka, vagy legjobb esetben is szaggatott körvonala annak, ami láthatatlan, és valahogy úgy szolgálja azt, ahogy a Szeráfok, akik titokzatos elragadtatásukban arcukat és lábukat szárnyaikkal eltakarják.

Mármost maga a szöveg a halál és az ítélet közti, testetlen állapotban lévő vértanúkról szól, akik az előző versben hangosan kiáltják: „Uram, Te szent és igaz, meddig nem mondasz ítéletet, és nem állsz bosszút vérünkért a föld lakóin?” A textus nyugalmi állapotban láttatja őket, miközben valami megkönnyebbülésre vágyva óhajtják üldözőik megbüntetését. És azt mondják nekik, hogy „még egy kis ideig legyenek nyugton”, míg teljessé nem lesz a vértanúk száma. Közben valami ajándékot kapnak az ígéret zálogaként, mintegy fájdalomuk csillapítására: „mindegyiküknek hosszú, fehér ruhát adtak”.

Némelyek azt mondhatják erre, hogy az egész jelképes, és csak azt jelenti, hogy a mártírok vére bosszúért kiált, ami majd gyilkosaira sújt le az utolsó napon. Egy ilyen súlyos szakaszt azonban nem lehet ilyen egyszerűen elintézni. A láthatatlan világra vonatkozó, homályos fogalmakról elbizakodottság lenne kijelenteni, hogy „csak ezt vagy csak azt jelentik”, mintha máris a harmadig égbe ragadtattunk volna, vagy ott álltunk volna Isten trónja előtt. Nem. Itt én mély titkot sejtek, és egy olyan rejtett igazságot, amelyet nem tudok megragadni, mert olyan, akár egy sötétlő mélység fenekén ragyogó drágakő reszkető fénye, de kétségtelenül ott van. És éppen ezért, mivel a titkot hordozó szavakat sem nem üdvös, sem nem hálás dolog értelmezni, mégis kötelességünk használni őket, hát nem kevésbé kötelességünk alázattal, óvatosan és tanulságosan, Istenre és a saját jelentéktelenségünkre gondolva fogalmazni.

Efféle érzésekkel bátorkodom a szöveget magyarázni, és pedig arra a Köztes Állapotra vonatkoztatva, melyről az leginkább szól. De legjobb lesz, ha inkább azzal az állapottal kapcsolatban a Szentírás egyértelműbb szakaszaira alapozott várakozásaink szentesítésének és összefoglalásának tekintem azt, semmint olyasminek, amiből minden további nélkül bármire is következtethetünk. Továbbá, jóllehet közvetlenül a vértanúkról szól, érdemesnek látszik valamennyi szent esetére alkalmazni, mert ha a vértanúk mindazoknak a legjavát és a zsengejét képviselik, akkor a rájuk vonatkozók talán bizonyos tekintetben a testvéreikre is érvényesek, márpedig az esetben legalább az afféle ellenvetések, hogy „nem mindegyikre”,

elenyésznek, márpedig éppen ezekkel az ellenérvekkel készülünk hadakozni. Haladjunk hát a javasolt megfontolások útján.

Szent János azt mondja: „Láttam az oltár alatt azoknak a lelkét, akiket Isten igéjéért és tanúbizonyságukért megölték. Hangosan kiáltottak: „Uram, te szent és igaz, meddig nem mondasz ítéletet és nem állsz bosszút vérünkért a föld lakóin? Mindegyiküknek hosszú fehér ruhát adtak, és azt mondták nekik, hogy még egy kis ideig legyenek nyugton, míg teljessé nem lesz szolgatársaiknak és testvéreiknek száma, akiket kell, hogy ugyanúgy megöljenek, mint őket.” Nos, ez a szakasz először is azt közli velünk, hogy a Szentek nyugton vannak. „Mindegyiküknek hosszú fehér ruhát adtak, és azt mondták nekik, hogy még egy kis ideig legyenek nyugton.” Ugyanezt még erőteljesebben fejezi ki egy későbbi szakasz ugyanebben a könyvben: „Mármost boldogok a holtak, akik az Úrban halnak meg! Igen, mondja a Lélek, hogy megpihenjenek munkáiktól; mert cselekedeteik követik őket!” [Jel 14,13] Továbbá Szent Pál szeretett volna „elköltözni és Krisztussal lenni, mert ez mindennél jobb lenne” [Fil 1,23]. A mi Urunk pedig a jobb latornak azt mondta: „Még ma velem leszel a paradicsomban”. Példabeszédében pedig úgy mutatja be Lázárt, mint aki „Ábrahám kebelén” van, ami viszont kétségkívül a megnyugvás helye, ha a szavaknak lehet hinni. Még ha nem is találhatnánk több utalást a halottakra, ennyivel bőségesen beérhetnénk. Mert az a nagy és nyugtalanító kérdés merül föl bennünk, hogy mivé leszünk ezt az életet követően. Ez az a pont, ahol önmagunkat féltjük, és aggódunk szereteteinkért. Azokért, akik szeretetreméltó és megnyerő tulajdonságaikkal, erényeikkel és életerejükkel együtt eltűntek a szemünk elől. Hová lett széles e világon, fönn vagy lenn az a lélek, aki egykor itt gondolkodott, érzett, szeretett, remélt, tervezett, tevékenykedett a szemünk előtt, s aki bárhová lesz, ugyanazokat az érzelmeket és alapelveket, vágyakat és célokat minden bizonnyal magával viszi? Tudjuk, hogyan gondolkodott, érzett és viselkedett itt, a földön, ismerjük azt a szeretett lényt, és ő is ismer minket, kölcsönös ismeret fűz össze – s most elvételünk tőlünk. Vajon mi lett a sorsa? Ez a kérdés ejtette zavarba egykor a pogányokat is. Mert félelmetes dolog, hogy evilágon közismert csapásoknak, az elemek küzdelmének és az éjszaka sötétjének kiszolgáltatva, bármikor hontalanokká és hajléktalanokká válhatunk, de ha belegondolunk abba, hogy milyen keveset tudunk a lélek és a láthatatlan világ természetéről, akkor a barátaink elvesztésének vagy a saját vesztünkkel okozott gyásznak a pusztasága még annál is lesújtóbb. Mármost a Szentírás idézett szövege itt elegendő vigaszt nyújt. Hiszen Ábrahám kebelén, a mi Üdvözítőnk jelenlétében lenni vigasztaló, evilág fájdalmai és forgataga után megnyugodni jó. Ráadásul az ilyen szövegek nem csak a pogányokat gyöttrő kétségeket oszlatják el, hanem azt a zavart is, amely a jelen körülmények között gyakorta tör ránk. Mint köztudott, a keresztény világ jelentős része véli úgy, hogy ezt az életet követően a keresztények lelkei valami börtönfélének tekinthető Tisztítóhelyre kerülnek, ahol tűz vagy más által gyötrettetnek mindaddig, amíg bűneiktől megszabadulva, végül alkalmassá válhatnak arra a dicsőséges országra, amelyhez semmi tisztátalanság nem férközhet. S amennyi okunk van ebben hinni, annyira elkeserítő és kiábrándító az a jövőkép, hogy bármennyire is igyekszünk, imádkozunk és küzdünk, ennek az életnek a keserveit, fáradságait és fájdalmait követően végeredményben egy újabb és még súlyosabb megpróbáltatás vár ránk. Nem mintha joggal panaszkodhatnánk, hiszen ha Isten szigorú lenne, akkor bűneink örök büntetést érdemelnének, ám mégis nyugtalanító a gondolat, főleg a barátaink esetében, akik (ha tényleg így állna a dolog) ebben a pillanatban is a szenvedés állapotában lehetnének. Nem kétséges, hogy sok bűnösnek összehasonlíthatatlanul elviselhetőbb lenne egy ideig szenvedni a Tisztítóhelyen, mint örök kárhozatra ítéltetni, de azok, akiket legjobban szeretünk és becsültünk, nem tartoznak közéjük, és mielőtt alaposabban megvizsgálánánk a kérdést, valamennyien elismerhetjük, mennyire félelmetes az, hogy még ők sem nyugodhatnak békében, hanem egy föld alatti börtönben sínylődnek. Nos, még ha a Biblia kifejezetten nem is állítja ezt, amennyiben nem tagadja, és amennyiben ez az

elképzelés elterjedhetett az Egyházban (ami kétségtelen), mégpedig annak kezdetétől fogva (ami viszont kétséges), annyiban minden okunk megvan a riadalomra, mert abban az esetben senki nem tudhatja, vajon igaz-e. Igaz is lehetett, de éppen Krisztus kegyelme lépett közbe, kifejezetten biztosítva bennünket arról, hogy ők „megpihenjenek munkáiktól; mert cselekedeteik követik őket!”, és a szövegből megértjük, hogy még a tényleges büntetést elkerülve, elhagyatottságukban szükségképp érzett bánatukért és keserőségükért is kegyelmi kárpótlásban lesz részük. Annak a sanyarú állapotnak a leírása ez, amelyben a lelkek akkor találják majd magukat, mikor a testtől megválva várják a Krisztus eljövételével együtt megígért dicsőséget, és úgy vannak ábrázolva, mint akik tűnnek, lecsendesítettnek és megvigasztaltatnak. Ahogy egy szülő gyermekét karjaiba véve és álomba ringatva csillapítja annak nyugtalanságát, vagy eltereli a figyelmét a nyugtalanságot kiváltó fájdalomról és félelemről, úgy nyújt kárpótlást az igazak magányos lelkének az eljövendő öröm reménye mindaddig, míg a Krisztus eljövételével megszülető ítélet halasztást szenved. „Uram, te szent és igaz, meddig nem mondasz ítéletet?” Így hangzik az ő panaszuk, ám „Mindegyiküknek hosszú fehér ruhát adtak, és azt mondták nekik, hogy még egy kis ideig legyenek nyugton”, a végidőig.

Továbbá, ez a leírás azt is tartalmazza, amire valójában már következtettem is belőle, hogy az elhunyt szentek, jóllehet nyugton vannak, ténylegesen jutalmukat még nem kapták meg, „mert cselekedeteik követik őket”, még nem borultak le Megváltójuk és Bírájuk előtt. Még minden tekintetben tökéletlen állapotban vannak, és úgy is maradnak az Ítélet napjáig, amelyen bemehetnek majd Uruk örömébe.

Tökéletlenek, amennyiben testeik a föld porában vannak, és a Feltámadásra várnak. Tökéletlenek, mivel sem éberek, sem alvók; már úgy értem, hogy nyugalmi állapotban és nem erejük teljében vannak. Az Angyalok Istent tevékenyen szolgálják; közvetítenek ég és föld között. A szentek pedig egy napon ítélni fognak a világ fölött – megítélve a bukott angyalokat is; ám jelenleg, míg el nem jön a vég, csak nyugton vannak, ami békéjükhöz elegendő, meg ahhoz is, hogy számunkra vigaszt jelentsen gondolni rájuk, mégis tökéletlenek ahhoz képest, ami majd bekövetkezik.

Továbbá van némi tökéletlenség nyughelyük vonatkozásában is. „Az oltár alatt” vannak. Nem Isten jelenlétében, nem Őt színről színre látva és az Ő műveinek örvendezve, hanem egy közeli, biztonságos és szent kincseskamrában – akár Mózes „egy sziklahasadékban” – Isten kezének védelmében, és Isten dicsőségének peremét szemlélve. Hasonlóképp, amikor Lázár meghalt, Ábrahám kebelére jutott, ami bármennyire is tiszteletre méltó és békés menedéket jelentett, mégsem volt a „mennyország”. Ezt egyebütt a „Paradicsom” szó vagy az Éden-kert kifejezés helyettesíti, ahol tisztaság és békesség honolt, ahova angyalokon kívül maga Isten is bejáratos volt, de az mégsem jelentette a Mennyországot. Egyetlen szóképp sem fejezhetné ki jobban annak az áldott megnyugvásnak az üdítő kellemetességét, mint a kert képe, melybe az első ember helyeztetett – amihez hozzá kell adnunk Szent Pál beszámolóját arról, hogy ott (amikor elragadtatott), „olyan titkos igéket hallott, amelyeket embernek nem szabad kimondania” [2Kor 12,4]. Annyi biztos, hogy az rendkívüli látomások és csodálatos kinyilatkoztatások helye. Isten ott kinyilatkoztatja Önmagát, nemcsak úgy, mint a földön, homályosan és az anyag közvetítésével, hanem a szellem nyújtotta lehetőségek közvetlenségével, amelyet jelenlegi képességeinkkel nem tudhatunk érzékelni. S a megnyugvásnak ez a helye valamilyen ismeretlen módon kapcsolatban van ezzel a világgal, úgy, hogy a testetlen lelkek tudják, mi folyik itt. A vértanúk az idézett szakaszban azt kiáltják: „Uram, te szent és igaz, meddig nem mondasz ítéletet és nem állsz bosszút vérünkért a föld lakóin?”. Vagyis látták, hogy az Egyházzal mi történik, és a gonosz diadalának láttán vigaszt kerestek. Ezt fehér ruhák és megnyugtató szavak formájában kapták meg. Mégis, legjobb tudásuk és boldogságuk ellenére, jóllehet „földi sátruk leomlott”, és „levetkőzve”

várják, hogy „felöltöztessék” őket, azt, ami bennük „halandó”, még nem „nyelte el az élet” [2Kor 5,4].

A Szentírás még egy másik szót is használ a megigazultak hajlékának megjelölésére, és az hasonló jelentéssel bír. A mi Urunk a Hitvallás szavaival a „poklokra” szállt alá, de ez a szó ott egészen mást jelent, mint amit rajta közönségesen értünk. Üdvöztőnk föltehetően nem a bukott angyalok számára kijelölt mélységbe ereszkedett, hanem abba a titokzatos udvarházba, ahol az emberi lelkek az ítéletre várnak. Az, hogy a boldogok szállására ment, a jobbik latorhoz a kereszten intézett szavaiból is kiviláglik, amikor azt a helyet is Paradicsomnak nevezte, de Szent Péter szavaiból, miszerint a Lélekben „ment el, hogy azoknak a lelkeknek is a megváltást hirdesse, akik a börtönben voltak, akik egykor hitetlenek voltak” [1Pét 3,19], arra következtethetünk, hogy a Paradicsomon kívül valami más helyen is járt. És az a körülmény, hogy a testetlen jók és rosszak két külön hajléka egyaránt a Hádész – vagy ahogy értelmezzük, a pokol – névvel jelöltetik, nyilvánvalóan utal arra, hogy a Paradicsom nem azonos a Mennysországgal, hanem annak a küszöbén található pihenőhely. Szabadjon megjegyezmem még azt is, hogy mikor Sámuel az endori halottlátónál a halálból megidézett, azt mondta: „Miért háborgattál engem azzal, hogy felidézttél?” [1Sám 28,15], és ez nem egyeztethető össze azzal, hogy már a Mennyben lett volna.

Továbbá, ebben a Köztes Állapotban a szentek boldogsága sem hiánytalan. A mi Urunk eljövetele előtt olykor még egy kis háborgatás is beleférhetett, akár a legnagyobb Szentek esetében is, akik minden bizonnyal valamennyien „Isten kezében” voltak, Sámuel ugyanis azt kérdezi, hogy „Miért háborgattál engem azzal, hogy felidézttél?”. Szent Máté azt sejteti, hogy a mi Urunk eljövetelekor orvosolta ezt a tökéletlenséget, és az Ószövetség néhány legnagyobb szentjét testestül magával ragadta a Mennybe, de a Jelenések szövege arra enged következtetni, hogy a Boldogok testetlen állapotával összefér boldogságuk mértékének növekedése, és ezt mint adományt meg is kapják. „Hangosan kiáltottak” panaszképpen, majd „mindegyiküknek hosszú, fehér ruhát adtak” vigasztalásul, és nyugalomra intették őket.

Az sem lenne meglepő, ha a Mennysországtól való, ideiglenes távoltartásukkal éppen az lenne az Isteni Gondviselés célja, hogy időt adjon nekik a szentségben való növekedésre, és a szívükben jó talajra hullott mag belső fejlődését elősegítse. A zsoltáros úgy beszél az igazakról, mint „a folyóvíz mellé ültetett fa, amely idejében meghozza gyümölcsét”, és ugyan mikor is mehetne végbe a szentségnek ez a csendes növekedése alkalmasabb és kedvezőbb módon, mint akkor, amikor az Úr Napjára várnak, már mentesen azoktól a megpróbáltatásoktól és kísértésektől, amelyek korábban annyira szükségesek voltak? Gondoljuk meg, hogy a vallásos emberek között is mennyien vannak olyanok, akik rendkívül elsötétült és erőtlen állapotban távoznak evilágból, jóllehet a maguk módján Isten hű szolgálói voltak. Sajnos, tudom, hogy a vallással rengetegen egyáltalán nem törődnek, fiatalon meggondolatlanok, és életük egyre világiasabbá válik, csak azzal törődnek, hogy valami tisztességes foglalkozásuk legyen, de a tisztességet összetévesztik a vallásossággal, és (minden jel szerint) úgy halnak meg, hogy vallásosságuk nem haladja meg a tisztesség korlátait. Sajnos, azok is sokan vannak, akik egy könnyelmű élet után, úgymond, megjavulnak, és azt hiszik, hogy megbánták, de ezt nem keresztény módon teszik. Vannak még, akik a bűnbánatot halálos ágyukra tartogatják, és a vallásosság gyümölcseit teljesen nélkülözve halnak meg, csupán annyi alázattal és megrendüléssel, amennyit a fájdalom kényszerít rájuk. Mindezek, amennyire tudhatjuk, remény nélkül halnak meg. Ámde mindezek a szomorú eseteken túl, ott vannak azok is, akik jó kezdet után éveken át kitartva, mikor a halál lesújt rájuk, végül ugyanolyan kezdőknek bizonyulnak, mint azok, akik valami különleges nehézséggel kerülnek szembe, akik másoknál hevesebb vérmérsékletűek, akik nagyobb kísértéseknek vannak kitéve, következésképp hátrányosabb helyzetben vannak. Sőt, bizonyos tekintetben minden keresztény befejezetlen életművet hagy hátra. Még ha egy életen át fegyelmezi is magát, még ha hitben és engedelmisségben él is,

marad benne sok tökéletlenség – kevélység, tudatlanság, sok meg nem bánt, föl nem ismert bűn, következtetlenség, imádságban való mulasztás, nyegle és léha gondolkodásmód. Ki tudná megmondani, hogy Isten kegyelméből a Krisztus eljövételére való, halál utáni várakozás ideje nem válhat-e azok hasznára, akik itt hű szolgálói voltak, nem érlelheti-e meg a kegyelemnek azt a gyümölcsét, amely ebben az életben éppen csak megtermett, nem lehet-e az elmélkedés iskolája, ahogy evilág csak felkészít a tényleges szolgálatra. Úgy, ahogy az apostol szavainak ereje is, miszerint „Ő, aki működését elkezdte bennünk, majd be is fejezi azt Jézus Krisztus eljövételéig” [?], vagyis addig és nem akkor, nem megszakítva azt a halállal, hanem folytatva egészen a feltámadásig. Ez pedig, ami megadatik minden szentnek, a szentség azon mértéke szerint lesz majd mindegyikük számára gyümölcsöző, amelyben meghalnak, mert ahogy hangsúlyoztuk, az igazakat lelkileg bizonyos értelemben tökéletesíti a halál, és ebből következően minél magasabbra emelkedtek evilágon, annál nagyobb lesz növekedésük a halál és a Feltámadás között.

És mindez indokolja azt, ami egyébként meglephetne – hogy tudniillik az apostol különösképpen hangsúlyozza Krisztus eljövételének mint reményeink szükségszerű tárgyának a jelentőségét. Manapság rendszerint úgy tekintünk a halálra, hogy az a szentek győzelmének és diadalának pillanata – életük véget érve, már nem is gondolunk rájuk, mintha már nem is lennének érdekesek, ami bizonyos értelemben jogos is, hiszen megpróbáltatásaik véget értek, már el nem bukhatnak, ahogy meghaltak, úgy maradnak. Mégis, a Szentírásból azt olvashatjuk ki, hogy amibe reményünket vethetjük, az nem a halál, hanem Krisztus eljövétele, s mintha a Mennyszigetre való fölkészülésünk során a halál és Krisztus eljövétele közötti időszakról semmiképpen sem szabadna megfeledkeznünk. Mármint, ha a szent írók egybehangzóan Krisztus eljövételét és nem a halált tekintik az idők végezetének, akkor nem nyilvánvaló, hogy a tanítás formális elemeiben való egyetértésünk ellenére van valami rejtett és föltáratlan különbség közöttünk, vagyis részünkről valami öröklött, megalapozatlan elképzelés, valami előfeltevés, valami rejtett előítélet, valami földhözragadt beállítottság, valami pusztán emberi indíttatás? Szent Pál például a korintusiaknak azt írja, hogy „a mi Urunk Jézus Krisztus megjelenését várjátok”, vagy a filippieknek: „a mi hazánk a Mennyekben van, ahonnan mint Üdvözítőt várjuk az Úr Jézus Krisztust. Ő átalakítja gyarló testünket”. A tesszalonikiakhoz írt levelében ezt az utolsó napra való várakozást csaknem az igaz keresztény fogalmától elválaszthatatlannak tekinti: „megtértetek a bálványoktól Istenhez, hogy az élő, igaz Istennek szolgáljatok, és várjátok a mennyből Fiát”. A Titusnak írt levélben: „várjuk a boldog reménységet, a nagy Isten és Üdvözítőnk, Jézus Krisztus dicsőségének eljövételét”. A Zsidókhöz írt levélben: „bűn nélkül fog megjelenni az őt várók üdvösségére.” és „Béketűrésre van szükségetek, hogy Isten akaratát megtegyétek, s elnyerjétek az ígéretet. Mert még egy kis idő s az, aki eljövendő, eljön, és nem késik.” A rómaiakhoz pedig: „Azt tartom ugyanis, hogy mindaz, amit most szenvedünk, nem mérhető össze a jövődől dicsőséggel, amely meg fog nyilvánulni rajtunk” a Feltámadáskor. Vagyis „a teremtet világ sóvárogva várja, hogy Isten fiai megnyilvánuljanak... Mi magunk is sóhajtozunk bensőnkben, s várjuk a fogadott fiúságot, testünk megváltását.”, és itt hozzáteszi, nyilvánvalóan a láthatatlan világhoz és (mint joggal föltételezhetjük) értelemszerűen a Köztes Állapothoz tartozó dolgokról szólva, „Abban ugyanis biztos vagyok, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem jövődők, sem erők, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat minket Isten szeretetétől, amely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van”. S újfent, „aki az Úr Jézust feltámasztotta, minket is fel fog támasztani Jézussal, és veletek együtt elébe állít... Ez a mi könnyű szenvedésünk ugyanis a dicsőségnek igen nagy, örök mértékét szerzi meg nekünk... Tudjuk ugyanis, hogy ha ez a mi földi sátrunk leomlik, Istentől kapunk hajlékot, nem kézzel alkotott, örök házat az égben.” Mármint, ez a Krisztus eljövételére való várakozás, amelyet az említett szakaszok elménkbe vésnek, mennyire

egybevága a szenteknek azzal a viselkedésével, amelyet az elemzett szövegben följegyeztek! „Uram, te szent és igaz, meddig nem mondasz ítéletet és nem állsz bosszút vérünkért a föld lakóin... Mindegyiküknek hosszú fehér ruhát adtak, ... míg teljessé nem lesz szolgatársaiknak és testvéreiknek száma, akiket kell, hogy ugyanúgy megöljenek, mint őket.” És egybevága a mi Üdvözítőnknek az Evangéliumban olvasható szavaival is: „Hát Isten nem szolgáltat-e igazságot választottainak, akik éjjel-nappal hozzá kiáltanak? Mondom nektek: hamarosan igazságot szolgáltat nekik. De amikor eljön az Emberfia (Krisztus eljövetele tehát az a „bosszú”, amelyet szorgalmaznak), vajon talál-e hitet a földön?” [1Kor 1,7; Fil 3,20-21; 1Tessz 1,9-10; Tit 2,13; Zsid 9,28; 10,36-37; Róm 8,18-39; 2Kor 4,14-17; 5,1; Luk 18,7-8]

Ez valóban a mi Üdvözítőnk rendes tanítása, és apostolié is. Úgy értem, szokásához híven két eseményt emleget különösen, saját első és második eljövetelét – újjászületésünket és föltámadásunkat – halálunk eshetőségét háttérbe szorítva, mintha az csupán (bármennyire is jelentős) megkülönböztető, de nem választó vonal lenne tisztulásunk meghosszabbított útján. Például: „eljön az óra, és már itt is van, amikor a halottak meghallják az Isten Fiának szavát, és akik meghallották, élni fognak” – mármint a bűnben halottak, vagyis itt újjászületésünkre utal. Aztán így folytatja: „eljön az óra, amikor mindnyájan, akik a sírokban vannak, meghallják az ő szavát, és előjönnek: akik jót tettek, az élet feltámadására, akik pedig gonoszokat tettek, az ítélet feltámadására.” Itt második eljövetelére és az azt kísérő eseményekre utal. Majd újfent: „Atyám házában sok hely van. Ha nem így volna, mondtam volna-e nektek, hogy elmegyek helyet készíteni számotokra. És ha már elmentem és helyet készítettem nektek, ismét eljövök, és magamhoz veszek titeket, hogy ahol én vagyok, ti is ott legyetek.” A talentumokról szóló példázatban pedig: „Egy nemes ember messze földre indult, hogy királyságot szerezzen magának, és aztán visszatérjen. Hívatta tíz szolgáját, átadott nekik tíz mínát, s így szólt hozzájuk: «Gazdálkodjatok, amíg vissza nem jövök!»” [Ján 5,25-29; 14,2-3; Luk 19,12-13] Itt Krisztus első és második eljöveteléről van szó. Valóban nem szokatlan azt mondani, hogy a „míg eljövök” azt jelenti, hogy „minden ember haláláig”, mikor is bizonyos értelemben Krisztus eljön hozzájuk, de ez kétségtelenül pusztán emberi föltevés, az ítélet napja – és nem az addig tartó időszak – az, amikor Krisztus szólítja szolgáit, és számot vet.

Végül, a Szentírásban eleve benne foglaltatik, hogy minden szent egyetlen testet alkot, amelynek Krisztus a feje, és nincs számottevő különbség holtak meg élők között, mintha az Egyház tartománya valami hatalmas mező lenne, amelyet fátyol borít, elrejtve előlünk annak egy részét. Legalább is ez lesz a benyomása annak, aki a sugalmazott írókat gondosan tanulmányozza. Szent Pál azt mondja: „Ezért hajtom meg térdemet az Atya előtt, akitől minden nemzetség nevét nyerte a Mennyben és a földön”, és itt a „Mennybe” beletartozni látszik a Paradicsom is. Itt azt is leszögezi, hogy csak „egy test” van, nem kettő, ahogy a Lélek is egy. Egy másik levelében pedig olyan keresztényekről beszél, akik testben „a mennyei Jeruzsálemhez járultak... a tökéletes igazak lelkeihez”. [Ef 3,14-15; 4,4; Zsid 12,22-23] A Mindenszentek ünnepi könyörgések ezzel összhangban tanítják azt, hogy „Mindenható Istenünk, aki egybegyűjtötte választottaidat (azaz mind az élőket, mind a holtakat) ... Fiadnak misztikus testében...”

Alázattal fogadhatjuk hát el azt, hogy lényegében ilyen a szentek állapota föltámadásuk előtt: a megnyugvás, a békesség, a biztonság állapota, de inkább paradicsomi, semmint mennyei állapot, vagyis olyan, amelyből még hiányzik az a dicsőség, amely bennünk a föltámadásunk után majd megnyilvánul; inkább a várakozás, az elmélkedés, a remény állapota, melyben a földön elvetett mag beérik, és termőre fordul.

Mielőtt befejezném, fontosnak tartom, hogy az elmondottakat önmagunkra vonatkoztassuk. Tudjuk, hogy volt idő, mikor az emberek a halottjaikkal túl sokat foglalkoztak, de ez a mi korunkra nem jellemző. Most inkább az ellenkező végletbe esve, az a bajunk, hogy túl keveset gondolunk rájuk. Sajnálatos tény, amit be kell vallanunk, hogy

amikor egy barátunk vagy rokonunk meghal, hamarosan úgy kitörlődik emlékezetünkől, mintha ott sem lett volna; többé nem beszélünk róla, nem hivatkozunk rá, és az élet úgy megy tovább nélküle, mintha ő soha nem is létezett volna. Mármint, a legmélyebb érzések persze hallgatagok, így ezzel nem azt akarom mondani, hogy akiről nem beszélünk, arra nem is gondolhatunk. Hogy is ne! Hogy is béklyózhatná meg a szívünket bármelyik társadalmi forma vagy emberi okoskodása olyannyira, hogy gondolatainkat és emlékezetünket meghatározza? Földi létünk zsarnoksága hogyan is akadályozhatna meg bennünket abban, hogy szoros és örökké tartó kapcsolatban maradjunk azokkal, akik meghaltak, hogy kívánságaikat meghallgassuk és képüket felidézzük, hogy utánozni próbáljuk őket, és békében való nyugovásukat elképzeljük, hogy rokonszenvezzünk „hangos kiáltásukkal”, és reméljük, hogy majd találkozunk velük? Semmiképpen! Sokkal dicsőbb szabadság adatott nekünk annál, semhogy ember fia azt elvehesse tőlünk, bármilyen önző okoskodással és iskolás szörszálhasogatással! És nem a meleg szívűekről, a gyöngéd és figyelmes emberekről beszélek. Ők nem felejtik el az elhunytakat, akiknek jelenlétét egykor élvezhették, s akik (az Írás nyelvén) „ha testileg távol vannak is, lelkileg velük vannak, és örülnek, amikor látják köztük a rendet és a Krisztusban való hit szilárdságát”. [1Kor 5,3; Kol2,5] Azokról beszélek, akik megannyian érzéketlenek és gúnyolódnak, akik földhöz ragadtak, léhák és könnyelműek, akik elhunyt barátjukra nem is gondolnak többé, emlékét minden további nélkül kitörlik emlékezetükből. Legyen szabad egy nagyon is gyakori példával élnem. Mikor egy szülő vagy egy rokon meghal, és számottevő vagyont hagy hátra, annak örököse ezt elégedetten nyugtázza, pompás temetést rendez, és azt gondolja, hogy ezzel megtette a magáét, eltörölheti a múltat, és nyugodtan élvezheti a szerencsáját. Nem feltétlenül tékozolja el azt, nem is kuporgatja vagy büszkélkedik vele, csak egyszerűen úgy cselekszik és gondolkodik, mintha az, akinek hálával tartozik, Isten teremtetett rendjében megsemmisült volna. Neki nincs semmi kötelezettsége. Korábban volt, de most teljesen független, a maga ura, nem számít „kisgyermeknek” többé. Akár a korintusiak: „Már jóllaktatok, már gazdagok lettetek. Nélkülünk uralomra jutottatok” – azok nélkül, akiknek egykor önmagát kénytelen volt alávetni. Most már ő a feje egy (hogy úgy mondjam) intézménynek. Ha valaha is beszél a halottakról, azt jóindulatú lekezeléssel teszi, úgy, mintha azok már gyámoltalanok és haszontalanok lennének, ahogy az élők közül olyanokról beszélne, akik testi vagy szellemi fogyatékosok. A rossz példa ragadós volta miatt még a legjobb lelkű és indulatú emberek is hajlamosak ilyen tiszteletlenül beszélni az általuk egykor ismert öregekről, minden rossz szándék nélkül, de kétségtelenül táplálva önmagukban valami ridegséget, önzést, kevélységet és önelégültséget. Kevesen gondolnak arra, hogy mindez milyen hatással lehet a jellemükre. Arra szoktatja őket, hogy csak azt higgyék, amit látnak. Lemondanak arról a legnagyobb kegyelmi adományról, hogy betekinthesse abba, ami „a függöny mögött” van, hogy túlláthatnak a síron. Ehelyett megtanulnak megelégedni azzal, hogy magukat csak a látható dolgok közé sorolják, olyan összefüggésekben, amelyek nem vezetnek sehova. Sőt, ugyanez korlátozza őket a jelenre, feledtetvén a múltat. Elveszítik a régiség iránti érzéküket, minden további nélkül megváltoztatják mindazt, amit elődeik létrehoztak, és olyan hálátlanul élvezik elmúlt korok jótéteményeit, mintha az nekik járna. Már eszükbe sem jut, hogy a templomot, ahol imádkoznak, verejtékes munkával mások építették, és elfelejtik, hogy amijük van, azt életjáradékként letétbe kapták, és úgy kell tovább adniuk, ahogy hozzájutottak.

Másrészt, ahogy a halottakra gondolni bennünket önmérsékletre int, úgy nagy vigaszt is jelent számunkra, különösen ebben a korban, mikor az Egyetemes Egyház is bűnök sebeitől vérzik, és egymás ellen fenekedő felekezetek osztják meg. Mi tarthatja meg hitünket (Isten kegyelméből), amikor magunkra maradni látszunk, ha megpróbálunk az Ősi Igazsághoz ragaszkodni? Mi vértézheti föl a „Jeruzsálem falain álló őrt” a világ gúnyolódásával és gyanakvásával, a különbség, a föltűnési viselkedés, a meggondolatlanság vádjával szemben? Mi őrizheti meg belső nyugalunkat és békénket, miközben „zavarkeltéssel” és

„bajkeveréssel” vádolnak? Csakis az, ha tekintetünket azok felé a minden korban élt Szentek felé fordítjuk, akik nyomába szeretnénk lépni, és csakis Krisztusnak a szívünkbe meg az emlékezetünkbe vésett, misztikus képe. A tisztaság és igazság ideje nem múlt el! Itt vannak velünk! Ha úgy is látszik, nem vagyunk egyedül. Az élők közül talán most kevesen értenek meg és igazolnak bennünket, de azok sokasága, akik ősidők óta hittek, tanítottak és imádkoztak ugyanúgy, ahogy mi, Istenben tovább él, az ő egykori tetteik és mostani hangjuk ereje az Oltárból kiált. Példájuk lelkesít bennünket, társaságuk felvidít, ott vannak mindegyikünk jobbján és balján, mint vértanúk és hitvallók, akik ugyanazt a hitet vallották, ugyanazokat a Titkokat ünnepelték, és ugyanazt az örömhírt hirdették, mint mi. És hozzájuk, ahogy múlnak az évek, még romlott időkben, sőt, még a mai megosztottságban is a földi Egyház újabb és újabb tanúi csatlakoztak és csatlakoznak. A szellemek világában nincs széthúzás. Nekünk pedig az a kötelességünk, hogy még az Igazság szilánkjaiért is küzdjünk a legjobb belátásunk szerint, mert még az eltérő vélemények ellenére is van igazság. És azt az Igazságot ismeri föl majd az igazak lelke, abban a láthatatlan állapotban, ahova emberi toldalékok, emberi intézmények, emberi rendelkezések nem mehetnek velük. Testükkel együtt vetik le őket. Sem görög, sem római, sem angol, sem francia tollakkal nem ékeskednek majd azok a lelkek, akiket megtisztít az Egy Keresztség, táplál az Egy test, és összetart az Egy Hit. A halál azonnyomban összebékíti azokat, akik a Szentlélekben éltek és jártak. A templomot összhangzat tölti be, miközben elhal minden hamis és tökéletlen hang. Ezért jó belevetni magunkat a láthatatlan világba, ahol „jó nekünk lennünk”, és sátrakat építenünk azoknak, akik „tisztá nyelvet beszélnek”, és „egyetértésben szolgálják az Urat”, nem kirángatva őket biztonságos fészükéből, nem is babonás tisztelettel övezve őket, vagy azért hagyatkozva rájuk, nehogy kelepcebe csalhassanak, hanem csöndesen, épülésünkre elmélkedve róluk, ezáltal bátorítva hitünket, növelve türelmünket, elterelve gondolatainkat saját magunkról, megőrizve bennünket attól, hogy csak önmagunkra hagyatkozzunk, és úgy láttatva minket magunk számára, ahogy mindig is kellene, mint csupán tanítványait azoknak, akik előttünk jártak, és nem mint újdonságok fölfedezőit vagy iskolák alapítóit.

Isten az ő kegyelmének bőséges tárházából megadja mindannyiunknak ezt a lelket, a tanulékonyt és a buzgóságot, a higgadt érdeklődést és a heves elszántságot, az erőt, a szeretetet és az ép elmélkedés lelkét.

Őrangyal

Leghűbb barát, ki bölcsőmtől
A sírig megmarad,
Igaz barát, ki nem hagy el,
Ki mellettem halad;

Téged Teremtőm társamul
Lelkem mellé adott,
Mihelyst engem mint gyermeket
Porból megalkotott.

Szívemnek nem lett volna más
Nálad jobb orvosa,
Sem Szent József gyámsága,
Sem Mihály lángpallosa.

Védő szentem sem ismer úgy,
Sem Szent Szűz Mária,
Ahogy te ismersz, s úgy nem óv
Senki ember fia.

Keresztelőkutam fölött
Kitártad szárnyaid,
Szűzföldbe hintve akkor az
Igazság magvait.

Aztán, mikor fölvert a gyom,
S lázadtam szüntelen,
Nem hagytál árván ott, hanem
Poklot jártál velem.

Látván, hogy jaj, vihart arat,
Ki jaj, szelet vetett,
Sietve nyújtottad felém
Vigasztaló kezed.

Ó, mennyi gond é s baj között
Kormányoztál oda,
Hol oltalmat nyújt Mária,
S Szent Péter zsámolya.

Majd ágyamnál is ott leszel,
Mikor bealkonyul,
S az álmatlan, bús éjszaka
Olyan hosszúra nyúl.

Velem leszel Bírám előtt,
S hol bűn, ha gyötre meg,
Aranykohó salakjaként
Majd lelkemből kiég.

Ha végül hozzám is leszáll,
S elér a kegyelem,
Akkor majd karjaidba zársz,
S hazarepülsz velem.

Az Oratóriumban, 1853

A szentek egyessége

„...a kő pedig, amely összetörte a szobrot, nagy hegygé lett, és betöltötte az egész földet.” [Dán 2,35]

1

Nem kétséges: ha úgy látnánk Isten adományainak a világban való jelenlétét, ahogy az angyalok látják, akkor nem tagadhatnánk, hogy azokban az Ő láthatatlan keze nyilvánul meg. Még a legmegátalkodottabb bűnös sem tagadhatná le az isteni Gondviselés jeleit, hanem „hinne és reszketne”. A Jelenések könyvében ez készteti a szenteket arra, hogy dicsőítsék és imádják a mindenható Istent, akinek csodálatos műveit egyben látják, az elsőtől az utolsóig. „Nagyok és csodálatosak a te műveid, Uram, Mindenható Isten! Igazságosak és igazak a te útjaid, Nemzetek Királya! Ki ne félne téged, Uram, és ki ne magasztalná nevedet?” [Jel 15,3-4].

Az efféle elmélkedés – arról, hogy Isten gondoskodása miképpen nyilvánul meg a saját életünkben, hazájuk és az egyház vagy általában a világ dolgaiban – talán az egyik áldott elfoglaltsága lehet Isten választottjainak a köztes állapotban. Hiszen még nekünk, bűnösöknek is, akik nem biztosítottuk be koronánkat az elhunyt szentekhez hasonlóan – és még kevésbé hasonlítunk az angyalokra, akik „hatalmas erejűek, akik teljesítik szavát, mihelyt parancsának szavát meghallják” [Zsolt 103,20] – még nekünk is megadatott, hogy az isteni Gondviselésbe az arról szóló beszámolók révén némi betekintést nyerjünk. A történelem és a jövődölések tájékoztatnak bennünket, különféle fényeket vetve Isten mibenlétére és szándékaira együtt vagy külön-külön. A textus különleges példát szolgáltat erre a kiváltságra, annak a fényében, amit az evangélium hirdetése enged meg nekünk. Ráadásul, különösen is indokolt ezt felidéznünk egy olyan időszakban, mikor a Szentléleknek az apostolokra történt leszállására mint a csodálatos isteni gondviselés első nyilvános megnyilatkozására emlékezünk.

Dániel sugalmazott szavai hozzátartoznak a Nebukadnezárt „nyugtalanító” álom megfejtéséhez. Miután leírja azt a nagy szobrot, amelyiknek a feje finom aranyból volt, a melle és a karja ezüsből, hasa és ágyéka rézből, a lábszára vasból, a lábfeje pedig részint vasból, részint aranyból – ami a Krisztus eljövételét megelőző, négy világbirodalmat jelképezte – Dániel ezekkel a szavakkal jövődöli meg a kereszténység fölemelkedését: „láthattad, hogy a hegyről emberi kéz közreműködése nélkül leszakadt egy kő, és összetörte az agyagot, a vasat, a rezet, az ezüstöt és az aranyat”, hogy a nehéz és drága fém „olyanná lett, mint a nyári szérű pora, amelyet elragad a szél... a kő pedig, amely összetörte a szobrot, nagy hegygé lett, és betöltötte az egész földet.”

Mindezekhez a következő magyarázatot fűzi: „Ezeknek a birodalmaknak az idejében az ég Istene egy más birodalmat támaszt, amely soha meg nem szűnik; annak uralma más népre soha át nem száll: ez összetöri és tönkreteszi mindazokat a birodalmakat, maga azonban fennmarad örökké.”

Dánielnek ez a jövődölése itt és most teljeseedik be. Tudjuk, hogy így van. Az a négy bálványkirályság már a múlté, Krisztusnak emberi kéz érintése nélkül alapított országa viszont örök, és a mi áldott örökségünk. Ám ez a megállapítás aligha elegendő arra, hogy Isten művének kijáró tiszteletünket méltóképpen kifejezzük, vagy arról való tudomásunknak minden jótéteményét élvezhessük. Vizsgáljuk hát meg közelebbről ezt a Gondviselést, az Örömhír hirdetésének történetét.

Lássuk csak, mi is történt. Krisztus eljövetelét számos olyan birodalom előzte meg, illetve követte, amelyet fegyverek alapoztak meg és tettek naggyá. Földi hatalmak valójában csak így képesek terjeszkedni. Működésüket bölcsesség és ügyesség vezérli, de naggyá fegyveres erejük teszi őket, a növekedést pedig többnyire elaltatott lelkiismeret, kemény szív és gyalázatos tettek kísérik, megszállás, hódítás és zsarnokság formájában. A hatalom felebarátai ellen fordul, és látható módon, külső küzdelmek révén terjeszkedik. Ezzel szemben az Örömhír terjedése egyszerre több országban egy és ugyanazon elvnek a belső fejlődését követte, és így joggal nevezhető láthatatlannak, mivel nem evilágból való. Nem a zsidó nép „nyomult nyugatra, északra és délre”, hanem az Egyház árasztotta el szellemével az egész földet, és ahol megtelepedett, ott a dolgok új rendje vert gyökeret az idegenek szívében, egyszerre mindenütt, önállóan, fölismerve, de semmiképpen nem ismételve önmagát egyre táguló környezetében. Jól tudjuk, hogy ennek az apostolok voltak az eszközei, vagy úgyszólván ügynökei, de most úgy beszélek a történelekről, ahogy egy pogány nyugtázhatta őket. Evilág bölcsői vagy okoskodói közül ugyan ki is törődött volna néhány szerencsétlen flótással, akik egy újabb tant hirdetve, egyik helyről a másikra vándorolnak? Nem hihető, mert lehetetlen, hogy ők lennének zászlóvivői a bekövetkező forradalmi változásnak. Ezt bátran és minden bizonnyal azok teljes egyetértésével állíthatjuk, akik az apostolok idejében is úgy okoskodtak, hogy azoknak az égvilágon semmi jelentőségük nincs, és akik ehhez ma is feltétlenül ragaszkodnak. Jelentős változásokat annyira esendő hírnököknek tulajdonítani az evilági gondolkodás számára semmivel sem meggyőzőbb, mintha láthatatlan, képzeletbeli hírnökökre, mennyei seregekre hivatkoznánk, amelyek létezését evilág tagadja. Márpedig üdvös lenne isteni beavatkozást föltételezni ott, ahol az apostoli erőfeszítés föltételezése elégtelennek látszik. Az evilági gondolkodás tanúságtétele így most mellettünk szóló bizonyítékká válik.

A gyarló és lenézett vándorprédikátorok föltételezése helyett lássuk hát inkább azt, ami valójában történt. Egy olyan nagy birodalom kebelében, amelyet a világ még nem látott, amelyik minden korábbinál hatalmasabb és erősebb, terjedelmesebb és jobban szervezett volt, egy új Ország keletkezett. Váratlanul ennek a szilárd birodalomnak minden szegletében, keleten és nyugaton, északon és délen, mintegy teljes egyetértésben, de bármiféle hatékony együttműködési rendszer vagy központi hatalom nélkül, a föld alól tízezer olyan szabályszerű közösség bújott ki, amelyek azonos nézeteket vallottak, és ugyanazon az alapon szerveződtek. Olyan volt ez, mintha a kiaszott föld vizek forrásává lett volna, és a sivatagban cédrusok növekedtek volna, hegyek omlottak volna össze és halmok zúzódtak volna pozdorjává, s mintha a szél őket fölkapta és az egész világon szétszórta volna [Iz 41,15-19]. Merőben „új teremtés” volt ez, és a világtörténelemben minden jövődőléstől függetlenül egyedülálló, ami joggal keltette föl a gondolkodó elmék legteljesebb érdeklődését, és váltotta ki megdöbbenésüket. Míg az egész római birodalomban minden a megszokott mederben folyt, a nap fölkelte és lenyugodott, az évszakok váltották egymást, a szenvedélyek – mint mindig – sorra ejtették rabjaikat, mindenki ment a saját orra után, pénzt vagy gyönyöröket hajhászott, terveket szőtt és ármánykodott, a katonák más katonákkal mérték össze erejüket, az uralkodók lakmároztak – és egyszer csak, mintha mindenkit kelepcebe csaltak volna. Egyszer csak ott találták magukat bekerítve, mintha az éj leple alatt váraik köré ostromgyűrűt vontak volna. És az ostromlók még a történeleknél is furcsábbak voltak. Nem külső ellenség, nem északról jött barbárok törtek rájuk, nem is rabszolgák lázadtak fel, nem is tengeri rablók lepték meg őket, hanem a támadók közülük valók voltak. Minden anya elsőszülöttje, „a trónon ülő fáraó elsőszülöttjétől a tömlőcben sínylődő rab elsőszülöttjéig” rejtélyes módon ott találta magát ennek az új seregnek a soraiban, és természetes szövetségesei ellen fordult. Ők és az ő testvéreik, atyjafiaik és szívüknek választottjai, legbizalmasabb barátaikkal együtt alkották azt a „hatalmas sereget”, amely „elborította a föld színét”.

Aztán azok, akik Róma nagyságának ezeket az ellenségeit kérdőre vonták, nem ködös elképzelésekkel, nem egymástól eltérő kijelentésekkel és nem is valami bizonytalan, rendetlen viselkedéssel, hanem megannyi szigorúan szabályozott és hasonlóképp szervezett közösséggel találkoztak. Azoknak a tagjai egytől-egyig valamiféle helyi államalakulat alattvalói voltak, amelynek volt egy látható elöljárója, és voltak tisztségviselői. S ezek a kis államok egyre szaporodtak, és támogatták egymást. A római császár már úton útfélen a saját hatalmát veszélyeztető vetélytársakkal találkozott, akik az Egyház püspökeiként vallási kérdésekben kivétel nélkül megtagadták az ő rendeleteinek és a római törvényeknek való engedelmességet. Ezek az újdonsült uralkodók egyszerűen semmibe vették annak a pogány vallásnak a tekintélyét, amelyet a rómaiak a saját nagyságuk történetével azonosítottak, ugyanakkor egészen egyedülálló türelmet tanúsítottak a világi hatalommal szemben. Nem rendelkeztek be önvédelemre, sőt nemcsak készek voltak bármikor meghalni, hanem a halált egyenesen a legnagyobb megtiszteltetésnek tekintették. Ráadásul teljes meggyőződéssel követtek egy és ugyanazon tanítást, amelyet egy és ugyanazon forrásból eredeztettek. Püspökeik sorának folytonosságára hivatkozva, valamiféle tucatnyi zsidóra vezették azt vissza, akik állítólag mennyei felhatalmazással rendelkeztek. Az egyes közösségek tagjait elöljárójukkal és az elöljárókat egymással világszerte a legszorosabb, meghitt, baráti kapcsolatok fűzték össze. S végül, a külső üldöztetés meg az előforduló belső szakadások ellenére is olyan fejlődésnek indultak, hogy a megjelenésüket követő három évszázadon belül a birodalom uralkodói is sorra hozzájuk csatlakoztak, sőt, a világi hatalom gyengülésével, annak áldozatai helyett védelmezőivé váltak, közvetítőkké a birodalom és annak barbár ellenségei között, majd a végelgyengülésben kiszenvető hatalmat szépen eltemetve, átvették annak a helyét, a támadókat legyőzték, királyaikat behódoltatták, s végül egyeduralkodóként egyetlen főhatóság alatt egyesülve vették át a kormányzást korábbi szenvedéseik színterén, Rómában, a császári székhelyen, a birodalom központjában. Ezúttal nem bocsátkozom hitvitákba, nem hivatkozom jövődölésekre, nem is firtatom, hogy a diadalmas Ország addigra milyen mértékben távolodott el eredeti önmagától, csupán a történelmi jelenségre kívánok rámutatni. Mennyire kifürkészhetetlen a Gondviselés útja! Más birodalmak tündökléséhez és bukásához öt évszázad is elég volt, ennek viszont még tíz sem ahhoz, hogy teljesen kibontakozzon. Uralmát még éppen csak hogy megalapozta, miközben más hatalmak pályafutása már csúfosan véget is ért. Az apostoli „uralkodóház” viszont mindezideig nem halt ki, annak a legkülönbözőbb nemzetiségű és származású, más-más nyelveket beszélő, sok tekintetben eltérő felfogású uralkodói valamennyien az eredeti alapító utódai. „Atyáid helyébe fiaid születnek, az egész világ fejedelmeivé teszed őket.” Ez hát a látomásban a hegyről „kéz érintése nélkül leszakadó kő”, amely a világ bálványait „pelyvaként szétszóródó darabokra” zúzza, és „betölti az egész földet”. Nincs mindebben valami földöntúli, valami olyasmi, aminek elbűvölő méltósága és nagysága egy világ fölötti Igazságos Kormányzó kezének érintéséről árulkodik?

Mármost, ezt a csodálatos jelenséget szem előtt tartva, figyeljük meg, hogy Krisztus és tanítványai hogyan fogalmazznak! Országuk alapításakor, miközben Izrael városait járják, vagy számkivetettként bukkannak föl a pogányok között, magabiztosan, ünnepélyesen és bátran szólnak annak rendeltetésszerű gyarapodásáról és diadaláról. Hallgassuk csak az Úr szavait, mikor Galileába ment, és „hirdette az Isten országát, mondván: Az idő betelt, és közel van az Isten országa, ezért tartsatok bűnbánatot, és higgyetek az evangéliumban!”. Máskor meg: „Te Péter vagy, én erre a sziklára építem egyházamat, és a pokol kapui sem vesznek erőt rajta”... „Nektek adom az Országot, amint nekem adta Atyám, hogy asztalomnál egyetek és igyatok Országomban, és trónon ülve ítélkezzetek Izrael tizenkét törzse felett”. „Hasonló a Mennyek Országa egy mustármaghoz, amelyet az ember megfogott, és elvetett a szántóföldjébe. Ez kisebb ugyan minden magnál, de amikor felnő, nagyobb lesz más veteményeknél, akkora fa lesz belőle, hogy jönnék az ég madarai, és az

ágai közt fészkelnek”. Kétkedhetünk-e még abban, hogy Krisztus ezekkel a szavakkal az Ő Országának növekvő hatalmára utal? Vegyük észre, hogy ugyanazt a szóképet használja, amelyet Dániel az asszír birodalomra vonatkoztat. „Az a magas és hatalmas fa, amelyet láttál” – mondja Nebukadnezárnak – „amelynek teteje az égig ér... és ágai közt az ég madarai laknak, az te vagy, király!” Milyen bámulatosan teljesedett be ez a párhuzamos jövődőlés, amikor földi hatalmasságok kerestek az Egyházban menedéket! ... [Mk 1,14-15; Mt 16,18; Lk 22,29-30; Mt 13,31-32; Dán 4,17-19; Mk 16,15-16] Mekkora tekintéllyel szól! Micsoda méltóságteljes egyszerűség, milyen határozott elszántság, milyen ellentmondást nem tűrő felsőbbség van a szavaiban! Gondoljunk rájuk a történetekkel kapcsolatban!

Másrészt vegyük csak szemügyre, miket mond a társadalomnak arról a felbomlásáról, amely az Ő Országának alapítását kíséri! „Azért jöttem, hogy tüzet bocsássak a földre; s mennyire szeretném, ha fellobbanna! Keresztiséggel kell megkeresztelkednem, és mennyire vágyom utána, amíg be nem teljesedik.” „Ne gondoljátok, hogy békét hozni jöttem a földre. Nem azért jöttem, hogy békét hozzak, hanem kardot. Azért jöttem, hogy szembeállítsam az embert apjával, a lányt anyjával, és a menyét anyósával: saját házanépe lesz az ember ellensége”. „Akkor halálra adja majd a testvér a testvérét, az apa a fiát; a gyermekek szülei ellen támadnak, és halálra juttatják őket. Gyűlöletesek lesztek mindenki előtt az én nevemért.” „Azokban a napokban, a szorongattatás után a nap elsötétedik, a hold nem sugározza fényét, a csillagok lehullanak az égről és az erők, amelyek az egekben vannak, megrendülnek.” [Lk 12,49-50; Mt 10,34-36; Mk 13,12-13.24-25] Az utóbbi szavakban – minden időrendi nehézségüktől függetlenül – a jövődölésekből ismert jelképek félreérthetetlenül utalnak a fennálló politikai intézményrendszer elkerülhetetlen felbomlására is. Hasonlóképp megfigyelhetjük, hogy Szent Pál mennyire természetesnek veszi a föld és az ég megrendülését az Isten Országának megjelenésével kapcsolatban, és mindazt már mintegy megtörténtnek tekinti. „Az Ő szava akkor megrendítette a földet, most pedig ígéretet tesz: «Még egyszer megrendítem nemcsak a földet, hanem az eget is». Ez a «Még egyszer» annak a megváltozására utal, ami megrendül, mert teremtmény, hogy megmaradjon az, ami megrendíthetetlen. Mivel tehát rendíthetetlen országot nyertünk, őrizzük meg a kegyelmet, hogy általa Istennek tetsző módon, félelemmel és tisztelettel szolgáljunk.” [Zsid 12,26-28] Az a nyelvezet, amelyet itt Szent Pál is használ, annál is inkább figyelemreméltó, mert ezeket a csodálatos változásokat sem maga Krisztus, sem apostolai nem diadalmamorban, hanem öröm és bánat vegyes érzelmeivel várták, mintegy előre látván mindazokat a visszasságokat, amelyekből az Egyház sem maradhatott mentes, ahogy azt többé-kevésbé minden keresztény elismeri. ... [Mt 24,12.24-25; 2Tim 3,1-5.13] Mármint, még ha a kereszténység isteni eredete nem is szólhatna több tény, mint annak rendkívüli története, és az a tény, hogy azt hírnökei előre látták, már az is elég lehetne arra, hogy minden kétséget eloszlasson, de holnap, Isten segítségével látni fogjuk, hogy a fentiekhez még van mit hozzátennünk.

2

Tegnap az egyháztörténet sajátosságaira hívtam fel a figyelmet, meg arra, hogy a mi Urunk és apostolai azokat milyen tisztán, előre látták. Az evangélium terjedése köztudomásúan egyedi jelenség az emberiség történetében, mind hatókörét, mind összefüggésrendszerét, összhangját és következetességét, mind a fennálló társadalmi renddel való összeférhetetlenségét és annak ellenére feltűnő sikerességét tekintve – s végül abban a tekintetben is, hogy hirdetőinek bevallott szándékai kétségtelenül megvalósultak. Azt hirdették, hogy egy országot alapítanak, egy új országot, amely minden korábbitól különbözik majd, miután nem alkalmaz erőszakot – a világban van, de nem a világból való – ugyanakkor mindennek ellenére hódító és terjeszkedő természetű, egyre növekvő birodalom, amely minden korábbi hatalmat megtör, ő maga viszont örökké megmarad. Nemhívók

gyakran vádolnak bennünket azzal, hogy a Krisztus országára vonatkozó jövőbeli jelzéseket allegorikusan értelmezzük, ami félreértésekre ad okot. Ám valójában azoknak szó szerinti beteljesülése mellett kardoskodunk. Krisztus azt hirdette, hogy „Isten országa közel van”. Ő azt már megalapította, Pétert és az apostolokat az Ő mennybemenetele utáni „alkirályokká” nevezte ki, továbbá nyitva hagyta annak tér- és időbeli határait. S valóban, az mindmáig fennáll, az apostolokkal kezdődött „uralkodóház” örökösei kormányozzák, és területe meghaladja az egykori zsidók által ismert világét. Terjeszkedése koronként és helyenként változó mértékű, ahogy változik belső összetartó ereje és egysége is, de minden viszonylagos kudarca ellenére látható hatalommal és láthatatlan törekvésekre alapozott, politikai befolyással is rendelkezik. Így alapítóinak legmerészebb váramozásait is bőségesen felülmúlja – hogy ennél többet ne mondjak.

Ahogy a keresztények egyházának ágai a föld fölött magasra és messzire, úgy gyökerei mélyen a föld alá nyúlnak. Krisztusnak és apostolainak a szándékai – mint azt már hangsúlyoztam – ősi jövőbeli jelzések beteljesítésének felelnek meg. Először is, ne feledjük: pogány kortársaik körében az a hír járta, hogy keleten majd egy új világbirodalom támad. Ezt rebesgették még Rómában, a birodalom akkori székhelyén is, amiről egy római történetíró is beszámolt, aztán ez hamarosan a pogány költészet témájává vált: a legtöbbre becsült római költő hirdette azt, hogy majd megszületik egy isteni és Istennek kedves uralkodó, aki egy békés és igazságos országot fog kormányozni. Ha föltételeznénk, hogy a saját képzeletére és nem élő hagyományra támaszkodott, az semmivel sem lenne kevésbé meglepő vagy megmagyarázhatatlan. Abban az esetben a költőt a próféták között tarthatnánk számon. Továbbá, amennyiben Szent Máté tanúságtételét – amiben semmi okunk nincs kételkedni – elfogadjuk, el kell hinnünk, hogy valamiféle napkeleti bölcsek éppen Krisztus születésének idején érkeztek Jeruzsálembe egy gyermeket keresvén, akitől nagy tetteket vártak, és akit már a bölcsőben imádni vágytak. S végül egy másik napkeleti bölcs ezernégyszáz évvel korábban – jöllehet pogány lévén nem volt érintett az eseményekben – kijelentette, hogy „Csillag támad Jákobból, és királyi pálca kél fel Izraelből ... Jákob sarja uralkodni fog.” [Szám 24,17-19] Mármost ezt a jövőbeli jelzést Mózes akár híven jegyezte le, akár nem, az világos és nem kevésbé figyelemre méltó, hogy a várt birodalomra vonatkozó zsidó hagyományok pogány forrásokra hivatkoznak. Ez egybevág azzal a már említett ténnyel, hogy Krisztus eljövételének idején a pogányok körében ilyen jóslatok keringtek.

S miközben ők egy ilyen júdeai birodalom végzettszerű felvirágzására idegenekként vagy annak ellenségeiként számítottak, magának Júdeának a lakói jóval részletesebb és változatosabb jóslatokban bővelkedtek. A szent könyvek alapján a keresztény írók újra meg újra ezekre hagyatkoztak, aminek részletezésébe most nem kívánok bocsátkozni, csupán egy-két példával igyekszem rájuk emlékeztetni. „Kérd tőlem, és odaadom neked a nemzeteket örökségedül s osztályrészedül a föld határait. Kormányozd őket vasvesszővel, cserépedényként törd össze őket!” „Kösd föl derekadra kardodat, te hős, dicsőségedet és ékességedet! Kelj útra ékességedben, és haladj diadallal a hűségért, a szelídségért és az igazságért! Csodákra tanítson jobb kezed: hegyes nyilaid népeket terítenek le eléd, a király ellenségeinek szívébe hatolnak ... Atyáid helyébe fiaid születnek, az egész világ fejedelmeivé teszed őket.” „Hatalmas jogarodat kinyújtja az Úr Sionból, uralkodj ellenségeid között!... Jobbod felől az Úr áll, királyokat tipor össze haragjának napján.” „Ez történik majd az utolsó napokban: szilárdan áll az Úr házában hegye a hegyek tetején, kiemelkedik a halmok közül, és özönlének hozzá mind a nemzetek... Mert Sionról jön a tanítás és az Úr igéje Jeruzsálemből. Ítéletet tart majd a nemzetek között, és megfenyít számos népet; ők pedig kardjaikat ekevasakká kovácsolják, és lándzsáikat szőlőmetsző késekké. Nemzet nemzet ellen kardot nem emel, és nem tanulnak többé hadviselést.” „Kevés az, hogy szolgám légy, hogy helyreállítsd Jákob törzseit, és Izrael maradékát visszatérítsd: a nemzetek világosságává teszek, hogy eljusson üdvösségem a föld végéig”. Végül az agg Simeon csaknem

ugyanezekkel a szavakkal ismeri fel a gyermek Jézusban az Úr által ígért Üdvözítőt: „világossággul a pogányok megvilágosítására és dicsőségére népednek, Izraelnek.” [Zsolt 2,8-9; 45,4.6.16; 110,2.5; Iz 2,2-4; 49,6; Luk 2,30-32] Mindezekben egy véres felkelés és a béke jóslatai ugyanolyan különösen fonódnak össze, mint a mi Urunk beszámolóiban az ő országáról, mely menedék és vigasztalás, ám ugyanakkor kard is. Mondhatjuk persze, hogy ezek története még nem bontakozott ki úgy, ahogy az felfogható, de a Törvénynek ez a kettőssége vajon nem ismerhető-e fel éppen eléggé ahhoz, hogy a jóslat szavait kielégítően értelmezze? Gondoljunk csak a középkornak az Egyház körüli háborúira és arra, hogy ugyanaz az Egyház mennyire áldásos hatással volt azokra a vad, féktelen katonákra, akik akkortájt Európa trónjain ültek. Vessük össze a jóslatot és a történelmet, s mondjuk meg őszintén, hogy az írásba foglalt kilátásokkal összhangban nem találunk-e egy olyan politikai erőt, amely a földi hatalmakat évszázadokon át lábainak zsámolyává tette, közéjük ellenségeskedést vetve, és mégis békét közvetítve, valahányszor a béke megkötetett? Mennyire valóságosan az Egyház „lábának talpához borultak” „elnyomóinak fiai”, „mind, akik megvetették” [Iz 60,14], és Krisztus ellenségei lábainak zsámolyává lettek.

Segítheti mindezeknek a megértését, ha meggondoljuk, mennyire meglepődnénk, ha történeti kutatásaink során más birodalmak évkönyveiben is ehhez hasonló jóvendölést találnánk. Még egy Róma történetében föllelhető, nevezetesen nagyságára és tartalmára vonatkozó egybeesés sem kerülheti el figyelmünket. Tudjuk, a római augurok már a kereszténység megjelenése előtt is állították, hogy a város alapítását megelőzően Romulus által látott, tizenkét keselyű azt a tizenkét évszázadot jelképezte, mely kijelölte hatalmának korlátait, s amely a kereszténységgel teljesedett be. Ámde mi ez az egy tény a kereszténységgel beteljesedett sok egyéb és aprólékos jóvendüléshez képest? Ha a római birodalom tizenkét évszázadához hozzáadunk még fele annyi, miközben arisztokratikus vagy demokratikus megfontolásokból, de mindvégig megőrizte monarchikus szerkezetét, s ha összevetjük ezt a rá vonatkozó jóvendölések hasonló terjedelmű időszakával, akkor – ha nem is maradéktalanul, de történetének számos jellemző vonásában – az Evangélium terjedéséhez hasonló elemeket fedezhetünk fel. Ez a római csoda segíthet elképzelni azoknak a Krisztus országára vonatkozó jóvendöléseknek a rendkívüli jelentőségét, amelyek számukat, változatosságukat, következetességüket és kortársaikra gyakorolt hatásukat tekintve önmagukban – még beteljesülésüktől függetlenül is – teljes mértékben gondviselészerűnek számítanak.

Végül, a Gondviselés nem szűnt meg együttműködni ezekkel a jóvendölésekkel: Isten szavát a keze is követte. A zsidókat a Krisztus előtti négyszáz év ugyanúgy az eljövendőkre készítette fel, ahogy Ábrahámnak és utódainak vándorlása és ugyanolyan hosszú egyiptomi fogsága jelentette azt a folyamatot, amely a zsidó egyház alapítását megelőzte. Nézzük csak ezeknek az előkészületeknek a természetét! A káldeusok hódítása nyomán a zsidók szétszóródtak az egész civilizált világban úgy, hogy minden nagyobb városban lettek közösségeik, amelyek fokozatosan a saját hitükre térítettek át pogányokat, és később, mikor az Evangélium terjedni kezdett, a keresztény Egyház sejtjeivé váltak. Mármint, a figyelmet itt először is erre a különös összefüggésre szeretném irányítani, amely a zsidók szétszórátása és a kereszténység terjedése között első látásra nyilvánvaló. Vajon egy ilyen határozott ok-okozati összefüggés nem joggal veti-e fel a tervszerűség gyanúját? Továbbá megjegyzendő, hogy az a szétszórátás későbbi, mint a zsidó írásokban a keresztény Egyházra utaló jóvendölések, amelyekről következtetésképp nem állíthatjuk, hogy tartalmukat a dolgok tényleges állásából merítették volna. Sőt, megfigyelhető, hogy a fejlemények minden reményük elvesztését követték, ami éppenséggel egy mindent meghatározó Gondviselés jele, mely az emberi számítás szerint egyedüli célra vezető eszközök kudarca esetén sem téveszti célját.

Mielőtt következtetéseket vonnék le, meg kell valamit indokolnom azzal kapcsolatban, amire több előző megjegyzésem is utalt, hogy tudniillik a középkor egyházának ideiglenes fölvirágzása miféle kapcsolatban is van az arra vonatkozó, sugalmazott jövődölésekkel. Mielőtt kellő figyelmet szentelnék ennek a témának, azt hihetnénk, hogy azokat csak a római egyház tekinthetné Isten rendelése szerint történeteknek, ezért a következőket kell előre bocsájtanom.

Annak a története, amit mi középkornak hívunk, az izraeli monarchiáéval sok tekintetben közös vonásokat mutat. Azt a monarchiát, az Istentől elrugaskodott nép követelte és elbizakodottan valószínűsítette meg azt követően, hogy már nem Isten irányította; az vezetett a törzsek szövetségének felbomlásához, a nép erkölcsi romlásához, és időleges hatalmának elvesztéséhez. Mindazonáltal tagadhatatlan, hogy az a királyság bizonyos értelemben a mózesi törvények alapján állt, és a jövődölések beteljesülését jelentette. Sok királya önmagában Istennek kedves és az ígért Megváltó előképe volt, kormányzásukat és alattvalóikat pedig rendkívüli áldás kísérte. Gondoljunk csak a templom építésének körülményeire. Ez számíthat történelmük legdicsebb eseményének, mint Mózes törekvéseinek és Dávid erőfeszítéseinek gyümölcse, az egész küldetés beteljesedése és sarokköve, mintegy záloga az eljövendő, szellemi értelemben áldott állapotnak. Joggal kapcsoljuk össze Salamon uralkodásának békéjével és felvirágzásával – ám másrészt annak kéjsóvárságával, a mózesi törvény egyszerűségétől való eltávolodásával, Salamon személyével is, aki a hittől és tisztaságtól eltávolodva, mérhetetlen mélységű bűnökbe süllyedt. Képesek vagyunk-e eligazodni az Izraelnek szánt áldások és a királyságnak az Isten elleni lázadással együtt járó, tényleges felvirágzása és nagysága között úgy, hogy megállapítsuk, mennyiben fért az össze az Ő szándékaival és mennyiben nem? Képesek vagyunk-e Isten művét az emberétől élesen megkülönböztetni?

Nem állítom, hogy a pápaság esete párhuzamba állítható a zsidó monarchiáéval, és az utóbbit sem a több vagy kevesebb hasonlóság kedvéért emlegetem, hanem csak arra kívánok rámutatni, hogy bizonyos eseményekben joggal láthatjuk egy-egy jövődölés valamiféle beteljesülését anélkül, hogy minden megnyilvánulásukban, megvalósulásuk módjában és körülményeiben, eszközeiben és hasonlókban is Isten jóváhagyását tételeznénk fel. A középkor latin egyházszervezete valamiképpen kivitelezhette azt a kegyelmi tervet, amely még következetesebben valósulhatott volna meg, ha a keresztények hite elegendő lett volna arra, hogy teljesítse Isten kinyilvánított akaratát. A szándék az lehetett, hogy a föld minden királysága az Egyház szellemi irányítását kövesse. Az ember gyarlósága ezt megghiúsította, de annyira azért nem, hogy a szándékból semmi ne teljesült volna. A természetes növekedésében gátolt mustárfa szabálytalan ágakat növesztett. A Sátán meg nem akadályozhatta, csak gyengíthette a szenteknek ígért királyságot. Rávehette őket, hogy a testi erőben bizakodjanak, elhinthette a hanyatlás magvait közöttük, elcsábíthatta őket, hogy fejet hajtsanak „Astarte, a szidoniak istennője és Molok, az ammoniták bálványa előtt” [1Kir 11,5]. Ha ez a tévelygés a legkülönbözőbb helyeken és időkben be nem következett volna, akkor a kereszténység ma nem lenne a megosztottság és gyengeség jelenlegi, származás állapotában, és a jövődöléseket nem kísérné semmilyen mértékű kudarc vagy kiábrándulás. Ami belőlük valaha is valóra vált, az részleges ugyan, de még így is bőségesen elegendő ahhoz, hogy az egyházban tanúsítsa annak a Mindenható kéznek az érintését, amelynek – hogy úgy mondjam – még a vereségei és veszteségei is győzelemről és diadalról tanúskodnak. Ami bennünket illet, azt, hogy hitbeni elődeink pontosan mekkorát vétettek, amikor Egyházukat a keresztény teokrácia helyett Cézár bíbor köpenyébe öltöztették, nem tudjuk megítélni. Vétküket nem tagadva, ám látva azzal egy időben a Szentély dicsőségét, csak gyászolhatjuk mostani, bukott állapotunkat, s miközben sokan ujjonganak, jogosan magasztalva az Urat, mert „jó, és Izrael iránt való irgalmassága örökké tart”, a papok és a leviták, főként az „öregek” és mi mindnyájan „hangosan zokoghatunk” [Ezdr 3,11-12], nem lebecsülve a kapott áldásokat, de

bűnös szülők bűnös gyermekeként megalázkodva, mint akik kezdettől fogva ellenálltak az isteni kegyelemnek, és elutasították azt, most pedig az Egyház jelenlegi gyengeségében és vakságában az Ő rájuk mért, jogos ítéletének jeleit látják, ugyanakkor irántuk továbbra is tanúsított irgalmából azt a vigasztalást merítik, hogy Fia kedvéért nem fogja elhagyni őket a jövőben sem, és táplálják azt a biztos reményt, hogy ha imádságaik és jócselekedeteik szolgálatával szüntelenül „zaklatják” Őt, akkor – bár kétségtelenül nem úgy, hogy azt ők megérthetnék – végül még megalapozhatja és felmagasztalhatja Jeruzsálemet itt, a földön”.

Az aranybörtön

Gyászkönny ne mossa testemet,
Ha egyszer rám talál,
És árnyékával elborít
A keserű halál.

Abban, mit emlékül hagyok,
Ne is keress vigaszt,
Hisz por csupán, vágy őrzi majd
Az Élet Könyve azt.

Hanem fohászkodj értem úgy,
Hogy célba érjek én,
S az irgalom ne hagyjon el
A számadás helyén.

Aranykastélyba zárva ott,
Hol még bűnhődve bár,
A lélek angyalok között
Felmentésére vár.

Hol nem gyötör már rettegés,
Sem gőg, sem gyűlölet,
Hol önkéntes haláltusát
Egy új Élet követ.

Ahogy kifáradt ősatyánk
Félúton megpihent,
S aztán tovább, a hegyre föl,
Erőt merítve ment,

S ne úgy, mint kit dörgő egek
Örök haragja űz,
Hanem biztonságban legyek,
Mert megment majd a tűz.

Az Oratóriumban, 1853

A természet erői

*„Követeiddé teszed a szeleket, szolgálóiddá a perzselő tüzet.”
[Zsolt 104,4]*

A mai ünnep jó alkalmat nyújt arra, hogy gondolatainkat Istennek azon Áldott Szolgáira irányítsa, akik nem ismerik a bűnt, akik láthatatlanul is közöttünk vannak, akik Istent a földön is ugyanolyan örömmel szolgálják, mint a mennyben, és Alkotójuk kegyes akaratából védelmezik a Krisztusban megváltottakat, az üdvösség örököseit. Volt olyan kor, amelyben az ember túlzott jelentőséget tulajdonított az angyaloknak, és túlságosan tisztelte őket, olyannyira betegesen, hogy megfeledezett a Mindenható Istennek kijáró, legfőbb tiszteletről. Ez egy sötét kor bűne. A miénkhez hasonló, állítólag műveltebb korok bűne viszont ennek az ellenkezője: lebecsüljük, vagy egyáltalán nem becsüljük őket, s mindabból, amit magunk körül látunk, már semmit sem az ő közreműködésüknek, hanem úgynevezett természeti törvényeknek tulajdonítunk. Ez bizony a mi bűnünk, és a világi tudományokban való jártasságunk arányában követjük el. Ez a veszélye sok divatos, úgynevezett bölcséleti törekvésnek, amely a vegytanban, földtanban és hasonlóknak eleddig tájékozatlanok megnyerésére irányul, tudniillik az a veszély, hogy a látható dolgokba belefeledkezve, megfeledezünk a láthatatlanokról, és tudomást sem veszünk róluk. Megpróbálom bővebben kifejteni, hogy mire gondolok. A Szentírás itt arról tájékoztat, hogy a Mindenható Isten angyalait szellemekként vagy lelkeként alkotja meg, s szolgálóit lángnyelvekké teszi.

Gondoljuk csak meg, mit jelent ez! A természet megannyi gyönyörűsége és csodálatos lénnel vesz bennünket körül, és milyen keveset tudunk róluk! Némelyikben az értelem csíráit féljük fölfedezni, és így alkotunk fogalmat róla. A vadállatokról például elég keveset tudunk, de azt látjuk, hogy érzékeik vannak, és fölismerjük, hogy szemmel látható, testi megjelenésük csupán a külső burka, a jele valaminek, amit nem látunk. Még sokkal inkább így van ez az emberek esetében: látjuk, hogy mozognak, beszélnek, tevékenykednek, és tudjuk, hogy amit látunk, azt akarattal teszik, mert van bennük valami szellemi, jóllehet azt nem látjuk. De a folyók miért folynak? Miért esik az eső? És a nap miért süt ránk? A szél miért fúj? Itt a józan ész zavarba jön; mert azt tudjuk, hogy az embert és az állatot a bennük lévő szellem mozgatja, de értelmünk ilyesmit nem fedez föl a közönségesen élettelennek nevezett természet világában, ahol látszólag minden anélkül teljesíti a kötelességét. Természetesen Isten akarata tart fenn mindent, így mi is Isten akaratából mozoghatunk, de ez nem jelenti azt, hogy ne mondhatnánk joggal: magunkat mozgatjuk. A szél és a víz, a föld és a tűz azonban mitől mozog? A Szentírás válaszol erre, és mintha azt mondaná, hogy ez az egész, csodálatos összhang az angyalok műve. Azok az események, amelyeket mi az időjárás szeszélyének vagy az évszakok természetes változásának tulajdonítunk, teljesített kötelességei azoknak az Istent szolgáló angyaloknak, akiket Ő szelekké és lángnyelvekké tesz. A Bethesda tó vizének gyógyhatása például egy angyalnak volt tulajdonítható, és nincs okunk kételkedni abban, hogy az itt és más országokban is található gyógyvizek hasonló hatásait ugyanilyen láthatatlan szolgálat idézi elő. A Sinai-hegyi tüzek, a villámlás és a dörgés is angyalok műve volt, a Jelenések könyvében pedig olyan angyalokról olvashatunk, akik a négy szelet tartják féken. Hasonlóképp, a bosszúállás műve is nekik tulajdonítható. Azokat a tűzhányókat, amelyeknek Szodoma és Gomorra pusztulása lett a következménye, a Lótót megmentő két angyal hozhatta működésbe. Szanherib seregét is egy angyal semmisítette meg, (föltehetően) valami forgószelel erejével. Miután Dávid megszámlálta a népet, az Izraelre lesújtó döghalál is egy angyal műve volt. A Föltámadást kísérő földrengést

is egy angyal idézte elő. És a Jelenések könyvében is a bosszú angyalai sújtják különböző csapásokkal a földet. A Szentírás tehát legalább is azt tudatja velünk, hogy a Természet csodálatos, gyönyörű és félelmetes erőit láthatatlan lények hozzák működésbe. A természet nem lelketlen: mindennapi működése értelmes, művei teljesített szolgálatok. Ezért mondja a zsoltáros, hogy „Isten dicsőségét beszélék az egek és keze művét hirdeti az égbolt”. „Uram, örökkön örökké áll a mennyben a te igéd. Nemzedékről nemzedékre tart a te hűséged, szilárd alapokra helyezted a földet. Rendelésed szerint áll fenn máig, mert neked szolgál minden.” [Zsolt 119,89-91]

Mindezzel nem azt állítom, hogy a Szentírásból megtudhatjuk, mi az Anyag, de azt igen, hogy testünket bármi alkotja is, a lelkünk élteti, és a természet világának látszólag lelketlen, csodálatos és hatalmas működése is értelmes szellemi lényeknek köszönhető. Ahogy barátaink mozdulatai, beszéde és arckifejezése teszi lehetővé, hogy társaloghassunk velük, úgy az egyetemes Természet működése, a nappalok és éjszakák váltakozása, a nyár és a tél, a szelek és a viharok egyaránt az Isten szavára hallgató, áldott és kötelességtudó angyalokra emlékeztetnek. A mai ünnepnapon joggal énekelhetjük a Nebukadnezár által tüzes kemencébe vetett három ifjú hálaénekét. Mert az Úr szavára az angyalok változtatták meg a lángok természetét úgy, hogy azok ne árthassanak nekik, ők pedig ezért biztatták Isten valamennyi teremtményét, és különösképp az angyalokat, hogy dicsőítsék az Istent. Bár azóta már sok száz év eltelt, és a mai világ azt hiszi, hogy sokkal többet tud, és a jelenségek valódi okait is föl tudja tární, mégis mondhatjuk hálátelt szívvel: „Áldjátok az Urat, az Úrnak művei mindnyájan, az Úr angyalai, a nap és a hold, az ég csillagai, a záporosó és a harmat, Isten szelei, világosság és sötétség, hegyek és halmok, a föld terményei mindnyájan, áldjátok az Urat, dicsérjétek és magasztaljátok Őt mindörökké!” Így valahányszor körbepillantunk, valami emlékeztet bennünket azokra a kecses és szent lényekre, a Legszenetebbekre azokra a követekre, akik alázatosan szolgálják a megváltás örököseit. A levegő megannyi rezdülése, megannyi fény- és hőszugár, minden szépséges látvány az ő köntösüknek szegélye, azok palástjának suhogása, akik a mennyben Istent színről-színre látják. És bárki bármit is mond, vajon kevésbé bölcs és értelmes dolog a természet világának működését nekik tulajdonítani, mint valami tudományos magyarázatot keresni, ami bizonyos esetekben ugyan célravezető, de csak amennyiben (annak a magasabb szempontnak alávétve) vallásos elmélyedést szolgál?

Ez a megfontolásra érdemes kérdés számomra tartogat még más, hasznos tanulságokat is. Miközben emeli a szívet és táplálja az elmét, még alázatossági gyakorlatnak sem utolsó, ahogy azt valójában már kifejtettem. A hiú ember okoskodik, és kíváncsian vizsgálhatja a Természet műveit, mintha azok élettelenek és érzéketlenek lennének, mintha csak neki lenne értelme, azok meg hitvány, magatehetetlen dolgok, bármennyire is furcsán viselkednek. És így haladva, nyomoz a dolgok rendjében, okokat keresve és neveket adva azoknak a csodáknak, amelyekkel találkozik, mert azt hiszi, hogy azt már meg is értette, aminek nevet adott. Végül kidolgoz egy elméletet, azt írásban terjeszti, és bölcselőnek képzelet magát. Mármint ezek a tudományos elméletek, amelyekről beszélek, hasznosak olyanformán, hogy

osztályozzák, és ezáltal segítenek nekünk összegyűjteni Isten műveit és az őt szolgáló angyalok cselekedeteit. Továbbá a lehető leghasznosabbak a tekintetben, hogy a Gondviselés útjának kifürkészését és az ő akaratának az ember javára fordítását számunkra lehetővé teszik. Képessé tesznek arra, hogy Isten adományait értékeljük, hogy hálát adhassunk neki azért a tudásért, amely felhatalmaz erre, s tiszteljük azokat, akik az Ő eszközeiként terjesztik azt. De ha valamelyikük emiatt azt képzei, hogy pusztán azért, mert valamelyest ismeri e világ csodálatos rendjét, már azt is tudja, hogy hogyan működik az, ha a Természet csodáit (mert joggal nevezzük így őket) pusztán gépies folyamatoknak tekinti, melyek hasonlóképpen működnek, mint a mozgásba lendített emberi találmányok (egy óra, például), és látszólag önmaguktól járnak tovább, s aki emiatt nem tanúsít kellő tiszteletet a Természet iránt, mert azt hiszi (ha szabad így fogalmaznom), hogy az nem hallja és nem látja, hogy ő hogyan viselkedik, sőt azt képzei, hogy a Természet Rendje, melyet ő részben ismer, betöltheti az azt teremtő Isten helyét, s hogy mindez nem az Ő akaratából, nem az Ő ezernyi meg ezernyi láthatatlan szolgálójának a közreműködésével él és mozog, hanem önhatalmú és önfenntartó törvények erejénél fogva, az milyen szerencsétlen féreggé, milyen szánszalmasan kiszolgáltatottá válik! És attól tartok, manapság sokan itt tartanak azok közül, akik a tudomány nagyhangú szószólóinak mutatkoznak, és a tények részleteit illetően valóban többet tudnak a Természet működéséről, mint bármelyikünk.

Gondoljuk csak meg, miről is van szó! Tegyük fel, hogy egy olyan tudományos kutató, amilyenről beszéltem, mikor egy virágot vagy egy növényt, egy kavicsot vagy egy fénysugarat mint a lét rendjében mélyen alatta lévő jelenséget vizsgál, rádöbben, hogy az általa vizsgált, látható dolgok mögött valami hatalmas lény rejtőzik, aki azok szépségét, kecsességét és tökéletességét Isten eszközöként, láthatatlan kezével osztja, sőt mindaz a sok csodálatos, kutatásra ingerlő dolog nem más, mint annak a lénynek a palástja és az ékessége! Vajon mire gondolna ekkor? Vajon mi, mikor embertársunkat óhatatlanul megsértjük, rálépünk a lábára vagy meglökjük, attól tartunk-e inkább, hogy baja esett, vagy éppen attól, hogy tiszteletlenek voltunk vele? Dávid a szörnyű döghalált három napon át nyilvánvalóan nem kíváncsian méregette, hanem leírhatatlan büntudattal és rettegéssel, ám mikor végül „felemelte szemét és látta, hogy az Úr angyala (aki a dögvészt okozta), ott áll az ég s föld között, kivont és Jeruzsálem ellen fordított karddal”, akkor „mind ő, mind a vének szőrzsákba öltözve, arcra borultak a földön” [1Krn 21,16]. A titokzatos, ellenállhatatlan dögvészt még félelmetesebbé tette az, hogy oka ismertté vált – és ami vonatkozik a szörnyűsége, az a Természet kellemetes és vonzó műveire is épp úgy vonatkozik. Amikor idegenben járunk, és a lemenő nap fényét tükröző tájban gyönyörködünk, mennyire elbűvöl és lenyűgöz minden növény és virág! Mert még ha annyit tudnánk is róluk, mint a legbölcsebb ember, akkor is ott lennének körülöttünk, láthatatlanul azok, akikhez legjobb tudásunk sem érhet fel, s valahányszor a Természet tudományos magyarázatát keressük, és a növények meg a kövek neveit ismételve, tulajdonságaikat soroljuk fel, ezt olyan vallásos érzülettel kell tennünk, mintha Isten nagy Szolgái hallgatnának, valahogy úgy, ahogy a saját, halandó fajtánk nálunk műveltebb és okosabb képviselői előtt a saját korlátainkat fölismerve tanácsos megszólalnunk mint olyanoknak, akik hozzájuk képest mind bölcséleti, mind erkölcsi műveltség tekintetében csak kezdők. Mármost lehet, hogy egyesek szerint mindez csak képzelet szüleménye, de ha annak látszik, akkor az csak azért van, mert ilyen gondolatokhoz nem vagyunk hozzászokva. A Szentírás azonban nyilván nem ok nélkül beszél az Angyalokról, hanem szántsándékkal, és ismereteinket magam sem tudom célszerűbben alkalmazni, mint úgy, hogy e világ látványát egy másíknak az elképzelésével társítom. És ennél vigasztalóbbat sem tudok elképzelni, mert kétségtelenül vigaszt jelent arra gondolni, hogy bárhol is vagyunk, azok vesznek körül, akik a megváltás örököseit szolgálják, ha nem is látjuk őket. És ezt mindenki érzi és érti, hiszen tudjuk, hogy az angyalokról szóló tanítást egykor nagyon is készségesen fogadták. S ha valaki ezt veszélyesnek tekintvén, ellenezné, azt legyen szabad az Egyház

egyik alapelvére emlékeztetnem, hogy tudniillik a visszaélés nem veheti el semminek a hitelét, és hogy ha tudja, magyarázza meg, vajon Szent Pál, Timóteust buzdítva, miért is nemcsak Istenre és Krisztus Jézusra hivatkozott, hanem „a választott angyalokra” is [1Tim 5,21]. Továbbá a mi áldozati cselekményünk során Egyházunk arra tanít, hogy Istent az angyalokhoz és a főangyalokhoz, a trónja körül álló, égi szellemekhez társulva dicsőítsük, az őskeresztények pedig még azt is remélték, hogy az egyházi évet követve, Istent mindig az egész egyházzal együtt dicsőítik. Ezek a gondolatok Istenben és az ő Fiában való hitünket is befolyásolják, mert a túlvilágról alkotott fogalmainkat minél inkább gazdagítjuk, annál jobb. Amikor elképzeljük a Mindenható Istent, akit Szent Angyalai, szolgáló Szellemek milliói és milliárdjai vesznek körül, akkor rettentő méltóságának képe hihetetlen meggyőző erővel jelenik meg előttünk. Fölismerjük, hogy önmagunkban mennyire jelentéktelenek, gyöngék és hitványak vagyunk, Ő viszont milyen nagyszerű és félelmetes. Ha még legkisebb angyala is jelen állapotunk fölött áll, akkor az Angyalok Ura milyen toronymagasan állhat! Ha dicsősége előtt még az Őt dicsőítő Szeráfok is elrejtik arcukat, akkor a színe elé kerülő bűnösök arcát mekkora szégyenpír vonhatja be!

Végül, hogy Isten akaratát kövessük, ahhoz érdemes arra gondolnunk, hogy ha eljutunk a mennybe, akkor a boldog angyalok társaivá válunk. Valóban, mit is tudunk a mennyek

udvaráról azon kívül, hogy ők népesítik be? És ez kétségtelenül azért nyilatkoztattatott ki nekünk, hogy legyen mire irányítani a gondolatainkat, amikor az ég felé nézünk. A mennyország ugyanis a Mindenható Isten palotája, és elsősorban Rá kell gondolnunk, valamint Szent Fiára, a mi Üdvözítőnkre, aki meghalt értünk, és aki azért áll előttünk az evangéliumokban, hogy legyen valami határozott tárgya a tekintetünknek, de az angyalok is minden bizonnal azért nyilatkoztattak ki nekünk, hogy képzeletünkben a mennyország olyan kevésbé legyen ismeretlen, amennyire csak lehetséges.

Foglalkozunk hát ilyen gondolatokkal, s mikor Isten Angyalait próbáljuk elképzelni, óvakodjunk attól, hogy a róluk való elmélkedés csak érzelmeinkre szorítkozzon, vagy a képzelet fényűzésévé váljon. Ez a világ a vér és verejték világa, ahonnan Isten a mi vigasztalásunkra enged bepillantást a Harmadik Égbe, de ha ebben csak jelenlegi létünk végét látjuk, és nem igyekszünk nap mint nap fölkészülni a látvány teljességének eljövendő befogadására, akkor a bepillantás csak törbe csal minket. Ha viszont vallásunkat nap mint nap gyakoroljuk, ha hivatásunkat és mindennapos ügyeinket egyaránt Istennek ajánljuk, ha szóval és tettel igyekszünk a mi Megváltó Krisztusunkat követni, ha szüntelenül Hozzá fohászkodunk és Rá hagyatkozunk, akkor valóban fölkészülünk arra, hogy kinyilatkoztatását befogadjuk, és az hasznunkra váljon, miközben annyian írnak és mondanak szépeket róla olyanok, akik szóvirágaik ellenére sem különbek, sem nálunk közelebb nincsenek az éghez.

A megholtakért

Uram, segítsd a lelkeket,
Kik rend és mód szerint
Bűnhődve áldják Szent Neved,
Míg el nem jössz megint.

Szánd meg, kit önnön vétke bánt,
S attól gyötrődve bár,
Végső elégtétel gyanánt
Ítéletedre vár.

Amíg reménye messze száll,
S arcod távolba vész,
Kereszted árnyékába áll,
S Veled szenvedni kész.

Uram, segítsd a lelkeket,
Kik rend és mód szerint
Bűnhődve áldják Szent Neved,
Míg el nem jössz megint.

Itt jóvá nem tett bűnökért,
Ki odaát fizet,
Törlesztve, mint adós a bért,
A tisztítótűzet,

Ó, mennyi kín lángjában ég!
Mily gyötrő küzdelem
Magával vívni egyre meg,
S Rád vágyani szüntelen.

Jézus, segítsd a lelkeket,
Kik rend és mód szerint
Bűnhődve áldják Szent Neved,
Míg el nem jössz megint.

Az Oratóriumban, 1857

Az emberi élet nagyságáról és kicsinységéről

„Vándorlásom ideje százharminc esztendő, kevés és mostoha, és nem érte el atyáim vándorlásának idejét.” (Ter 47,9)

Miért mondhatta kevésnek vándorlása idejét az az ösatya, aki kétszer annyit élt, mint mi? S miért mondhatta mostohának, amikor egészében véve jó módon élt, és megbecsülésben, sőt, Isten kegyelmében volt része? Ő mégis úgy tartotta, hogy ideje rövid, a sorsa mostoha, és élete csak zárandókút. Még ha föltételezzük is, hogy szenvedései följogosították élete megvetésére, a vele járó áldások ellenére, akkor is az, hogy rövidnek nevezze, jöllehet nálunk sokkal több ideje volt a legmagasabb rendű célok elérésére, első hallásra megdöbbentő. Bármennyire is hivatkozik arra a hosszabb életre, amely atyáinak adatott, és bármennyivel is gyengébbnek érezhette magát náluk, ez a közte és köztük lévő különbség aligha indokolja panaszkodását, és aligha több, mint hivatkozási alap. Nem azért fakadt ki ilyen gyászos hangnemben, mert Ábrahám százhetvenöt évet élt, Izsák száznyolcvanot, ő maga viszont – akinek élete még nem ért véget – csupán százharmincat. Az ugyanis, hogy meddig tartott, mit sem számít, mikor az idő letelt, és az ösatya, minden bizonnyal nem azért nyilatkozott olyan lesújtóan, mert élete rövidebb volt atyáiénál, hanem azért, mert végéhez ért. Mikor az életnek vége, mit sem számít, hogy kétszáz évig, vagy ötvenig tartott, és ez a jellegzetesség, amivel az emberi élet születésekor megpecsételtetik, hogy tudniillik mulandó, azt minden körülmények között és minden esetben törekennyé és hitvánnyá teszi. Mindaz, amiben az emberek különböznek, egészség és erő, megbecsülés vagy megvetés, boldogság vagy szerencsétlenség, eltörpül amellett a közös sors mellett, hogy meg kell halnunk. Néhány éven belül a leghosszabb életű is meg fog halni, és akkor csak a következmények, nem az évek számítanak majd.

És az életünk semmisségének ez az érzése, melyet az a pusztá tény kelt bennünk, hogy véges, csak egyre mélyül, ha összevetjük azok képességeivel, akik leélik. Ha Jákob Matuzsálem korát elérte volna, életét akkor is rövidnek nevezhette volna, mert mindnyájan ezt érezzük, bármennyire is ellentmondásnak látszik az, hogy napjaink bármilyen lassan is telnek, bármennyi esemény terhe is nehezedik rájuk, bármennyi bánat vagy kilátástalanság nyújtja hosszúra és teszi egyhangúvá őket, az órák bármennyire is késlekednek, az év mégis gyorsan elröppen, és az eltelt idő utólag álomnak tűnik, jöllehet egykor siettetni szerettük volna. És ennek az a látható oka, hogy ha az életünkről, vagy annak akár csak egy töredékéről is elmélkedünk, abban egy emberi lélek jelenléte, egy szellemi lét, egy felelős lény energiája foglaltatik, ahogy erről a tudatunk minden pillanatban tájékoztat. De mikor visszaemlékezünk, akkor már kívülről nézzük, mint pusztán időszakot, mint pusztán földhöz ragadt történelmet. Ennek a külső világnak pedig még a leghosszabb korszaka is csak por és hamu a belső világ egyetlen lélegzetvételnél életéhez képest. Így az élettől örökösen nagy dolgokat várunk, mert öntudatlanul is tudjuk, hogy van lelkünk, és csalódást kelt az, hogy a múlt milyen keveset nyújtott nekünk ahhoz képest, amit a jövődtől remélünk. Az élet mindig többet ígér, mint amennyit megtart, ezért bármilyen hosszú, nekünk mindig rövid és mostoha. Ezt a sajátos nézőpontot igyekszem ma kifejtetni.

Földi életünk tehát olyasmit ígér, amit nem teljesít. Halhatatlanságot ígér, mégis halálos, ám a halálban élet van, és az időben örökkévalóság. Földi létünk olyan kezdetekkel halmoz el, amelyek csak hit által jutnak el a végkifejeltig. Úgy értem, hogy ha tekintetbe vesszük azokat a lelki képességeket, amelyekkel keresztényekként megáldatunk, az a bizonyosság tölt el, hogy azok túlélnek ezt a földi létet, vagyis a jelen állapotukban szent életűnek ismert

emberek esetében a halhatatlanság hírnökei. Az ilyen erények nagyszerűsége ahhoz képest, hogy gyakorlásukra milyen kevés idő áll rendelkezésre, egy másik élet létezésére enged következtetni, amely ennek az életnek szükséges ellenpárja és következménye, s ebben benne is foglaltatik, amennyiben a világot olyan igazságos kormányzó kormányozza, aki az embert nem semmiért teremtette. Erre nem mindig gondolunk, csak bizonyos körülmények között, de talán azok közül is, akik első hallásra idegenkednek tőle, sokan megértik majd, hogy miről is beszélek.

Arról, hogy mikor olyan valakit, akinek jó tulajdonságait – kedvességét, szeretetteljes gyengédségét és nagylelkűségét – ismerjük, haldokolni látunk (és itt nem korai vagy hirtelen halálra gondolok, hanem egy leélt élet végére), nem tudjuk elhessegetni azt a gondolatot, hogy „még nem halhat meg, hiszen még nem volt alkalma kamatoztatni mindazokat az adományokat, amelyeket Istentől kapott”. Még ha hetven vagy nyolcvan évet élt is, olyan, mintha még semmit sem tett volna, és olyannak látszik, mint akinek az élete éppen csak elkezdődött. Lehet, hogy napjait a magánélete töltötte ki, csupa kérészetű apróság, ami nem hozott nyilvánvaló gyümölcsöt. Minden bizonnyal megvoltak a maga megpróbáltatásai, de valahogy nem bontakoztathatta ki mindazt, ami ott rejtett benne. Talán tudjuk, hogy nemes lélek, meleg szív és jó kedély lakott benne, amivel áldásos tevékenységet fejthetett volna ki, ha meg lettek volna hozzá az eszközei, de soha nem lett gazdag, és szegényen is hal meg. Ilyenkor általában azt gondoljuk, hogy „milyen sokra vihette volna” – nem mintha föltétlenül gazdagnak kellett volna lennie, de mennyire megérdemelte volna – és mivel úgy hal meg, ahogy élt, szegényen, valami csalódást érzünk, mintha valami hiba történt volna, amittől képességei nem bontakozhattak ki, és a benne rejlő kincs nem lett kiaknázva. Napjai kevesek voltak és mostohán teltek, adottságaihoz képest túl korán öregedett meg, és mindez azt az érzést kelti bennünk, hogy egy jövőendő állapotában egész lényé ki fog majd teljesedni, és nyilvánvalóvá lesz. Efféle gondolatokkal eszemben sincs egy ilyen jövőendő állapot létét bizonygatni, mert az számunkra nem kérdéses. Ám arról való szilárd meggyőződésünket ténylegesen erősíti az a fajta érzékelhető bizonyosság, az a szívünkbe markoló igazság, hogy mennyire tökéletlen mindaz, ami jelenvaló. Ez az élet pusztán szellemi képességeink nagyságához mérten is szánsalmasnak látszik, és figyelmünket már maga a szánsalom is egy másik felé fordítja, miközben annak a másiknak a távlati fölértékeli ezt az életet is, amely megnyitja őket, és méltóságot adnak neki. Így ez az élet egyszerre nagy és kicsiny, és joggal vetjük meg, miközben dicsőítjük. S ha ez az élet a megújult ember képességeihez mérten még akkor is rövid, ha hosszú, természetesen még inkább ez a helyzet, valahányszor idejekorán vége szakad. Vannak, akik életük egyetlen mozzanatába képesek sűríteni annyi emberfölötti lelki erőt és méltóságot, amennyit egyébként évezredek alatt sem tudnánk célirányosan alkalmazni vagy felhasználni, s akik egy ilyen szemvillanással, akár a napsugarak vagy egy villámcsapás, bizonyosságát adják halhatatlanságuknak, annak, hogy valójában angyalok álruhában, hogy Istennek az örök életre kijelölt választottjai, akik az Ő rendelése szerint Krisztussal együtt fognak a világ fölött ítélkezni és uralkodni mindörökké. Mégis, hirtelen elvételnek, és talán föl sem ismerjük, mikor elveszítjük őket. De hihetjük, hogy nem valami magasabb célokra rendelve vétettek el? Semmiképpen, s ezt olykor be is látjuk értelmi képességeinkre vonatkoztatva, de még inkább beláthatjuk erkölcsi lényünket illetően. Mindaz, ami erkölcsi érték – a hit, az állhatatosság, az önfeláldozás, a béketűrés, a bátorság, a szeretetteljesség – tartalmaz valamit, ami kilóg ebből a világból, amire még a leghosszabb élet sem elegendő, ami evilág legnagyobb lehetőségét is meghaladja, ami arányaival szétfeszíti ennek a világnak a kereteit. Olyannyira, hogy amikor egy jó ember hal meg, hajlamosak vagyunk azt mondani: „Az élet még alig tette próbára őt, napjai úgy múltak el, mint az árnyék, és úgy száradt el, mint a fű.

Bizony, a „csalódás” az egyetlen szó, amely a szentek halálakor feltörő érzelmeinket híven kifejezi. Hacsak nem olyan erős a hitünk, hogy átsegítsen a síron túlra, és megláttassa a

jövőt, lesújt az, ami nagyszerű dolgok kudarcának látszik. De furcsa módon, éppen ez az az érzés, amely jogosan táplálhatja reményeinket, mert ha ez a lét olyan kiábrándító, olyan befejezetlen, akkor aligha ez az egész. A csalódás érzése gyakran különös módon fog el, ha szent emberek halálának hírért halljuk, vagy halálos ágyuknál állunk. A halál órája olyan időszak, amelyből a Gondviselés segítségével sok mindent lehet – hogy úgy mondjam – „kihozni”, amelyben sokat tehetünk Isten dicsőségére, az emberek üdve és a haldokló megnyilatkozása érdekében. S a barátok nagy várakozással tekintenek az esemény elé, amelyben nagy dolgok történnek, és amelyre mindig emlékezni fognak. Mégis, „a bölcs meghal éppúgy, mint a balga!” [Préd 2,16]. Nemcsak a prédikátor tapasztalhatta ezt, hanem tanúsíthatjuk mi is. Jósiás király, az Élő Isten hű szolgája éppúgy meghalt, mint a gonosz Áháb, aki Baált imádta. Az igaz keresztények is meghalnak, mint mások. Egyiküket baleset éri, másikat ott marad egy csatatéren, a harmadik úgy hal meg, barátok nélkül, hogy nincs tanúja, a negyedik érzéketlen, vagy nincs magánál. Látszólag csupa elszalasztott alkalom, ami nyomatékosan figyelmeztet bennünket arra, hogy „Isten fiainak megnyilvánulása” [Róm 8,19] még hátra van, hogy „a teremtet világ sóvárogva várja” azt, hogy ez az élet nem bírja el akkora dicsőségnek a terhét, mint azoknak az igazaknak a színre lépése, akik majd „ragyogni fognak Atyjuk országában, mint a nap” [Mt 13,43].

Sőt (ha szabad ezt tovább gondolnunk) ugyanilyen érzés kerítheti hatalmába a hívő keresztény lelkét, amikor elválik a testtől, és fölismeri, hogy megpróbáltatásának egyszer s mindenkorra vége. Ez az élet lehet bármilyen hosszú és fájdalmas lecke, amikor vége van, abban a pillanatban föltehetően ugyanazzal a meglepetéssel nyugtázzuk azt, amely ebben az életben is általában követi minden fáradozásunkat, amikor az eléri célját, és a várakozásnak vége szakad. Valahányszor fokozott várakozással tekintünk a jövőbe, valamely nagy esemény, idegenekkel való találkozás, egy csoda látványa vagy valami szokatlan megpróbáltatás elé, amikor az bekövetkezik, a megváltozott körülmények érzelmeinknek valami furcsa fonákját tárják elénk. Hasonlóképp, csak éppen fájdalommentesen, minden közönyt, unalmat vagy csalódást nélkülözve, boldogan nyugtázzhatja a testtől megvált lélek, hogy „most tehát bekövetkezett”. Mintha azt mondaná magának: „Ez az, amire oly régóta vártam, amihez összeszedtem minden bátorságomat, amire fölkészültem, amiért böjtöltem, imádkoztam, és becsületességre törekedtem. A halál jött, és ment. Túl vagyok rajta. Lehetséges ez? Csak ennyi megpróbáltatás, csak ilyen csekély ár az örök dicsőségért? Néhány súlyos betegség, vagy ideig-óráig kínzó fájdalom, néhány rövid, mostoha év, vagy múlt lelki tusa, sivár vigasztalanság, küzdelmek és félelmek, fájdalmas veszteségek vagy a világ megvető és kegyetlen bánásmódja – mennyire megviselt mindez, mennyire foglalkoztatott, pedig valójában mennyire jelentéktelen! Mennyire hitvány dolog az ember élete, mennyire hitvány önmagában, de következménye fölbecsülhetetlen! Mert olyan, akár egy könnyen szerzett mag, mely kicsírázik, és örökké tartó gyümölcsöt hoz.”

Mivel az élet önmagában mennyire haszontalan, nem kétséges, hogyan kell viszonyulnunk hozzá. Tudnunk kell, hogy lényünknek ez csak járuléka, nem lényegünk, hiszen mi halhatatlanok vagyunk, olyan halhatatlan szellemek, akiket nem tart függőségben az idő és a tér, ez az élet egyfajta színpad csupán, amelyen föllépünk, amely csak arra elegendő, és arra szolgál, hogy próbára tegyen, Istent szolgáljuk-e. Csak annyira tekinthetjük magunkat evilágban lévőeknek, amennyire egy játékban a játékosok, és az élet egyfajta álom, amely a valóságos, örök létünkől ugyanúgy különbözik, ahogy az álom az ébrenléttől; komoly álom, persze, mert megítélésünk eszközéül szolgál, de önmagában lényeg nélküli árnyék, díszletek sora, melyek közt jelenésünk van, s amelyek közt kötelességünk úgy játszani, mintha igazi és valódi dolgok lennének, mivel mindegyik a sorsunkat befolyásolja. A megújult emberi lélek Szentek és Angyalok közösségének tagja, „élete Krisztussal el van rejtve Istenben” [Kol 3,3], helye van Isten udvartartásában, és nem evilágból való – úgy tekint erre a világra, mint aki színjátékot vagy élőképet néz, amelyben időről időre szerepet kell vállalnia. S miközben

érzékeinek engedelmeskedik, azt Isten kedvéért teszi, az időbeli dolgokhoz csak annyiban alkalmazkodik, amennyiben azok tökéletesítését szolgálják, hogy amikor majd fölmegy a függöny, és ott látja magát, ahol mindig is volt, Isten országában, akkor megérdemelje élvezni azt. Ez az a világszemlélet, amely megkímél attól a kellemetlen meglepetéstől és csalódástól, hogy az élet mennyire tökéletlen: annak során nem várhatjuk, hogy bármilyen véletlenszerű esemény, bárkivel való beszélgetés, egy-egy órányi gürcölés vagy szórakozás tökéletes legyen.

Jelen állapotunkat értékeljük hát így: drága, becses, mivel árnyak és jelenségek közepette tanúsítja Isten létét és az Ő választott népének ismérveit; becses, mivel képessé tesz bennünket arra, hogy más, hozzánk hasonlóan próbára tett, halhatatlan lelkekkel lépjünk kapcsolatba; jelentőséggel bír, mint megpróbáltatásunk színtere és eszköze, de azon túl nincs befolyással ránk. „Hiúságok hiúsága” – mondja a Prédikátor – „minden csak hiábavalóság”. Legyünk bár szegények vagy gazdagok, ifjak vagy öregek, megbecsültek vagy mellőzöttek, azt nem kell komolyabban vennünk, nem kell miatta jobban örvendeznünk vagy bánkódniunk, mintha színészek lennénk egy színpadon, ahol a szereplők tudvalevően nem azonosak önmagukkal, s bár különböző rangban lévőkként, királyokként vagy parasztokként jelennek meg, valójában egy szinten vannak. Egyetlen vágyunk az kell legyen, hogy először is láthassuk színről színre Azt, aki most rejtve van előlünk, aztán pedig Benne és Általa örök, közvetlen közösséget alkossunk barátainkkal, akik csak érzékeinkre hagyatkozva vehetnek most körül, olyan kétes, hiányos ismereteket nyújtó eszközöknek kiszolgáltatva, melyek szívükbe alig-alig engednek bepillantást.

Ez a vonzó, de csalfa világ ilyesféle érzéseket kelt bennünk. Mit kezdhünk az ajándékaival és kitüntetéseivel mi, akik az eljövendő világra keresztelkedtünk meg, és ennek már nem vagyunk polgárai? Miért is vágynánk hosszú életre, gazdagságra, elismerésre vagy kényelemre mi, akik tudjuk, hogy az eljövendő világban mindaz beteljesül, ami a szívünk vágya, mégpedig nemcsak látszólag, hanem valóságos és maradandó formában? Miért is elégednénk meg ezzel a világgal, amikor ez egy másiknak a záloga és ígérete? Miért érnénk be felszínével ahelyett, hogy azt vennénk célba, ami a mélyén van? Akik a hitből élnek, azokhoz minden, amit látnak, arról az eljövendő világról beszél; a természet, a nap, a hold és a csillagok dicsősége, a föld minden gazdagsága és szépsége olyan minta- és jelkép, amely a láthatatlan dolgokról tanúskodik és tanít. Amit látunk, az arra rendeltetett, hogy egy nap mennyei virágba boruljon, és halhatatlan dicsőséggé alakuljon át. A Mennysors ország jelenlegi látóhatárunkon kívül esik, de mikor eljön majd az ideje, ahogy az olvadó hó alól fölbukkan mindaz, amit elborított, úgy fog a teremtés tovatűnő látványa mögül előtörni az a ragyogás, amelyre most is támaszkodik. Akkor az árnyak majd eloszlanak, és megmutatja magát a lényeg. A nap az égen elhalványul, és tovatűnik, mert fölötte szárnyalva, tisztán fölragyog. Az, akinek csak jelképe, az Igazság Napja, aki látható alakban úgy jön elő, mint völegény a menyegzőre, miközben mulandó képe szertefoszlik. A csillagok helyét az ő trónja körül szolgáló Szentek és Angyalok foglalják el. Fönn és lenn, az ég felhőit, az erdők fáit, a mélységek vizeit öröklétű szellemek formálják át, akik Istent szolgálva, csak az Ő kedvét keresik. És a mi halandó testeinkben ugyancsak erőre kap a belső ember, a lélekkel szerves összhangban domborítva ki hozzá méltó arányait ahelyett az otromba hús-vér tömeg helyett, amelyet látva és tapintva érzékelünk. Most ugyanis az egész teremtett világ ezzel a dicsőséges megnyilvánulással vajúdik, az után sóvárogva, hogy az a maga idejében bekövetkezzék.

Ezek a gondolatok teljes hévvel mondatják velünk: „Jöjj, Úr Jézus, és vess véget ennek a sötétségben, lármában, civakodásban, bánatban, aggodalomban való várakozásnak!” Ezek a gondolatok megörvendeztetnek minden nappal és órával, amely közelebb visz az Ő megjelenésének idejéhez, amikor minden bűnnek és nyomorúságnak vége szakad. Ezek olyan gondolatok, amelyekre oda kellene figyelniük, és így is tennénk, ha nem nehezedne ránk a

vétkek, a világosság és a kegyelem elleni bűnök súlya. Ó, bárcsak másként lenne! Bárcsak valóban megszívlelnénk azt, amire a világ tanít, és bár tudjuk, hogy az élet ajándékai elenyésznek, mégis becsben tartanánk őket! Bárcsak lelkünket ne szennyeznék az elmúlt évek során rá tapadt, durva foltok, sem örökösen ostromló gyarlóságok! Ha nem így lenne, ha nem érne minket mindaz bizonyos értelemben fölkészületlenül, akkor milyen vidáman üdvözlőlnénk minden új hónapot és évet mint annak biztosítékát, hogy a mi Üdvözítőnk annyival is közelebb kerül hozzánk! Árassza ránk kegyelmét, hogy alkalmassá váljunk jelenlétére, hogy ne kelljen szégyenkeznünk Előtte, mikor eljön! Méltasson minket rendelkezéseinek minden kegyelmére: tápláljon legbecsesebb adományaival, méregtelenítse lelkünket, és mosson tisztára drága vérével! Adja meg a hit, a szeretet és a remény teljességét mint előízét a nekünk szánt mennyei adománynak!

Az idő múlása

„Amit kezded megtehet, vidd véghez serényen, mert sem cselekvés, sem tervezgetés, sem bölcsesség, sem tudás nincs az alvilágban, ahová sietsz!” [Préd 9,10]

Salamon jó tanácsa, hogy amit a kezünk megtehet, azt serényen vigyük véghez, figyelmünket természetesen arra a legfőbb tevékenységre irányítja, amelyben minden más benne foglaltatik, amely majd minden más tevékenységet túlél, és amely földi létünknek egyetlen valóságos célját szolgálja: lelkünk üdvösségét. És ennek a tevékenységnek, amelyet serényen kell folytatnunk, és véghez kell vinnünk, mielőtt a sírba térünk, a rendkívüli jelentőségét különösen ilyenkor tudatosítjuk, amikor egy új év kezdődik. Most életünk útjának egy új szakaszába lépünk, és jól tudjuk, hogy az az út hová vezet, előre tudjuk, hogy este hol fogunk megtorpanni, jóllehet nem látjuk az utat. És tudjuk, hogy útközben mi a teendőnk, és hogy azt feltétlenül serényen kell véghezvinnünk, „mert sem cselekvés, sem tervezgetés, sem bölcsesség, sem tudás nincs az alvilágban”. Ez oly világos, hogy igaz voltának bizonygatására kár lenne szót vesztegetni. Jól tudjuk, és ha mégis beszélünk róla, akkor a legtöbben éppen azt kifogásolják, hogy nem hallanak semmi újat ahhoz képest, amit már tudnak, hogy nekik mindezt mondanunk sem kell, és hogy elég fárasztó ugyanazt hallgatni újra meg újra, továbbá tapintatlanság attól, aki ismételteti. Igen, a bűnös úgy hallgattatja el a lelkiismeretét, hogy azt kárhoztatja, aki arra hivatkozik, és azzal védekezik – ha ezt védekezésnek lehet nevezni –, hogy már tudja, mit kellene tennie, amit nem tesz, s tisztában van azzal, hogy Istentől távol, az örök romlás veszélyének kitéve él, tudván, hogy önmagát a Sátán szolgájává teszi, s megtagadván az Urat, aki őt megváltotta – de minderről hallani sem akar. Így maga ellen tanúskodik.

Mégis, bár jól tudjuk, hogy halálunkig még sok a tennivalónk, érdemes lesz a hallottakat komolyan venni, mert ha jó alaposan végiggondoljuk azokat, akkor Isten kegyelméből talán mélységes meggyőződésünkkel válnak, míg ellenkező esetben, ha csak úgy általánosságban ismerjük be, hogy az élet fontos és rövid, ahogy azt az emberek többsége nyugtázza, akkor erről a nagy igazságról valójában tudomást sem veszünk.

Gondoljuk hát meg, mit is jelent meghalni. „Sem cselekvés, sem tervezgetés, sem bölcsesség, sem tudás nincs az alvilágban”. A halál elkerülhetetlenül, teljes mértékben és végérvényesen keresztezi elképzeléseinket és tevékenységünket. A zsoltáros azt mondja: halljátok meg mind, „alacsonysorsúak és nemesek, gazdagok, szegények egyaránt”, hogy „az ember nem válthatja meg önmagát, senki sem adhat Istennek váltságdíjat magáért”. „A bölcsék ugyanúgy elvesznek, mint a balgák és az esztelenek, és másokra hagyják gazdagságukat” [Zsolt 49,2-11]. Bármilyen nehezen is ismerjük be, és törődünk bele, amilyen kétségtelenül most és itt együtt vagyunk, ugyanolyan kétségtelenül leszünk valamennyien, előbb-utóbb, egyenként kiterítve a halálos ágyon. Természetünknel fogva irtózunk a halálnak és a haldoklás körülményeinek még a pusztá gondolatától is, de mindaz, ami oly gyűlöletes és félelmetes benne, számunkra szép sorjában bekövetkezik. Ez azonban még semmi a vele járó következményekhez képest. A halál nemcsak nekünk, hanem minden magunkfajtának véget vet egyszer. Akár munkánknak élünk, akár élvezeteinknek, akár városban, akár vidéken, mindenképp végünk van, tetteink váratlanul megszámláltnak, és minden lepecsételtetik az utolsó napig. Mekkora változás! A halottakról többnyire úgy beszélünk, mintha nem is léteznének többé. Tele voltak tervekkel, elképzelésekkel, jobb- vagy balsorsban megvoltak a maguk reményei és félelmei, kilátásai, törekvései és küzdelmei, s mindez most véget ér. Az

egyik házat épít, és az még nincs tető alatt, a másik árut halmoz fel, és még nem tudta eladni. És minden erényük, minden vonzó tulajdonságuk, amiért evilágon kedvelték őket a barátaik, oda van. Hol vannak most, akik annyira tevékenyek, annyira derülátók, annyira nagylelkűek voltak? Hol van a nyájasságuk, a szerénységük és a kedvességük? Azt mondják, hogy meghaltak, egyszersak megszűntek létezni: ez minden, amit tudhatunk róluk. Csendesen eltávoztak, nem ülnek ott, a nekik fenntartott helyen, nem járnak többé társaságba, nincsenek ott a gyülekezetekben, sem otthon, magánéletükben, amelyhez annyira ragaszkodtak. Ahogy az Írás mondja: „az idő eljárt fölöttük, eltávoztak, és hült helyük föl nem melegszik többé”. Eltépték azt a sok szálát, amely fogva tartotta őket: szülők, fivérek, nővérek, gyermekek és barátok voltak, de a vérségi kötelékek elszakadtak, és a szeretet ezüstszála szertefoszlott. Nyomukban gyász és könnyek, fájó szívek tartós bánata jár, de ők nem fordulnak vissza, nem válaszolnak, még azt a kíváncsiságunkat sem elégítik ki, hogy vajon ők ugyanúgy bánkódnak-e miattunk, mint mi ömiattuk. És ettől fogva úgy beszélünk róluk, mintha már nem is ismernénk őket, harmadik személyben, jóllehet egykor állandóan mellettünk voltak, és minden gondolatunkat megosztottuk velük. Vagy ha túl mély a gyászunk, inkább a nevüket sem említjük. Tulajdonuk másokra száll. A föld nélkülük is forog, és elfelejti őket. Igen, így van, a világ hajlamos megfeledkezni arról, hogy az embernek lelke is van, s csak úgy tekint, mint egy nagy, látható rendszer elemét, és a nélküle is működő rendszernek tulajdonít életet és személyiséget. Ha meghal, úgy nyugtázza, hogy kihullott a rendszerből, de ennek nincs jelentősége. Talán egy pillanatra bánkodik is miatta, aztán elfelejti – lemond róla örökre. Tekintetét a látott és mulandó dolgok felé fordítja. Pedig valahányszor egy ember meghal, legyen az gazdag vagy szegény, egy halhatatlan lélek áll Bírāja elé, nekünk viszont ez eszünkbe sem jut, amikor olyanok haláláról értesülünk, akiket egykor láttunk, vagy hallottunk róluk. Így a világ valójában csak az emberi testet ismeri föl, és a lélekről megfeledkezik, mintha csak úgy lenne, hogy „az ember vége olyan, mint az állatoké, és mindegyikükre ugyanaz a sors vár: amint az ember meghal, úgy hálnak meg azok is; mindegyikben egyforma az éltető lehelet, és az embernek nincs többje, mint az állatnak, hiszen minden csak hiábavalóság” [Préd 3,19].

Ám kövessük egy lélek útját, amint búcsút vesz ettől a világtól, s amint az is búcsút vesz tőle. Idegenként kel útra. Az ember meghal, és látszólag nincs többé, pedig csak megszabadul tőlünk, és önálló életet kezd. Olyasmit lát, amiről addig álmodni sem mert, és a világ még kevesebbet jelent neki, mint ő a világnak. Az imént még egy betegágyon feküdt, de a halál pillanatában mekkora változáson ment át! Mennyire válságos pillanat ez! A szobában, ahol utoljára tartózkodott, csend van; semmi nem mozdul, mert ő már elment, már máshová tartozik; maradéktalanul az Úrhoz, aki magához vette őt, akihez visszatér, de hogy ott biztonságban lesz-e reményeinek helyén, vagy az Utolsó Napig börtönbe zárva, az más kérdés, az a testben véghezvitt jó vagy rossz cselekedeteitől függ. S most mire gondol? Mennyire végtelenül értékesnek látszik most az az idő, amely már semmit nem jelenthet számára! Semmit, mert még ha évszázadokig is várna Krisztusra, állapotán már nem javíthat, és nem is ronthat rajta. Ahogy meghal, úgy marad már örökre, ahogy kidől a fa, úgy is hever. Ez Isten hű szolgájának vigasz, a hitszegőnek kinszenvedés. Sorsuk itt egyszer s mindenkorra eldöntött, s mást nem tehetnek, mint várakoznak, eltelve reménnyel vagy rettegéssel. Aki halálos ágyán fekszik, az hátra lévő idejének értékét állítólag csak a halál torkában érzékeli, s ha ez igaz, mennyivel inkább így lehet a halál után! Mennyire megnő majd számunkra az idő becsülete, miközben ítéletre várunk! Igen, mindez velünk történik, ismétlem, el nem választható tőlünk. Nem olyan, mintha egy képen néznénk, vagy rátalálnánk egy szórakoztató olvasmányban. Mi halunk meg, a legifjabbak, a legegészségesebbek, a leggyanútlanabbak; mi szakadunk ilyen természetellenesen ketté, lélek és test, hogy csak egy még teljesebb boldogságban vagy örök nyomorúságban egyesüljön majd újra. Ilyen a halál a maga elkerülhetetlen szükségszerűségében és kimondhatatlan jelentőségében – és hogy még van-e

időnk eljöveteleig, arra megnyugtató választ nem adhatunk magunknak. Lehet, hogy bőven van, lehet, hogy szűken. Nyilvánvaló, hogy bármelyik nap meghalhatunk, legfőljebb azt mondhatjuk, hogy éppen nem valószínű. Abban azonban biztosak lehetünk, hogy a halál, mely folytonosan közeledik, előbb-utóbb ideér. Egyre közelebb és közelebb vagyunk hozzá. Valahányszor fölébredünk, egy nappal közelebb kerülünk ahhoz a sírhoz, amelyből nincs menekvés. Most is közelebb kerültünk a sírhoz, mint voltunk, mikor beléptünk ide. Az élet így mállik szét alattunk. Mit mondhatnánk valakinek, aki egy meredély szélén nem törődik azzal, hogy a föld egyre mállik szét a lába alatt, és egyre kevesebb esélye van arra, hogy megvethesse a lábát. Vagy mit mondhatnánk annak, akinek a tartályából valami becses folyadék szivárog egyre, és eszébe sem jut a bajt orvosolni, csak tehetetlenül nézi, ahogy a tócsa növekszik körülötte? S mi lehet becsesebb az időnél? Az az örökkévalóság magja, mi mégis úgy araszolunk előre évről évre, hogy alig állítjuk azt Isten szolgálatába, vagy anélkül, hogy legalább egy tizedét vagy a hetedrészét följánlanánk Neki, miközben azt a magot kitartóan és odaadóan vetjük el a testbe, ahonnan csak romlást arathatunk. A vallást igyekszünk a lehető legszűkebb marokkal támogatni ahelyett, hogy teljes odaadással gyakorolnánk. „Szememből folyóvizek fakadnak, mert az emberek nem tartják meg a Te törvényedet” – mondja a zsoltáros. Nem kétséges, egy prófétai sugallat nálunk sokkal tisztábban látta, hogy az emberi örültség a bűnre pazarolja azt a kincset, amelyen legfőbb javát megvásárolhatná – hát még Isten hogyan láthatja ezt az örültséget! Honnan az a megrögzött, vészterhes indulat az ember fiának szívében, amely ráveszi, hogy csak egyen és igyon, érezze jól magát, miközben az idő százugd, és jön az ítélet? Megmondatott, amit az ember hitetlenségéről az Isten gondol, ha az Ő gondolatainak mélyére nem is tudunk hatolni. Tetteivel kinyilvánította, hogy tőlünk telhetően fölfoghassuk, amikor Egyszülött Fiát is elküldte ebbe a világba, hogy kiváltson bennünket a világból – ami semmi esetre sem ment könnyen, és hogy mit gondolt erről, az a legkönyörületesebb Fiú semmi esetre sem könnyen kimondott szavaiból is kiviláglik: „A gonoszok” – mondja – „mennek az örök kárhozatra”. Ő, bárcsak olyan istenfélő szív lakozna bennünk, hogy parancsait mindig megtartanánk! De hasztalan minden szó, hiába tudja kötelességét az ember, nem teljesíti. Azt mondja, hallani sem akar róla, hogy tapintatlanság a halálról meg az ítéletről beszélni. Így kell lennie – mi pedig, akiknek beszélnünk kell, beletörődünk ebbe. Beszélnünk kell, mert ez Istennel szemben kötelességünk, akár hallgatnak ránk, akár nem, és szavainkkal kell tanúságot tennünk. Más eszközünk az ébresztésre nincs. A mi Urunk és Üdvözítőnk, Krisztus nevében szólunk, aki az embernek már magától megbocsájtott, mégsem követi Őt mindenki tiszta szívvel, pedig mi többet is tehetne?

Új év kezdődik, és a töprengőkhöz szól, hogy meghallhassák azok, akiknek van füle a hallásra, s akik Krisztus eljöveteleét várják. Az eltelt év halott, a múlt sírjában fekszik, de nem azért, hogy oszlásnak induljon és elfelejtsék, hanem ott nyugszik Isten mindenhatóságának távlatában, megmásíthatatlanul följegyzett bűneivel és hibáival, míg végül újra életre kel, hogy tanúskodjon rólunk az utolsó napon; és ki az, aki közülünk elviselné a gondolatát mindannak, amit egy év folyamán mondott és cselekedett, ami a fejében megfordult, vagy ami hatással volt rá, mindannak, amit nem mondott és nem cselekedett, amikor köteles lett volna. Milyen sivár kép tárul elénk, ha belegondolunk, hogy az igazságtétel megígértetett abban az utolsó és legrettentőbb kinyilatkoztatásban, amely a jövőről megadatott nekünk, s mely szerint akkor majd a könyveket kinyitják, és egy másik könyvet is, amely „az élet könyve”, s a halottakat megítélik azokból, amik tetteiknek megfelelően a könyvbe vannak írva [Jel 20,12]. Mit nem adna némelyikünk, aki föl tudja mérni saját szennyezett és nyomorult állapotát, mit nem adna azért, hogy néhány oldal hiányozzon majd abból a könyvből! Mert milyen gyalázatos tettek lehetnek ott leírva! Gondoljunk csak bele, hogy mennyi bűnt követtünk el azóta, hogy a jó és a rossz közötti különbséget megismertük. Már el is felejtettük, de ott majd olvashatjuk pontosan följegyezve. Szent Dávid joggal kiált fel:

„Töröld el ifjúságomnak vétkeit, és felejtsd el bűneimet; a Te irgalmasságod szerint emlékezzél meg rólam!” Fontoljuk meg a bűnök sokaságát, amely már úgy hozzánk nőtt, hogy tőlünk elválaszthatatlan, amelyben benne élünk, nem is tudva – vagy csak részben –, hogy bűnök sokasága az: büszkeség, önfejlés, önhittség, sértődöttség, tisztátalanság, restség, önzés és világiasság. Mindezek története, kezdetük és növekedésük föl van jegyezve azokban a rettentő könyvekben, és ha a jövőbe tekintünk, mennyi bűnt fogunk jövő ilyenkorra fölhalmozni – bármennyire is igyekszünk majd teljesíteni kötelességünket, és önmagunkat legyőzni! Vagy talán még egy évvel tovább lesz alkalmunk Istennek engedelmeskedni vagy engedetlenkedni? Ki tudhatja, hogy a számlája nem lesz-e addigra végérvényesen zárva? „Jézus, emlékezz meg rólam, mikor eljössz országodba!” [Lk 23,42]. A jobbik lator a kereszten így imádkozott, és nekünk is ezt kell tennünk. Ki más is segíthetne rajtunk, mint az, akinek ítélőszéke elé állunk? Amikor sötét gondolatok törnek ránk, és gyötörnek, nem mondhatunk mást, mint hogy „emlékezz meg rólam”. Mert „sem cselekvés, sem tervezgetés, sem bölcsesség” nem segít rajtunk többé. Semmit nem hozhatunk fel védelmünkre, csak beismerhetjük, hogy megátalkodott bűnösök vagyunk, és esdekelve kérhetjük Istent, hogy legyen irgalmas hozzánk, és Szent Fia kedvéért ne érdemünk vagy érdemtelenségünk alapján, hanem Krisztus szeretetével fogadjon be minket. Minél hívebben igyekszünk Őt szolgálni, annál jobb, de végeredményben olyan távol vagyunk attól, amilyennek lennünk kellene, hogy ha csak önmagunkra hagyatkoznánk, szerencsétlenek lennénk, így a saját állapotunk kényszerít szükségképpen arra, hogy kilépjünk önmagunkból. Kihez mehetnénk? Ki más segíthet rajtunk, mint Ő, aki a mi újjászületésünkért jött erre a világra, aki a mi gonoszságunkért gyötrettetett, és a mi megigazulásunkért támadt fel? Még ha Őt szolgáltuk is kora ifjúságunktól fogva, még ha az Ő példáján nevelkedtünk is, amennyire ez tőlünk telik, még ha növekedtünk is bölcsességben, ha valaha is megesett valakin a szívünk, ha uralkodtunk is szenvedélyeinken, és ha megszólalt is a lelkiismeretünk, ha lakozott is bennünk alázatos lélek, még a legjobb esetben is mennyi mindent mulasztottunk, és mennyi mindent elkövettünk, amit nem kellett volna! Hogy Isten milyen mértékben képes természetünket megszentelni, arról a szentek esetében fogalmat alkothatunk, de nem ismerjük a határait annak a tisztulási folyamatnak és megújulásnak, amely az Ő kitüntető kegyelmének tárgyaiban Szent Lelke által megy végbe. Ami viszont minket illet, nagyon is jól tudjuk, hogy ahhoz képest, amit megpróbálhattunk volna, milyen keveset tettünk, és még a legjobb szolgálatátételünk is olyannyira keveset ért, hogy minél jobban igyekszünk, annál világosabban látjuk, milyen kevésbé igyekeztünk.

Krisztus azokat menti meg, akik magukat igyekeznek megmenteni, de tudva, hogy nem képesek magukat megmenteni; akik mindent megtenni igyekeznek, de megvallják, hogy az semmi, akik egyszerre szeretnek és félnek; akik a legszentebbek, de magukat a legbűnösebbnek vallják; akik mindig az Ő kedvében szeretnének járni, de magukat arra képtelennek érzik; akik jócselekedetekben bővelkednek, de töredelmes bánatban is. Mindez a természetes ember számára ellentmondásnak látszik, de nem úgy azoknak, akik Krisztus világosságában járnak. Azok a tisztánlátás mértéke szerint értik meg, hogy a saját üdvösségükön munkálkodhatnak, ha nem is ők annak a kovácsai, hogy lehet félni és remegni az ítélet miatt, de ugyanakkor szüntelenül örvendezni az Úrban, s reménnyel könyörögve várni eljövételét.

Utószó: Szántsándékkal és elszántan

A tisztelői szerint is „escapista” (vagyis a nagy kérdések elől menekülő, ám ezért Nobel-díjjal jutalmazott) T. S. Eliot szerint egy keresztény költő „inkább önkéntelenül, semmint szántsándékkal és elszántan” az.¹ Sir Francis Doyle, aki az 1860-as években volt Oxfordban a költészet tanára, még a Gerontius álma (vagy röviden Az álom²) átütő sikerének idején is hasonló megfontolásból vitatta John Henry Newman költői érdemeit, azt állítva, hogy annak lelkében „a moralista ádáz küzdelmet folytatott a költővel, és a moralista győzött”. Newman erre csak annyit válaszolt, hogy Doyle világ életében „irtózott a tanítástól”.³ Ő nem irtózott, és nemcsak a nyelvét, hanem a tollát is annak szolgálatába állította. Amit leírt, azzal nemcsak a saját lelkén, hanem másokén is igyekezett könnyíteni, összhangban azzal a költői hitvallással, amelyet barátja és „harcostársa”, John Keble – nem mellesleg Doyle előtt ugyancsak Oxfordban és ugyancsak a költészet tanára – Sacred Poetry („Szent költészet”) című esszéjében (1825) fogalmazott meg. A költészet Newman számára ugyanolyan szent volt, mint beszédei, melyeket le is írt, mielőtt elmondta őket. Verseit a „*Lyra Apostolica*” fogalomkörébe sorolta, és az apostoli hitvallás terjesztőinek szánta. Szántsándékkal és elszántan, ahogy ezt mindmáig legismertebb (1833-ban írt) verse, az ő nevével is fémjelzett Oxford-mozgalom „mozgalmi indulója”, *A felhőoszlop* is tanúsítja: annak hallatlan népszerűsége éppen ennek az elszántságnak lett köszönhető.⁴

Azidőtájt a XVIII. sz.-i evangélikál (a Szentírást minden más hagyomány elé helyező „evangéliumi keresztény”) himnuszalkotók – Issac Watts, Charles Wesley – nyomán a vallásos költészet az anglikán egyházban rendkívül közkedvelt volt⁵, és az ő verseit is sokan olvasták, sőt „meg is zenésítették”, illetve egy-egy népszerű egyházi ének dallamára „ráénekeltek”.⁶ Ilyenformán azok korának zenei életére is jelentős hatást gyakoroltak, sőt, ez a hatás kiterjedt a „művészeti életre”, a preraffaelitáknak nevezett angol szecesszió, másképpen *Aesthetic Movement* („esztétikus mozgalom”) alakulására is. Nem kevésbé annak is köszönhetően, hogy az Oratórium *Kongregációjának* birminghami működését Newman kérésére (1848-ban) jóváhagyó pápai oklevél – „Néri Szent Fülöp szellemével összhangban” – engedélyt adott egy zene- és egy festőiskola alapítására is. Szent Fülöpék első imaháza egy szénapadlás volt,⁷ Boldog John Henryké pedig egy elhagyott szeszfőzde, ahol ő hamarosan

¹ On Poetry and Poets, Faber and Faber, London, 1957.

² Magyarul Gerontius álma, ford. Somogyi György, CD melléklettel, Newman Központ, 2011.

³ Carballo, R.: Newman's Dream of Gerontius: Towards a Non-Didactic Poetry of Dogma (In: Faith and Reason, Summer 1993).

⁴ Az más kérdés, hogy a népszerűség ára egy meglehetősen édeskés (Stille Nacht-szerű) „feldolgozás” lett. Ám 1909-ben, minden idők legnagyobb angol bányaszerencsétlensége idején, mikor már két dallammal is („ad notam” *Lux Benigna*, J. B. Dykes és „ad notam” *Alberta*, W. H. Harris) közismert volt, a föld alatt rekedt bányászok kórusban énekeltek, de még a Titanic fedélzetén is elhangzott egy himnusz-hangverseny keretében („ad notam” J. Stainer, 1886). Magyarra Sík Sándor, Vasadi Péter és Weöres Sándor is lefordították, de jambikus zeneiségét, ami eléneklésre olyannyira alkalmassá tette, nem vették figyelembe.

⁵ Többek között a Keble és Reginald Heber, Kalkutta missziós püspöke által 1827-ben, az adott anglikán imakönyvre (*Book of Common Prayer*) alapozva összeállított, *The Christian Year: Thought in Verse for the Sundays and Holy Days throughout the Year* („Az egyházi év: verses gondolatok minden vásár- és ünnepnapra”) című gyűjteménynek köszönhetően)

⁶ A *Gerontius álma* anyagi kórusai is J. B. Dykes egyik dallamára kerültek be a Sir Henry Baker által szerkesztett, nagy egyházi énekeskönyv, a *Hymns Ancient and Modern* („Régi és új himnuszok”, 1861) függelékébe.

⁷ Wheeler, M.: *The Dream of Gerontius: From Verse Drama to Music Drama* (?)

egy énekeskönyv (Hymn Book) szerkesztésébe kezdett.⁸ Fülöp példája lebegett a szeme előtt, aki Palestrina halálos ágyánál is énekelve imádkozott,⁹ és a középkori *laude* utódának tekinthető, barokk oratórium nem véletlenül lett az általa alapított közösség névadója, mert annak tagjai imádságaikat rendre énekelték. Newman gyermekkorától fogva hegedült, és Littlemore-ban, ahova még az 1840-es évek elején, többedmagával monasztikus közösségbe vonult vissza, a falusi gyerekeket tanította új himnuszokat és gregoriánt énekelni. A nyelv és a zene kifejező erejének kapcsolata már akkor is élénken foglalkoztatta, mikor (huszonhét évesen) a rövid életű London Review felkérésére mindkettőről külön tanulmányt írt¹⁰ azt fejtegetve, hogy a gondolat valójában zene.

Az énekeskönyv számára nemcsak témaköröket jelölt meg, hanem zenei témákat, népszerű dallamokat és összhangzatokat is lejegyzett. Ezek az általa választott vagy írt versek többnyire hat-, nyolc- vagy tíz szótagú sorainak jambikus ritmusát és egyszerű rímképletét hangsúlyozták, vagyis – Szent Fülöp követőihez illően – didaktikus célokat szolgáltak, amire jó példa a jobbra barokk kamarazenét játszó Newman két saját szerzeménye is.¹¹

[Dear Fa-ther Phi-lip! Ho-ly Sire! We are poor sons of thine, Thy last and least, then to our prayers, A Fa-ther's ear in-cline.]

God of Mer-cy [let us run where yon fount of sor-row flows: Pon-d'ring sweet-ly one by one, Je-su's wounds and Ma-ry's woes.]

A megjelölt témakörök zenei bevezetésében azonban Newman nem volt ennyire „aszketikus”. Az *Órangyal* címszót például olyan, szimfonikus hangvételű, zenei

⁸ Collection of Hymns in Use at the Oratory of St Philip Neri at Birmingham, Powell & Co, Birmingham/London 1856.

⁹ Vö. The Idea of a University 1852 (Ignatius Press, 2010).

¹⁰ Bár 1829-ben csak az előbbiről írt jelent meg, *Poetry, with reference to Aristotle's Poetics* címmel.

¹¹ A kottákat közli Young, P.M.: *Elgar, Newman and The Dream of Gerontius*. Scholar Press, é.n.

témafelvetés követte, amely szerzőjének romantikus vonzalmairól és főleg Beethoven iránti rajongásáról árulkodott:

Ez a nagy lélegzetű nyitány is elárulja, hogy az angyalokat Newman módfelett értékelte. A természet erőiről szóló beszédében (a CIV. zsoltár 4. versére utalva) azt fejtegette, hogy az ember egykor túlzott jelentőséget tulajdonított nekik, és akkora tiszteletben részesítette őket, amekkora kizárólag a Mindenhatónak jár, a legújabb kor bűne viszont ennek éppen az ellenkezője: amit látunk magunk körül, abból „már semmit sem az ő közreműködésüknek, hanem úgynevezett természeti törvényeknek tulajdonítunk”, ami azzal a veszéllyel jár, hogy „a látható dolgokba belefeledkezve, megfeledkezünk a láthatatlanokról, és tudomást sem veszünk róluk”. Őt ezzel szemben a Ham-ben lévő családi házuk kertjében, gyermekkorában látott angyalok egy életen át kísérték, és az ég felé vezették. 1861-ben még azt is följegyezte, hogy az az állítólagos idegen, aki Mozartot a Requiem komponálására kérte, talán egy angyal lehetett. S mikor a Gerontius álmát éppen annak a John Joseph Gordonnak ajánlotta, aki az oratóriumi énekeskönyv szerkesztésében is segítségére volt, eszébe juthattak az egyiptomi és a názáreti Józsefek is, akik álmukból merítettek erőt azon a nehéz úton, amelyen meghaltak önmaguknak, és új életre keltek, s az utóbbinak (aki a boldog és gondviselészerű halál patrónusa) álmában többször is angyal mutatta meg a megváltás történetében kijelölt helyét, ő pedig híven követte a kapott útmutatást.¹²

A keresztény középkor is tele van angyalokhoz hasonló kalauzokkal, ahogy az *Isteni színjáték*ban Vergilius is hasonló szerepben kíséri Dantét, a Gerontius halálos ágyánál segítők pedig arra is felhívják a figyelmet, hogy a Zsidókhoz írt levélben fölidézett esetek közül hat alkalommal (Izsák, Lót, Mózes, Dániel, a három ifjú és a bebörtönzött apostolok esetében) *angyal* vagy *angyalok* szerepelnek mint Isten közvetítői és a megváltás eszközei. A pap által mondott *Proficiscere* halottkísérő szavai a római szertartásnak megfelelően hangsúlyozzák, hogy a papság hivatása ezen a világon az angyaloknak a láthatatlan világban betöltött szerepéhez hasonlatos, és az örökkévalóság peremén azt az angyalok veszik át.

A Tisztítóhellyel összefüggő „különítele” – Szent Pálnak a misztikus testről szóló tanításával összhangban – Newman verseiben is a földi Egyház és a Mennysország lelki közösségének keretében jelenik meg. Ahogy Gerontius lelke is egyedül, de egyszersmind az Egyház tagjaként áll Isten elé: az őt túlélő hittestvérek, a Tisztítóhelyen lévő lelkek és az angyalok együtt alkotják az Egyházat a *Mindenszentek litániájának* összességében. Tehát az angyalok is tagjai az Egyháznak, hiszen az ember rájuk van bízva, hogy lángpallossal védelmezzék, szellemi lény mivoltára figyelmeztessék, hogy fölfelé vezessék, és szolgálják őt. Gerontius azért szólítja meg őrangyalát, hogy kapcsolatba lépjen vele, és az angyal búcsúszavaiban említett „sok-sok földi s égi áldozat” – amely „majd elkísér a Fölség trónusához” – a szentmise áldozat *communio* mivoltára utal.

Newman (1853-ban írt) *Őrangyal* című versének népszerűsége mindmáig *A felhőoszlop*éval vetekszik¹³ 1853-ban egy Newmannél bő harminc évvel fiatalabb ifjú is

¹² Vö. Morgan, D.: *Awakening The Dream of Gerontius* (Newman Studies Journal, Spring 2004).

¹³ Aminek Angliában megvan az a hátulütője, hogy például a magát „Őrangyalnak” is kinevező AXA Business Guardian Angel biztosító társaság nem áll még „Cardinal Newman”-re is hivatkozni.

megrendülten olvasta el, miután azzal a szándékkal ment Oxfordba, hogy az anglikán egyház szolgálatába áll. A velszi származású Edward Burne-Jones ettől fogva a szerző egyik legodaadóbb rajongója lett. Később azt írta, tőle olyan sokat tanult, hogy azt soha nem felejtí el: „a heverők és ülőpárnák korában megtanított arra, hogy a kényelem közömbös legyen számomra, és a materializmus korában megtanított arra, hogy mindent tegyek kockára a láthatatlanságért.” Ám rajongása hamarosan alábbhagyott, és úgy döntött, hogy mégsem lelkész lesz, hanem festőművész. Jóllehet vallásos maradt, templomba nem járt, és ha megkérdezték, hogy van-e Isten, azt a Samoa szigeti törzsfőnököt idézte, aki állítólag erre azt válaszolta: „tudjuk, hogy éjszaka valaki jár a fák közt, de soha nem beszélünk róla”. Vallásossága egyre inkább a testi szépség iránti rajongássá vált. Érdeklődése a tételes tanítás helyett az olyan keresztény erények felé fordult, mint a tisztaság, az alázat és az irgalmasság, melyeknek tökéletes megtestesítőjét a szent Grált kereső lovagban vélte megtalálni. Elbűvölte a középkor, és az Artúr mondakör (Sir Thomas Mallory *Morte d'Arthur*-ja) ragadta el a képzeletét. A hangszereken játszó lányokkal körülvett, alvó Artúr királyt (mint saját alvó önarcképét) ábrázoló, hatalmas festményén dolgozva, még egy évvel (1898-ban bekövetkezett) halála előtt is azt írta: „Uram, miért van az, hogy ezt a szent Grál történetet nem tudom kiverni a fejemből... volt valaha a világon bármi is ilyen gyönyörű?” Ez a *Last Sleep of Arthur in Avalon* („Artúr utolsó álma Avalonban”) címet viselő, fő műve azonban Newman – pontosabban *Az álom* – hatásáról is árulkodik. Kompozíciója – ahogy *Az álomban* a segítőkkel körülvett halálos ágyé – valóban „pre-raffaeli” mintát követ: előképe például Giottonak a firenzei Santa Croce templomban látható (de még korábbi *Sírbatétel* és *Mária elszenderülése* ábrázolásokra is visszavezethető), Szent Ferenc halálát ábrázoló freskója is. Másik, 1870-től húsz éven át festett nagy műve, a Tennyson *Álmodozásából* is merítő *Csipkerózsika* képsorozat is az álommal kapcsolatos: Burne-Jones – a mesével ellentétben – a sorozat végén sem ébreszti fel hősnőjét, hanem álmodni hagyja. Ugyancsak híres képe, *Az aranylépcsők* (1880) – az *Aranylegenda* fába metszett illusztrációihoz (1892) hasonlóan – kétségtelenül Newmannek *Az aranybörtön* című verse (és *Az álom*) hatása alatt készült: a hangszerekkel ábrázolt, minden nőiességük ellenére angyalszerű lények olyanok, mint álomvilágban látott szellemek vagy lelkek, vagy „mint maga a zene két ütemvonal között”.¹⁴ *Az őrangyal* pedig Burne-Jones festészetének vissza-visszatérő témája lett és maradt.

A viktoriánus korban épült, rengeteg templom jelentős része (sőt, például az A. W. N. Pugin tervei szerint székesegyházra emlékeztető, londoni St. Pancras vasúti pályaudvar is) az Oxford-mozgalom hatása alatt jött létre, és Burne-Jones (barátjával, az ugyancsak velszi, ugyancsak Oxfordban, ugyancsak lelkésznek készülő, majd ugyancsak képzőművésszé lett William Morris-szal együtt) üvegablakokat tervezett hozzájuk. A birminghami Szent Fülöp székesegyházban látható, egyik utolsó üvegablaka, *Az utolsó ítélet* – vagy az 1880-as években, a római amerikai kápolnába tervezett, *Dicsőséges Krisztus angyalokkal* című, utolsó mozaikképe is – olyan, akár *Az álom* illusztrációja.

Az álom könyvsikerének ideje egyben az angol könyvművészet virágkora volt, és a szépség kultuszának jegyében készült könyvek arculatát többek között Burne-Jones és Morris határozták meg. Még az 1906-ban alapított *Everyman's Library* (Mindenki vagy Akárki Könyvtára), az angol „olcsó könyvtár” is ezt a hagyományt követte. Talán nem véletlen, hogy jelmondatául az Európa-szerte *Akárki* címen (Angliában és Newman által is jól) ismert, XV. századi valláserkölcsei színjáték túlvilági kalauzának, az *Őrangyalra* emlékeztető Tudásnak azt az ígéretét választotta: „Akárki, én vezetek szívesen, s melletted állok, bármi is legyen”.

Newmant azonban az *Őrangyal* témája mellett az énekeskönyvben *Örökkévalóság*, *Halál*, *Tisztítóhely*, *Mennysország* és *Virradat* címmel megjelölt témakör is egy életen át

¹⁴ Wood, Ch.: Burne-Jones (London, 1998).

foglalkoztatta. Az álomban legalább nyolcféle versformát, illetve ritmus- és rímképletet állított annak szolgálatába, hogy ezek összefüggéseit szavakba öntse.¹⁵ Naplójegyzeteiben, leveleiben és vasárnapi beszédeiben is vissza-visszatért rájuk, az angyalok szerepével és a post mortem tisztulás lehetőségével foglalkozó versei (az *Órangyal* és *Az aranybörtön* mellett például a *Míg megvirrad*, vagy a *Himnusz a megholtakért*) pedig jobbára *Az álom* előzményeinek tekinthető egyházi énekek, imádságok és tanköltemények. A Tisztítóhely ezekben „határállomás”, „átmeneti szállás”, „a vezeklés helye” – de nem annyira börtön, mint inkább gyógyszálló, ahol a kezelés fájdalmai a gyógyulást szavatolják: a lélek mélységes bánatot érez egykori bűnei miatt, de rendkívüli örömet is, mert üdvösségét biztosítva látja. Newman minden bizonnyal ismerte Bellarmini Szent Róbert (1615-ben, Kölnben kiadott) *De Controversiis Christianae Fidei: De Purgatorio* c. művét, amelyben azt is olvashatta: „...azok a lelkek, akikről azt mondják, hogy a béke álmát alusszák, nem aggódnak, sem kétségbe nem esnek, hanem a legnagyobb fájdalmak közepette is hihetetlen vigasztalást éreznek az üdvösség reménye miatt.”¹⁶

Irodalmi példaképeit is ebben a gondolatkörben kereste. Arisztotelész Poetikájára hivatkozva is főleg olyan verseket értékelt nagyra, mint George Herbert metafizikus költeményei, a skót papköltő Andrew Young „életről, halálról és halhatatlanságról” szóló *Éjszakai gondolatai* vagy Robert Southey álomszerű, metrikus románcai, amelyek hősei reménytelennek látszó helyzetekben a halált kívánják, de várniuk kell Isten hívó szavára, még ha ez hosszú, megtisztító szenvedéssel is jár.¹⁷ „Az eljövendő életről szóló tanításával – írta naplójába – Southey bámulatos. Más írók megelégszenek azzal, hogy hőseiket földi boldogsággal kárpótolják, ő viszont megtagadja tőlük a jelen vigasztalását..., hogy szenvedésük árán egy másik világba vezesse át őket.” Az istenítélet és a mennyei jutalom gondolata Southey-t is sokat foglalkoztatta: *Szent Patrik purgatóriuma* című balladájában egy ifjú lovag álmában szerez megtisztító tapasztalatot, mielőtt elérne a Mennybe, a Carmen *Nuptiale* egyik, „Az álom” című szakaszában pedig a Remény könyörgésére megnyílik a Mennybolt, és angyalok szózata hallik, amit a hős a Gerontiuséhoz hasonló, vegyes érzelmekkel, félelemmel és reszkető örömmel fogad. *Az ítélet látomása* a Gerontiuszt kísértő démonok alpári hangzavarában köszön vissza. Southey nagy képzelőerővel használt fel távoli időkben és helyeken zajló eseményeket arra, hogy a halálra, az isteni gondviselésre és az ítéletre vonatkozó, keresztény felfogást népszerűsítse. Legtisztábban talán Roderick, az utolsó gót esetében, aki a halált kívánja, de szíve mélyén megszólal egy hang, és a halál utáni, igazságos ítéletről beszél, majd Isten szeretetéről, aki a bűnös lelket is élve szeretné megmenteni. A *Thalaba* – Newman szerint „a legmagasztosabb angol vers” – egyfajta mohamedán tisztítóhelyre utal, ahol a Menny látványa a bűnbánóban fölszítja a remény *tisztító tüzét*, míg az Ítélet napján meg nem látja majd kitárulni az Üdvösség Kapuját. A *Kehama átka* – melyről Newman azt írta, hogy egykor majdnem betéve tudta – a hindu mitológia teljes kelléktárát felvonultatva, többek között ember és őrangyala párbeszédében jelenít meg mennyet és poklot, s egyfajta tisztítóhelyet is.

A *Gerontius álma* verssorainak döntő többségében hasonló párbeszéd folyik. Ez a tanköltemény 1865 telén, tizenkét nap alatt, ötvenkét darab papírra vetve jött világra. Szerzője egyik barátjának (T. W. Allies-nek) írt levelében az áll: „Magam sem tudom, hogyan, de addig írtam, míg el nem készült... és többet épp úgy nem tudtam volna írni, mintha repülni akartam volna.” Hasonlóképpen válaszolt annak a paptestvérének (John

¹⁵ Gliebe, J.: Cardinal Newman's Dream of Gerontius, with Introduction and Commentary for Use in High Schools, Academies and Colleges (New York, 1916).

¹⁶ Velez, J. R.: Newman's Theology in The Dream of Gerontius (In: New Blackfriars 82, 2001)

¹⁷ Kelly, E. E.: „The Dream of Gerontius”: An Appended Finale to the Apologia? Newman and Gladstone Centennial Essays, J.D. Bastable ed., Veritas Publications, Dublin, 1978.

Telfordnak) is, aki *Az álomból* – ahogy azt később, mások mellett maga Newman is rövidítve emlegette – a Boldogságos Szűz megjelenését hiányolta: „Ön túlbecsül engem, ha azt gondolja, hogy egy álomban mindent látok, ami az álom témájához tartozó látnivaló. Csak azt mondtam el, amit láttam... Arról nem tehetek, hogy az alvó nem álmodott többet. Talán valami fölébresztette. Az álmok általában töredékesek. Nincs is több mondanivalóm”.

Többek között ez a (közvetlenül *Az álom* első közlését követően írt) levél is arra utal, hogy Gerontius álma Newman álma. Aki akkor még csak hatvannégy éves volt, de saját halálának a gondolata foglalkoztatta. Már 1863-ban azt írta, hogy élete „elérkezett az ötödik felvonáshoz”, naplójában pedig föltette magának azt a kérdést, hogy „*Mivégre élek?*”. Többször is utalt arra, hogy már idősebb, mint az édesanyja volt, amikor meghalt, és 1864 Virágvasárnapján reggel 7 órakor, „a halál közvetlen lehetőségének tudatában” végrendeletet írt. Leveleiben gyakran utalt arra, hogy már „öregember”: ezt a kifejezést *Az álom* megírása előtti két hónapon belül tízszer is önmagára vonatkoztatta. Mindebben valamiféle halálvágy is megnyilvánult, hiszen maga is bevallotta, hogy semmi komolyabb betegsége nincs, az oratoriánusok általa alapított rendházát mégis „nyughelyének” nevezte, a birminghami egyházmegyei zsinaton pedig arról beszélt, hogy az öregség bizonyos értelemben a Tisztítóhely előszobája, és az abból való szabadulásért azt az egyetlen dolgot teheti, amit a Tisztítóhelyen lévő lélek: imádkozik. 1865. újévi beszéde is a halálról és az örökkévalóságról szólt.

Mindez jogossá teszi azt a feltételezést, hogy *Az álom* nem kevésbé „önéletrajz”, mint mindmáig legismertebb műve, a két hónappal korábban befejezett *Apológia*¹⁸ – sőt, *Az álom* „az *Apológia* zárótétele”.¹⁹ Az önéletrajzok, persze, általában a közelmúlttal érnek véget, és nem tekintenek a jövőbe. Newman is csupán utalt a saját jövőjére (elkerülhetetlen halálára) az *Apológia* végén, amikor oratoriánus testvérei iránti háláját kifejezendő, úgy említette őket, mint „akikkel oly sokáig együtt éltem, s remélem, körükben is halok meg”. Aztán megírta azt *Az álomot*, amelyben Gerontius az őt segítők körében hal meg. Amennyiben az *Apológia* – ahogy azt második kiadásának alcíme fogalmazta – Newman „vallási nézeteinek története”, annyiban *Az álom* is az: előbbi 1845-ben történt katolizálásáig, utóbbi pedig azt követően. Az önvizsgálat mindkét alkalommal a halálos ágyon való töprengéshez vezetett: az *Apológia* esetében allegorikusan, az anglikán egyházzal való szakítás formájában (ahogy erre a IV. fejezet elején utalt), *Az álom* esetében pedig költői tárgyyszerűséggel, a saját haláláról elmélkedve. A halálos ágy képzete mind a két műben központi jelentőségű. A kettő megírása között eltelt rövid idő ugyancsak azt sejteti, hogy az önvizsgálat és önkifejezés – hitbéli és irodalmi tisztulás – egyetlen történeti összefüggésében születtek. *Az álom* ugyanúgy egyes szám első személyben íródott, ahogy az *Apológia*. Amikor Bírāja előtt Gerontius a Tisztítóhely próba- tételét kéri, Newman hasonló szónoki fordulattal él, mint amikor az *Apológiában* olvasóit kéri tisztességének (tisztaságának) megítélésére. Az *Apológiában* beszámol arról, hogyan hagyta el oxfordi állását, az anglikán egyházat és az angol társadalmat is választott otthonáért, a katolikus egyházért, *Az álom*-ban pedig mennyei otthonába tér (melynek a Tisztítóhely az előszobája), vagyis az *Apológia* otthon-képét tágítja ki az örökkévalóságba. Őrangyala azt mondja Gerontiusról: „Az elveszett juh hazatér”. És az Őrangyal – noha Gerontius hímnemű személyes névmással utal rá – kifejezetten anyai alkat, az „otthon” és az „anya” pedig összefüggő fogalmak. (Nem véletlen, hogy az Őrangyalt *Az álom* minden eddigi feldolgozása női hangon szólaltatta meg.)

Newman mindkét fő művét hihetetlen sebességgel írta, és mindkettő hihetetlenül népszerű lett. A nagy sietség a halál közelségének sejtésére is utalhat, de a népszerűségből

¹⁸ Magyarul *Apologia pro vita sua*, ford. Balázs Zoltán (Európa, Budapest, 2001).

¹⁹ Kelly, E. E.: „The Dream of Gerontius”: An Appended Finale to the *Apologia*? (In: Newman and Gladstone Centennial Essays, J. D. Bastable ed., Veritas Publications, Dublin, 1978).

még huszonöt év adatott neki ebben az árnyékvilágban: addig az *Apológia* huszonhárom, *Az álom* harminchét angol kiadást ért meg, és az utóbbi 1869-ben franciául, 1885-ben pedig németül is napvilágot látott. Charles Kingsley, a királynő udvari káplánja, akinek Newman elleni sajtótámadásai őt az *Apológia* írására ösztönözték, *Az álom* sikere nyomán bevallotta, hogy maga is „megrendülve és csodálattal” olvasta azt. Thomas Brown, Newport katolikus püspöke, aki néhány évvel korábban Rómában panaszolta be Newmant a laikusoknak az egyházban való helyére vonatkozó nézetei miatt, most szintén csodálattal adózott neki. Gladstone, a rendíthetetlenül anglikán miniszterelnök egy Newmannek írt levélben, Newman barátja, Richard Church viszont egy irodalmi szemlében vont párhuzamot *Az álom* és Dante *Isteni színjátéka* között, a skót presbiteriánus hittudós, Alexander Whyte pedig Edinburgh-i gyülekezete előtt fejtette ki, hogy a *Gerontius álma* olyan költemény, amelyhez „föllemelő és megszentelő erő tekintetében csak a *Purgatorio* és a *Paradiso* fogható”, s amelyet „kívülről kellene tudnia mindenkinek, aki nem téveszti szem elől azt, hogy egyszer meg fog halni”.²⁰

Az Oxfordban nevelkedett költő, Swinburne „a benne rejlő erőt, szenvedélyt, feszülő energiát” dicsérte, de *Az álom* sok egyszerű olvasójának elsősorban vigasztalást jelentett. Newman hallott egy földművesről, aki azt betegsége idején imádság és elmélkedés gyanánt olvasgatta, egy szegény harisnyakötő pedig halálos ágyán kérte a feleségét, hogy abból olvasson föl neki. Az álom világhírét azonban annak az ajánlásnak is köszönheti, amelyet Newman a (jezsuiták által szerkesztett *The Month* 1865. májusi és júniusi számaiban történt, első közlést követően) Halottak napjára időzített, önálló kiadás végére, latinul írt, az általa alapított, birminghami oratoriánus közösség első pap halottjára, John Joseph Gordonra emlékezve. Egy ilyen példányt vitt magával Szudánba a Mahdi-féle felkelés leverésére 1885-ben oda küldött Charles George Gordon tábornok, aki azt a véletlen névrokonság okán is növekvő figyelemmel olvasgatta, majd a khartoumi erődben várható halála előtt, az őt leginkább megrendítő sorokat ceruzával aláhúzogatva, átadta a *The Times* haditudósítójának. A felkelők hamarosan mindkettőjüket megölték, ám a kalandos sorsú példányt a késve érkező felmentő sereg angol katonái megtalálták, s két évvel később ez került – nászajándékként – a zeneszerző Edward Elgar tulajdonába, ösztönzést adva neki azóta világsikert aratott oratóriumának komponálására.²¹

Azt az 1900. évi Birminghami Fesztiválon – Sigmund Freud *Träumdeutung* című könyvének németországi megjelenésével egy időben – mutatták be. Freud álmértelmezései akkor már Angliában sem voltak teljesen ismeretlenek, és *Az álom* iránti érdeklődést Németországban is fokozták, jóllehet azt a németek mindmáig inkább Elgar (Wagnerre emlékeztető) zenéjének, semmint Newman költeményének tulajdonítják.²² Elgar műve a következő években Düsseldorfban aratta a legnagyobb sikereket, ami nem kis részben volt annak köszönhető, hogy Newman eszkatológikus látomásának szövegét lényegesen megrövidítve, azt – tragikus hangvétellel – az anyagvilágtól való elszakadása miatt szenvedő ember ábrázolására szűkítette.

Newman álmfejtése ennél sokkal tágasabb. Abban az álom azzal jelent kapcsolatot, amire legjobban vágyunk: a természetfölötti valósággal. Az a kérdés, hogy mi lesz velünk a halál után, őt is – akár az emberiséget – ifjú korától fogva foglalkoztatta, és a választ az álmok közvetítésével kereste, melyek „jelképekben közelítik meg az értelem és a nyelv korlátain túllépő, isteni igazságot”. Az alvás és az álom adományait már legkorábbi, oxfordi beszédeiben is úgy dicsérte, mint *A jelen áldásait*, mert azok újra meg újra kiragadnak bennünket ebből az életből, amely az ébrenléttel „próbára tesz minket”, de ezt a próbatételt Isten részletekben adagolja, mintegy „szünidőt biztosítva számunkra egy ismeretlen és

²⁰ Morgan, D.: *Awakening The Dream of Gerontius* (In: *Newman Studies Journal*, Spring 2004).

²¹ Strange, R.: *The Flame of Love: Reflections on Newman's „Dream of Gerontius”*.

²² Walmsley, G.: *Newman's „Dream of Gerontius”* (In: *The Downside Review*, July 1973).

titokzatos vidéken, akár a gyerekeknek az iskolában”. 1821. május végén azt álmodta, hogy egy szellem látogatta meg, és beszélt neki a túlvilágról. Az Encyclopaedia Metropolitana számára 1824-ben Ciceróról írt szócikkében pedig lelkesen fedezte fel, hogy a pogányoknak is megvolt a maguk tisztítóhely fogalma, és a *De Re Publica* ötödik könyvében Scipio egy álom köntösében hirdette a lélek halhatatlanságát.²³

Scipio álma már Chaucert is elbűvölte, aki annak idézésével kezdte *A madarak törvényszéke* című elbeszélő költeményét, de Newmant személyesen érintette az, hogy a neki megjelent szellemhez hasonlóan, az ifjú Scipiónak is álmában jelenik meg az idősebb Scipio Africanus, és a halál utáni életéről tájékoztatja. Eltereli az ifjú figyelmét a földi dolgokról az igazi, égi valóság felé, ahol a szférák mozgása titokzatos, halandó fül számára nem érzékelhető zenét szolgáltat, s ahol a földi létével meghatározott, halhatatlan lélek sorsa beteljesedik: a jó azonnal elfoglalja mennyei lakóhelyét, a gonosz lelke viszont bolyong, míg meg nem tisztul. Mikor ezt írta, Cicero Platón *Phaidónjának* záró tételét, „Ér mítosztát” tartotta szeme előtt. Abban Szókratész meséli el, hogy a pamphüliai Ér háborúban elesett, de mikor a többi halottal együtt máglyán el akarták égetni, föléledt, és elmesélte, amit a másvilágon látott. Lelke, mielőtt a testéből kilépett, egy csodálatos helyre jutott, ahol a földben, egymás mellett két hasadék volt, azokkal szemben pedig, fenn az égen ugyancsak kettő. A hasadékok közt bírák foglaltak helyet. Aztán látta, hogy a lelkek az ítélet elhangzása után az ég és a föld hasadékain át eltávoznak, míg a másik két hasadék egyikén át a föld alól jönnek föl mocsokkal és porral lepve, a másikon át pedig az égből jönnek le tisztán. Cicero tehát egy Platón által megőrzött (Homéroszra visszavezethető) mítoszt foglalt álomba azért, hogy Scipio elméje szabadon kószálhasson a világegyetemben, tisztábban látva, mint amikor a lelket a halandó test korlátozza. Platón *metempsichózis* elképzelése (mint a lélek tisztulásának szükségességét hirdető „lélekvándorlás” egyik változata) Vergilius *Aeneis*ének hatodik énekében is visszaköszön. Amikor Aeneás megtalálja apját az alvilágban, tőle tudja meg, hogy az ember „égi körökből származik”, de „földi, halandó része” miatt szenved, míg lelkéből „minden szennyet az évek körforgása ki nem rostál”, s hogy a megholtak lelkei onnan csak a tisztulás vágyától hajtva kíváncsoznak vissza „a gyarló testbe újólag”. Ezt Elgar is fölfedezte Montaigne egyik angolul olvasott esszéjében, és partitúrájának első oldalára oda is írta azt, amit erre Aeneás kérdez: „Hogy vágyhatnak ilyen nagyon éppen a földre, szegények?”²⁴

A földi létnek ez a megvetése jellemzi az olyan középkori, eszkatológikus álomlátomásokat is, mint Damiani Szent Péter XI. sz.-i himnusza, a *De Die Mortis*, az Elgar vezérkönyvében ugyancsak idézett, XIV. sz.-i *Piers the Plowman* („A szántóvető”, illetve Weöres Sándor fordításában „Paraszt Péter”), vagy az 1510-ben, a Margit-szigeti dominikánus apácakolostorban másolt, ritmikus prózában írt, párbeszédess szerkezetű *Elmegyek meghalni*. Ezt a túlvilágról elmélkedő, platonikus keresztény hagyományt éltette tovább – többek között – a spanyol barokk színház az *Auto Sacramentale* („szentségi cselekmény”) műfajával, amelynek a viharos előéletű katonából ötvenegy éves korában pappá szentelt Calderon lett a legjelesebb képviselője: *Az élet álom* c. drámájának (1629) hőse is csak a túlvilággal összefüggésben tulajdonít jelentőséget evilágnak. De Charles Gounod is azzal az ajánlással látta el (ugyancsak a Birminghami Fesztiválon, 1885-ben bemutatott) *Mors et Vita* c. művét, hogy a halált azért helyezte az élet elé, mert az csak annak a létnek vet véget, amely naponta meghal, „de az az első pillanata és mintegy születése annak, ami nem hal meg többé”. Az álom üzenetét Newman *Veszteség és nyereség* című regényének hőseivel is úgy foglaltatta össze, ahogy az maga választotta sírfeliratán olvasható:

²³ Young, P. M.: Elgar, Newman and The Dream of Gerontius (Scolar Press, é.n.).

²⁴ Tillman, M. K.: An Introduction to The Dream of Gerontius by Cardinal John Henry Newman and Sir Edward Elgar (In: Newman Studies Journal, Spring 2004).

Ex umbris et imaginibus in veritatem (Az árnyak és a képzelet világából a valóságba). Mindez indokolja azt az értelmezést, hogy amikor Gerontius szerepét (a 171. sortól) a Lélek veszi át, akkor az álom nem kezdődik, hanem végződik, és helyére lép a szellemvilág természetfölötti valósága.

Newman az *Apológia* talán legtöbbet idézett soraiban vall arról, hogy már gyerekkorában elszigetelve érezte magát ettől a világtól, és azt gondolta: „az élet álom..., a világ pedig káprázat csupán”. A harangszó mindig vágyat ébresztett benne egy másik világ után, amely „oly kedves számunkra, olyannyira ismerős és megnyugtató”. Úgy látta, hogy a láthatóvá teremtett dolgok elsősorban „mértéktartó” jelképei egy láthatatlan világnak. Beszédei is tele vannak az anyagvilággal szembeni bizalmatlansággal, utalásokkal arra, hogy a földi élet rövid és álomszerű. *Az emberi lét nagyságáról és kicsinységéről* szólva hangsúlyozta, hogy a látható világ csupán „leple a láthatatlannak”, „el is takar, meg sejtet is” valamit, ami önmagán túlra mutat. *Az emberi lélek halhatatlansága* c. beszédében pedig úgy fogalmazott: „Megérteni, hogy lelkünk van, annyi, mint megérezni a látható dolgoktól való... függetlenségünket”, és fokról fokra érzékelni, „hogy csupán két (valóságos) lény van az egész világegyetemben: a saját lelkünk és Isten, aki alkotta azt”. *Az emberi lélek egyedisége* kapcsán – John Bunyan *A zarándok útja a jelenvaló világból az eljövendőbe* c. művére (1675–78), vagyis közvetve *A prédikátor könyvére* utalva – azt fejtegette, hogy „minden lény önmaga körül forog, és minden egyéb csak árnyék, minden csak hiú ábránd”, „valójában mindenki érinthetetlen, akinek halhatatlan lelkéhez senki hozzá nem férhet, mert annak örök élete önmagába van zárva”. *A láthatatlan világ valósága* (ahogyan beszélt róla) számára meggyőzőbb volt, mint a láthatóé, mely „még virágba borulva is azt érzékelteti, amit elrejt”. Mert amit látunk, „az csak egy külső burka az örökkévalóságnak”, és benne ott rejtőzik „a szentek meg az angyalok dicsőséges világa, Isten palotája, a Seregek Urának hegye, a mennyei Jeruzsálem és Krisztus trónja, valamennyi örökkévaló, mindennél drágább, titokzatos és fölfoghatatlan csoda”.

Az álom (egyik) nyilvánvaló szándéka a Tisztítóhelyről szóló katolikus tanítás indoklása. Az írását megelőző három hét alatt Edward Bouverie Pusey – Keble mellett az Oxford Mozgalom másik vezéralakja – levélben több kérdést tett föl Newmannek a búcsúkkal kapcsolatban, amiről ő válaszaiban a Tisztítóhelyre terelte a szót, mondván, „a búcsú közvetve a tisztítóhely fájdalmait mérsékli”, végül – az Álom írásának idején – azt fejtegette, hogy a Szent Szűz miért nevezhető úgy is: „A Tisztítóhely Királynéja”.

A Tisztítóhely léteire vonatkozó, keresztény hagyományt Newman már tényleges katolizálása (1845) előtt a dogmafejlődés jellegzetes példájának tekintette – ami anglikán hittestvérei többségének szemében botránykő volt, miután a tridenti zsinat ellenében Angliában kidolgozott *Harminckilenc Cikkely* egyike a Tisztítóhellyel kapcsolatos, katolikus tanítást mint „római dogmát” elítélte. Newman *A köztes állapot* c. beszédében (1835) az ószövetségi „Seol” fogalmát a szent hagyomány tükrében értelmezte úgy, hogy ott az igazak készülnek fel a színről színre látásra, *A szentek egyességéről* szólva pedig (1837) a szentek közbenjárásában való hit ősiségét hangoztatta. A *Jelenések* könyve 6. fejezetének 9-11. verseire vezette vissza azt a patrisztikus kori jelképrendszert, hogy a szentek lelkei az oltár alatt pihenve várják testük feltámadását, hiszen a halhatatlan lélek (mint Aquinói Szent Tamás is vallotta) nem azonos a személlyel, és csak az új, halhatatlan testtel megajándékozott személy találhatja meg majd a végleges helyét. Ám a szentek addig is – mint a láthatatlan Egyház tagjai – kapcsolatban vannak velünk: „Példájuk lelkesít bennünket, társaságuk fölvidít; ott vannak mindegyikünk jobbán és balján, mint vértanúk és hitvallók... akik ugyanazt a hitet vallották, ugyanazokat a Titkokat ünnepelték, és ugyanazt az Örömhírt hirdették, mint mi”. A dogmafejlődésről írt nagy művében (*The Development of Christian Doctrine*: „A keresztény tanítás fejlődése”, 1845) Newman arra a következtetésre jutott, hogy az egyházatyák tanúságtétele a Tisztítóhely mellett még erősebb, mint például az eredendő

bűn mellett, hogy a Tisztítóhely fogalma (ahogy ezt aztán katolikusként, *Az anglikánok által érzett bizonyos nehézségek* címmel, 1850-ben tartott előadásának végén is hangsúlyozta) számunkra világosabb, mint a pokolé, s bár a Szentírásban – ami „nem dogmatika tankönyvnek íródott” – csak homályos utalások vannak erre, a vallásos elmélkedés megértette a keresztényekkel, hogy a tisztítóhely „a keresztség utáni vétkek büntetésének egy része vagy formája”: az itt jóvá nem tett bűnök következménye. Ennek a tanításnak a kifejtését a gyermekek keresztelese tehetette igazán szükségessé, bár a tanfejlődésnek Newman egy másik, Szent John Fisher bíboros vértanút (†1535) idéző indoklását is adta: „A Tisztítóhelyben vagy a búcsúban való hit az ősegyházban nem volt olyan szükséges, mint most, mert a szeretet akkor úgy lángolt, hogy mindenki kész volt meghalni Krisztusért.”

Newman szerint „az eljövendő Ítéldről és ítéletről szóló tanítás a lelkiismeret jelenségének fejlődése”. A legtöbb ember sem a mennyországra, sem a pokolra nem igazán méltó, de mikor Krisztus eljön ítélni, akkor már nem lesz köztes állapot, ezért a halál és az ítélet közti „időköz” lehet alkalmas ennek a tökéletlenségnek a kezelésére. Ez a lélek szellemi irányultságán és jellemén már nem változtat, de határozottabb formát adhat a jóra vagy a rosszra való hajlandóságnak. Azokat – írta – „akik valóban mélyen hisznek, mégis nagy bűnöket követtek el, vagy akik fiatalon, még elkötelezetlenül megtévedtek, vagy akik terméketlen, de nem erkölcstelen vagy botrányos élet után hálnak meg, egy ilyen büntetés fölkészítheti a Mennyországra, és összeférhet Isten igazságosságával, hogy oda engedi őket”. Már katolikusként, de *Vegyes gyülekezetekhez* címzett mondanivalója is kitért arra, hogy aki ugyan halálos bűn nélkül hal meg, de tökéletlenül élt, az a Tisztítóhelyen róhatja le adósságát: „(Lelke) a testtől eltávolodván, Megváltójának ítélőszéke felé közeledik. Tudja, hogy büntetésből mekkora hátraléka van. Jóllehet réges-régen kiengesztelődött már Vele, tudja, hogy rá a tisztítóhely vár, és legjobb esetben azt remélheti, hogy oda küldik”. Ugyanerre következtetett a keresztények evilági szenvedéseinek különbözőségéből is: „Egyeseknek a halálos ágyon való, borzalmas szenvedése például olyan, mintha esetükben megelőlegeznék mindazt, amin a halál után fognak átmenni mások, akik... könnyebben hálnak meg”. Úgy látta, hogy a keresztények igazságvágya mindig is fölkészítette őket valamilyen túlvilági elégtételre: arra, hogy „az Isteni Tökéletesség pusztá látványa önmagában fájdalom lesz, miközben az tisztítja meg a tökéletlen, de hívő lelket”. Ezt az igazságvágyat igazolhatták az őskeresztények számára a Szentírás olyan kifejezései, amelyekben a *tűz* – bármit is jelentsen – a megpróbáltatás és a tisztulás eszközeként fordult elő: „a tűz majd próbára teszi minden ember cselekedeteit” [1Kor 3,13], vagy „Ő majd Szentlélekkel és tűzzel keresztel” [Mt 3,11]. Ettől nyerhettek értelmet egyes Zsoltároknak, Jób könyvének vagy Jeremiás siralmainak a szenvedő vallásos ember érzéseit kifejező, legmegrendítőbb szakaszai, vagy olyan fogalmak, mint a Hegyi beszédben említett „tömléc”, ahonnan értelemszerűen csak addig nem jöhetsz ki, „míg az utolsó fillérig meg nem fizetsz” [Mt 5,26; Lk 12,58], sőt, János jelenéseinek azt a hármasképét, hogy (senki sem volt képes felnyitni a könyvet) „sem az égben, sem a földön, sem a föld alatt” [Jel 5,3], ugyancsak lehetett a menny, a tisztítóhely és a pokol fogalmaival értelmezni. Mikor tehát a keresztség utáni bűnök bocsánatára vonatkozó hitüket megvallották, a keresztények kétségeikre ebben a gondolkörben kereshették a választ.

E mellett szóló tanúként Newman Szent Ciprián karthágói püspököt idézte, aki a III. század közepén írt, *De unitate Ecclesiae* („Az Egyház egységéről”) című értekezésében az üldöztetések miatt hitüket megtagadó, majd ezt megbánó keresztények egyházi büntetésének szükségességéről szólva nyilatkozott úgy: „Más dolog bocsánatot nyerni, és más dolog megdicsőülni; más börtönbe vettetni mindaddig, míg az utolsó fillér adósságot le nem róttuk, és megint más azonnal megkapni a hit és erény ajándékát; más dolog hosszú fájdalomban gyötretetni a bűnért, és így tisztítani meg hosszasan, tűz által, és megint más vértanúságban megmosatni minden bűntől; vagyis más dolog várni az Úr ítéletére az Ítélet Napján, és megint más Általa rögtön megkoronáztatva lenni.” A megholt hívekért bemutatott áldozat

könyörgései is azt a tanítást hirdetik, hogy az „elfogadott” lelkek itt jóvá nem tett bűneikért odaát vezekelnek. Ez volt Szent Cirill (Alexandriai Kürillosz †444) meggyőződése is: „Tudom, sokan azt mondják, mit használ az egy evilágból akár bűnökkel, akár bűn nélkül eltávozott léleknek, ha az (eukarisztikus) könyörgésekben megemlékezünk róla. Nos, amikor egy király száműzött valakit, aki ellene fordult, akkor annak hívei nemde koszorút fontak, és följánlották (a királynak) azokért, akiket elítélt, hogy enyhítse büntetésüket? Ugyanúgy, mikor mi Hozzá könyörgünk azokért, akik elszenderedtek, még ha bűnösök is, koszorú helyett ajánljuk föl Krisztust, aki bűneinkért áldozta föl önmagát...”

Jóllehet Newman egyik leveléből arra lehet következtetni, hogy sem Genovai Szent Katalin (1447–1510) *Lelki párbeszédét*, sem az annak ihletésére, Ettore Vernazza által *Trattato* címmel írt költői értekezést nem olvasta, *Az álom* nemcsak Szent Katalin gondolatmenetét, hanem még Vernazza nyelvezetét is követni látszik.²⁵

Szent Katalin művének is a „különítélet” (*purgatio*), meg a Tisztítóhely (Purgatorium) a fő témája, és ő is hangsúlyozza, hogy Isten irgalma nem állítható szembe igazságosságával: a lélek igazságvágya és az irgalom utáni sóvárgása egyaránt kielégítést nyer. A személyes (külön-) ítéletkor minden egyes lélek a saját állapotának megfelelően kijelölt helyére kerül. Jó és rossz ismerete velünk születik (természetünkhöz tartozik), és a jó ismerete jóra való hajlandóságot követel. A Legfőbb Jó csak a jó lelket vonzza, ellenkezővel nem osztozhat. Az Istennel való egyesülésnek vagy istenismeretnek ez a követelménye – a közös természet – visszatérő témája János evangéliumának (és erről szól első levele 3. fejezetének első tíz verse is). A tiszta lélek vonzódik Istenhez, míg a bűnös nem tudja elviselni Őt. Katalin szerint minden lélek önként megy a maga helyére, és egy halálos bűnben lévő lélek megfelelő helye a pokol, mert egyébként egy még nagyobb pokolba jutna. A jövődő boldogsághoz szükséges szentség c. beszédében (1826) Newman is úgy fogalmaz, hogy „egy vallástalan vagy halálos bűnben lévő ember számára a Mennysorsok pokol lenne”. Az Ítélet Newman felfogásában (mint Fr. Juan R. Velez felismerte) senki számára nem váratlan esemény, hanem személyes elhatározás következménye, amit szabad döntések hosszú és bonyolult sora előz meg, szemben a fundamentalista és a romantikus túlzásokkal, amelyek az ember szabadságát végletesen korlátozzák, illetve parttalanra teszik. Iván Karamazov – Dosztojevszkij által leírt – álmában *A nagy inkvizítor* számára is csaknem elviselhetetlen a „rettentő titokként” szóltan fogoly Krisztus átható jelenléte, ezért őt „szabadon engedi”, vagyis szabad elhatározásából elutasítja: „menj, és ne gyere többé... egyáltalán ne gyere soha, soha!” Ezzel szemben *Az álom* Gerontiusa, aki életében még „megfeszített Bírója előtt is szégyenkezett”, a *mysterium tremendum* előtt leroskadva, a saját próbatételét kéri addig, míg „nevén nem fogja szólítani”, s „újjászületve meg nem látja Őt”.

Newman Fenyítés az irgalomban c. beszédében beismerte, hogy Isten igazságos és irgalmas voltának egysége olyan titok, amely meghaladja az ember felfogóképességét. *A hódolat mint hit Isten jelenlétében* és *Türelem a tévhittel szemben* c. beszédeiben mégis amellettt érvelt, hogy a kettő nem mond ellent egymásnak. A *Proficiscere* szavai *Az álomban* is útravalóul szolgálnak a lélek számára, hogy velük „elfoglalhassa majd helyét békében”. A test nyűgétől – így a testi kínoktól való rettegetéstől is – megszabadult lélek leghőbb vágya saját sorsát mérlegre tenni, amivel magának támasztja a tisztulás igényét, és ismeri föl annak szükségességét, miközben a tisztuláshoz mint folyamathoz s a Tisztítóhelyhez mint térformához társuló, földi, időrendi képzetektől megszabadítják az angyal szavai arról az anyagtalan szellemvilágról, ahol „nem emberész szerint mérik az időt”, s „amelynek mértékadó egysége az élő gondolat”. A „tisztító tűz lángja” szókép: a lélek által szerelemből megtapasztalt lelki fájdalom analógiája. Szent Katalin azt írja, hogy a bűn rozsdaként vonja

²⁵ Velez, J. R.: Newman's Theology in The Dream of Gerontius (In: New Blackfriars 82, 2001)

be a lelket, s amennyire a tűz leégeti azt róla, annyira képes befogadni Isten szeretetét. Ez a tűz meg is semmisíthetné a lelket, de a tisztuló lélek Isten létében részesedve, Istenben megmarad. A lélek még a testben mint „Isten égető szeretetének kohójában” tapasztalhatja meg azt a szellemi fájdalmat, ami majd a tisztítóhelyen szabadítja meg a bűn minden szennytől, de megtapasztalhatja azt az örömet is, amely napról napra növekszik, ahogy a tisztuló lelket Isten egyre jobban és jobban átjárja, míg a Paradicsomba való „belépésének minden akadálya el nem hárul.”

A „különítéletet” – Szent Pálnak a *misztikus* testről szóló tanításával összhangban – Szent Katalin és Boldog Newman is a földi Egyház, a Mennysors és a Tisztítóhely lelki közösségének keretében értelmezi. Gerontius lelke egyedül áll Isten elé, de egyszersmind az Egyház közösségében: barátai, a tisztítóhelyen lévő lelkek és az angyalok együtt alkotják az Egyházat a Mindenszentek litániájának összességében. Az angyalok is tagjai az Egyháznak, hiszen az ember rájuk van bízva, hogy lángpallossal védelmezzék, szellemi lény mivoltára figyelmeztessék, hogy fölfelé vezessék, és szolgálják őt. Gerontius azért szólítja meg őrangyalát, hogy kapcsolatba lépjen vele, és a végén a „sok-sok földi s égi áldozat” – amely „majd elkísér a Fölség trónusához” – a szentmise communio mivoltára utal. Az angyalok mint lelki vezetők minden ősi műveltségben fontos szerepet töltenek be, és így vannak jelen az Ó- és az Újszövetségben is.

Az álom hőségének beszélő nevével (Gerontius < Gör γεραιός = agg; γέρων = aggastyán) Newman nyilván nemcsak magára utalt, hanem arra is, hogy valamennyiünk „halálraítélt”, és a bármikor végrehajtható, aggasztó ítélet szempontjából életkorától függetlenül „agg”. Gerontius Elgar szerint is „olyan ember, mint akármelyikünk: bűnbánó bűnös...”. Vagyis lehet Akárki, mint az említett valláserkölcsei színjáték főszereplője, akit a végső számadásra csak a Tudás hajlandó elkísérni. Az álomban a Tudás szerepét az Őrangyal játssza: Gerontius lelkét a túlvilágon ő kalauzolja, ő avatja be a szellemi titkaiba, és készíti fel a Legszentebbrel való találkozásra. Mindez Newman számára nyilvánvalóan a keresztény hagyományban „négy végső dolog”-nak nevezett fogalmakról (halálról, ítéletről, Pokolról és Mennysorsáról) való elmélkedés volt. Az anyagból a szellemvilágba kerülő lélek sorskérdéseit jegyzeteiben is hasonlóképpen feszegette, mint *Az álomnak* az öntudatról, a testről, a mozgásról, a végesről és a végtelenről, az időről és az örökkévalóságról szóló szakaszai. Gerontius utolsó földi órája hitvallással ér véget, és lelke testetlen mivoltára ébred. Őrangyalától keresztény platonizmust tanul: az idő az örökkévalóságba tágul, ahol démonok fenyegető gúnyolódásától, majd a teremtés és a megváltás titkait dicsőítő, angyali kórusoktól kísérve jut el a Legszentebb vágyva vágyott trónusáig. Ott azonban az Igazság dicsfénye térdre kényszeríti, amit őrangyala így nyugtáz: „Ó, boldog lélek, ki Istent látva összeroskad! Mert fölemeltetik.”

1819 áprilisában az akkor tizennyolc esztendőes Newman azt írta naplójába: „*Verset írni a hitről... végén a halandó testtől szabaduló lélek halvány fogalmával...*” Kortársai többségének ugyanis arról még „halvány fogalma” sem volt. A halál és a földi lét kapcsolatáról alkotott, jellegzetes viktoriánus felfogást Tennyson *In memoriam* című verse képviselte, amelyben a költőnek a halál utáni élethez fűzött reménye elhunyt barátjával való találkozására szorítkozott, de Bernard Barton *Álmában* is az elhunyt hitves jelent meg mennyei fényárban úszva. Ehhez egyfajta *univerzalizmus* társult: az a nézet, hogy alighanem mindenki „üdvözülni” majd. Ezt részletesen Frederic Farrar westminsteri kanonok *Eternal Hope* („Örök remény”, 1878) és *Mercy and Judgement* („Irgalom és ítélet”, 1881) c. könyvei fejtették ki, de azok az anglikán egyházban akkor már elterjedt felfogást foglaltak össze: az Origenész *apokatastázisz* („újjászületés”) elméletére alapozott *latitudinarianizmus* (értelemszerűen „szélesség, tágasság”, de valójában az Isten irgalmában való vakmerő bizakodás) nézeteit. Ezt tükrözték a korabeli társadalmi szokások is: ahol halott volt a házban, ott az utcazaj csökkentésére fakérget raktak a ház előtti kövezetre, a templomban

viszont meghúzták a harangokat, a temetési szertartás hosszú és ünnepélyes volt, a könyörgések pedig különösen hangsúlyozták a jó halál jelentőségét, ami akár egy szempillantás alatt is ellensúlyozhatja egy bűnös élet terhét. A haldoklók védőszentjeként tisztelt jobb lator, Szent Dismas példája nyomán váltak szállóigévé William Camden (1551–1623) szavai arról, hogy még a lováról lehanyatló lovas is kegyelmet kérhet és kaphat „a kengyel és a föld között” (*betwixt the stirrup and the ground*).²⁶

Newman ezzel szemben még a rokonaihoz vagy a barátaihoz sem feltétlenül ragaszkodott. John Keble-nek 1863-ban írt, egyik levelében is azt hangsúlyozta: bármennyire is szereti őket, azt kívánja, hogy „Aki bőségesen kárpótol minden veszteségért, ajándékozzon meg saját jelenlétével, és akkor majd nem akarok senki mást, és senki másra nem vágyom”. Az egyetemes üdvösség tana pedig már ifjúkori *evangelikál* (a Szentírást a hagyomány elé helyező „evangéliumi keresztény”) felfogásával sem fért össze: még saját kiválasztottságának tudatában sem tartotta ajánlatosnak a halálos ágyon való bűnbánatra hagyatkozni, hanem „az Úr szeretetében és félelmében, az Egyház imáinak és könyörgéseinek támogatásával” leélt élet szentségét tekintette az eljövendő boldogság feltételének. Beszédeinek hallgatóit nem győzte arra buzdítani, hogy törekedjenek „megszentelődésre, mert enélkül senki sem fogja meglátni Istent” [Zsid 12,14], és Néri Szent Fülöpöt is azért választotta pártfogójának, mert a reneszánsz individualizmusát személyes felelősséggé nemesítette. Képzeletét is éppen annak a gondolatnak a szépsége ragadta el, hogy a szentség egy egész élet műve, hogy az üdvösséget „nem adják ingyen”, de végül minden jóra fordul. *Callista* című, *Az álom* előtt tíz évvel befejezett²⁷ regényének szép, fiatal hősnőjétől, aki szenvedélyesen szeretett élni, mégis készséggel vállalta – még meg sem keresztelt öskeresztényként – a vértanúhalált, így vett búcsút: „A Mindenható megengedte, hogy ezt a páratlan és megismételhetetlen remekművét könyörtelenül összetörjék, hogy elnyerhessen egy magasabb rendű, örök tökéletességet. Ő titkok titka, hogy a menny aligha nyerhető el eredeti természetünknek ilyen megtöretése és megörletése nélkül!”. A szenvedés értékét lekicsinyló univerzalistákkal szemben hangsúlyozta, hogy ha Krisztus szenvedése mint a megtestesülés (vagyis az emberi lét) járuléka, mellyel Isten átadja magát teremtményeinek, nem lesz a benne hívők vezérelve, akkor hitük jámbor érzelmösséggé és hiú reménnyé silányul. A haláltusa angyalának megidézésével Gerontius haldoklása is Krisztus kínszenvedésére és halálára emlékeztet. Neki is előbb meg kell tisztulnia ahhoz, hogy utóbb majd elviselje az egyetlen Szent szerető pillantását. Orangyala előre figyelmezteti: „Ha Bírád színről színre láthatod... zavarba ejt a gondolat, hogy ennyi jószág hogyan adhatta önmagát olyan gonosz kezekbe, mint azé a lényé, ki épp te vagy”. Az emberről hasonlóan lesújtó véleményt formáló szavai („te égig érő, földi látomás, te illatozva mérgező virág, te gyarlóságtól törpe óriás, erőt fitogtató, törékeny ág...”) az *Apológia* ötödik fejezetének az emberi erőfeszítések kudarcáról szóló mondataira emlékeztetnek, és az utolsó angyali kórus zárszavai is a „szenvedés”, meg a „halál”. Newman azonban (*Az álomban* is megidézett Assisi Szent Ferenc nyomdokain) mindkettőt testvérenek, az olykor terméketlenné látszó emberi létből a természetfölötti rendbe vezető útnak, vagyis – a tőlük való félelemmel együtt – valami természetes jónak tekintette. Mikor (1864 októberében) agnosztikus fivére arra bízta, hogy az aiszkhüloszi hagyományokat követve írjon egy tragédiát, azt válaszolta, hogy ha írna is, nem nevezné tragédiának, mert az istenítélet igazságossága miatt, végső soron senkinek a sorsa nem tragikus. Az igazságos ítélet mindenki számára vigaszt jelenthet, ahogy a haldokló Gerontius is jobban fél a megsemmisüléstől, mint a büntetéstől, jóllehet tökéletlen önismerettel is belátja gyarlóságát, az ítélőszék felé vezető úton nyert, tökéletes önismerettel pedig (mi kor „az öntudat uralma

²⁶ Velez, J. R.: Newman's Theology in The Dream of Gerontius (In: New Blackfriars 82, 2001).

²⁷ Magyarul: Callista. Elbeszélés a harmadik századból; ford. Tóth János, Hunyadi Könyvnyomdai Műintézet, Budapest, 1883.

oly szilárd...”) már föl sem merül benne az ítélet jogosságában kételkedni. Mert az nem más, mint önmagunkkal való szembesítés. Nem is annyira ítélet, mint inkább kinyilatkoztatás, amelynek fényében többé nem „tükör által, homályosan” látunk. Newman a lángok közt senyvedő lelkek sorsának (Nápoly „utcaszínházában” látott) érzékletes borzalmi helyett azt hangsúlyozza, hogy az ember maga dőbbsen rá az üdvösségre való méltatlanságára, és a tűz csupán az Istentől való távolság fájdalmának égető jele. 1867. június 19-én Pusey-nek írt levelében arról elmélkedik, hogy a tisztítóhely szenvedésében összeadódó érzéki elégtétel (*Poena Sensus*) és a kárhozat elégtétele (*Poena Damni*) közül az első a latin hagyományban ugyan tűz, de kérdés, hogy ez nem csupán szókép-e. Hiszen fogalma nemcsak büntetéshez és szenvedéshez társul, hanem a szeretet jelképe is, ahogy Órangyala (Szent Ferenc stigmatizációjára utalva) oktatja Gerontius lelkét: „a Végtelen Szeretet lángja megégeti, kit átjár”. Ezt a lángot – „a vágy tüzével tisztító halált” – a Lélek maga kéri, mert bűnhődését a helyes útnak tekinti. Hasonló gondolatot fogalmazott meg Dante a maga *Purgatóriumában*, ahol az egykori bujasága miatt vezeklő, XII. századi trubadúr, Arnaut Daniel oxitán (másként provanszál) nyelven beszéli el, hogy „a legfelső lépcsőfok” reményében sóvárogva, egyszerre sír és dalol – majd készségesen „a tűzbe merül el, mint a hal, hogyha víz mélyébe siklik”. Százötven évvel később Genovai Szent Katalin fentebb említett *Lelki párbeszéde* is azt hirdette, hogy a világból kegyelmi állapotban távozó lélek – ha Istennel való egyesülése (bűnei miatt) még akadályoztatva van – mintegy „odaveti magát megfelelő helyére”, avagy „beleveti magát a Purgatóriumba”.

A tűz és a víz tisztító (az utóbbi egyszersmind tüzet oltó) képzetének társítása nemcsak *Az álom* és az *Isteni színjáték* sajátja, hanem a középkori – sőt, ókeresztény kori – hagyományé. A halál utáni tisztulás eszköze Alexandriai Szent Kelemen szerint például „megkülönböztető tűz”, és a lélek próbatételét – az 1Pt 1,6-7 és az 1Kor 3,11-15 nyomán – Genovai Szent Katalin is az arany „tűzpróbájához”, vagyis magát a lelket az aranyhoz hasonlította. Malakiás jövendölésének 3. fejezetében pedig azt olvashatjuk, hogy a Seregek Ura, Aki eljövetelekor majd Lévi fiait „salaktalanítja”, „olyan, akár az olvasztó tűz, és mint a posztványolók lúgja”. Mikor *Az álom* Órangyala Gerontius – a saját kérésére – „büntető vízbe” (*penal waters*) meríti, az hasonlóan átvitt értelemben lehet olyan választóvíz, mint a kizárólag aranyat nem oldó salétromsav, vagyis a próbatűz folyékony változata. Kísérője, a Tudás Akárkit is a Gyónás tisztító forrásához vezet, ahol „értékes ékszerként” veheti át „a jóvátételt, melytől fut a vétek”, és „a bűnhődés vizein” kell átkelnie, hogy „elkerülje a tisztítótüzet”. Newman *A keresztény tanítás fejlődése* c. (említett) művében a Tisztítóhely létrehozására vonatkozó hagyományként idéz Szent Perpetua és Felicitas vértanúk (202–203 k. lejegyzett) aktáiból. Amikor Perpetua hétéves korában meghalt fivéréért, Dinokratészért imádkozik; látomásában valami sötét helyet lát, majd egy vízzel telt edényt, amelyet a gyermek nem képes elérni. Tovább imádkozik, és újabb látomásában a víz leereszkedik, Dinokratész iszik belőle, majd meg játszanak, „ahogy a gyerekek szoktak”. „Akkor tudtam” – írja Perpetua – „hogy büntetésének helyéről kiragadtatott”.

A bűnöktől megtisztító víz gondolata fölmerül már Platón *Államának* 10. könyvében is (113–114), ahol a halottakat daimonjuk vezérli az őket megillető helyre. Akikről az derül ki, hogy „közepesen” éltek, azokat az Akherón folyón közlekedő ladikok az Akherusziasz tóhoz viszik, „és ott laknak, míg megtisztulva vétkeiktől, letöltve büntetésüket, feloldozást nem nyernek”. Vergilius *Aeneisében* a Léthe vizét inni (mint „italát az örök feledésnek”) ugyancsak a lelkek tisztulási folyamatának része. A *tisztítóhely* helyett *tisztító víz* képzele társul ahhoz az (említett) ajánláshoz is, amelyet Newman *Az álom* önálló kiadásához írt: „Legkedvesebb testvéremnek, John Joseph Gordonnak, aki Néri Szent Fülöp Oratóriumának papja; legyen lelke a *felüdülés* helyén.”

Az álom azonban – mint Boldog John Henry Newman katolikus hittanának *summája* – még Aquinói Szent Tamás teljesen más műfajba sorolható *Summájával* (1273) is szerkezeti rokonságot mutat.²⁸ A *Summa* a Szentháromságról való elmélkedéssel kezdődik, végigvezet a teremtés és a megváltás történetén, majd a test feltámadásával és a „négy végső dologgal” fejeződik be. *Az álom* azzal kezdődik, hogy Gerontius halálos ágyán hitvallást tesz, azzal folytatódik, hogy az Őrangyal és az angyali kórusok szavai végigvezetik őt a teremtés és a megváltás történetén, és azzal ér véget, hogy a „négy végső dolog” megfontolásával eljut a tisztítóhely közbülső állapotába és a feltámadás reményébe.

Hasonló szerkezeti és tartalmi elemek fedezhetők fel Szent Bonaventura *A lélek utazása Istenhez* című művében, amelyet 1259-ben Assisi Szent Ferenc stigmatizációja ihletett a megfeszített szeráffal, amire *Az álom* ötödik szakaszában az őrangyal is utal. Bonaventura műve is költői átéléssel ábrázolja a belső ember fölemelkedését a Szentháromságos Egy Istenhez, elmélkedés és szeretetben való egyesülés útján, „mély vágyakozással, imádságos lélekkel és a belső ember sóhajtásaival, hogy végül eljuthasson végső céljához, az Istennel való egyesüléshez, Krisztusban”. *Az álom* hét szakaszból, Bonaventura műve hét fejezetből áll.

Newman nem nevezhető misztikusnak, de egész életműve (ahogy ez az *Egy egyetem eszméje* c. értekezéséből is kiviláglik) a szellem és az értelem, a képzelet és az elme egységére való törekvés jegyében fogant. Az álom ilyen értelemben a lélek Istenhez való visszatérésének misztikus teológiája, s mint ilyen emlékeztet Avilai Szent Teréz nagy misztikus művére, a *Belső várkastélyra* is. Szent Teréz álom helyett egy (1577. június 2-i) látomást írt le a – műve terjedelméhez képest – Newmanéhoz hasonló gyorsasággal, miután Isten az egész könyvet előre, egyetlen szempillantás alatt megmutatta neki. Az ily módon kinyilatkoztatott könyv pedig szintén a keresztény lélek Istenhez vezető útjáról szól, amely hét kastélyszobán keresztül vezet a kristálygömb közepén trónoló Krisztussal való találkozásig.

Az álom nyilvánvalóan tanköltemény, amelynek megírását követően Newman egy barátjának vallotta be, hogy bármit is ír, az menthetetlenül katolikus hittan. Ez a „dogmatikus költészet” a tanítást – mint az értelemhez és a képzelethez egyaránt folyamodó titkot – a nyelv korlátai között rendkívül leleményes eszközökkel dramatizálja. *Az álomban* az a Jelenlét, amely az egész költeményt elejétől végéig betölti, annak a Jelenléte, Aki nem jelenik meg.²⁹ Newman nemcsak a tanítás követését tekinti a keresztény élethez tartozónak, hanem a (wagneri értelemben legteljesebb *Gesamtkunstwerk*-nek tekinthető) liturgiát is. A lírai hatásfokkal közölt hitigazságok nemcsak a litániák, himnuszok és antifónák szövegében, hanem a keresztény jámborságot gyűlölő, cinikusan „szabadgondolkodó” démonok kórusának hangzavarában is összhangban vannak a kifejezés mód verstani gazdagságával. (*Az álom* szakaszaiban legalább nyolcféle versforma, illetve ritmus- és rímképlet különböztethető meg.³⁰) A bukott angyalok szabálytalan ritmusban lüktető, szentségtörő káromlása drámai ellentéte a szabad akaratról szóló tanítást élénken ecsetelő angyali kórusok kiegyensúlyozottságának. Newman az örökkévalóság meggyőző képzetét kelti a dráma liturgikus mozzanataival, az első szakaszban a nagypénteki liturgiából vett *Háromszor Szent* ismétlésével, a litánia és a hitvallás gondolatrítmusával („*anaforikus parallelizmusával*”), majd az angyali kórusok révén a megváltás történeti eseményeinek az örök jelenben való elhelyezésével, a végítélet és a különítélet, a világegyetem és az egyén sorsa közötti összefüggések érzékeltetésével. A szenteknek és a pátriárkáknak, az angyalok különböző

²⁸ Strange, R.: The Flame of Love: Reflections on Newman's „Dream of Gerontius”.

²⁹ Velez, J. R.: Newman and Last Things (In: Downside Review, January 2001).

³⁰ Gliebe, J.: Cardinal Newman's Dream of Gerontius, with Introduction and Commentary for Use in High Schools, Academies and Colleges (New York, 1916).

karainak és rendjeinek a felsorolása, a *Lélekajánlás* (*Commendatio Animae*), vagy a XC. zsoltárnak a tisztítóhelyen lévő lelkek által mondott szövegváltozata is időn és téren túli, egyetlen valóságot sugall.

Newman a dolgok költői megközelítését, az élet „belső, lelki-szellemi drámaként” való megélését minden keresztény kötelességének tekintette. A latin nyelvű Breviárium legköltőibb szövegeinek fordítása közben állapította meg: „Egy kinyilatkoztatott vallásnak különösen költőinek kell lennie... Egy új világba vezet minket – a lehető legfenségebb látványok, a leggyengédebb és legtisztább érzelmek ellenállhatatlanul vonzó világába... Keresztények számára a dolgok költői szemlélete kötelesség... mindent a hit árnyalataival kell kiszíneznünk, hogy minden eseményben isteni értelmet keressünk, és emberfölötti irányultságot lássunk.”

